

Endring av straffedømte menn i tiden etter løslatelse fra fengsel

*En studie av nettverksbygging, endringsprosesser og
tilbakeføring til samfunnet*

Av Ingvild Husbyn

Masteroppgave i pedagogikk
Pedagogisk forskningsinstitutt
Det utdanningsvitenskaplige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

01.06.2015

”Jeg holder meg unna ugagn når jeg ikke har tid til det vet du” - Erik.

En kvalitativ studie av utfordringer ved løslatelse fra fengsel, blant mannlige deltakere i *Nettverk etter soning*

Med fokus på fangekultur, nettverksbygging, motivasjon, tilbakeføring til samfunnet og mestringsfølelse. Drøftet med utgangspunkt i at endring er mulig for løslatte lovbrøyttere.

© Ingvild Husbyn

Vår 2015

Tittel: Endring av straffedømte menn i tiden etter løslatelse fra fengsel

Ingvild Husbyn

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Webergs Printshop AS

SAMMENDRAG AV MASTEROPPGAVEN I PEDAGOGIKK

<p><u>TITTEL:</u></p> <p>Endring av straffedømte menn i tiden etter løslatelse fra fengsel</p> <p>En studie av nettverksbygging, endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet</p>	
<p><u>AV:</u></p> <p>Ingvild Husbyn</p>	
<p><u>EKSAMEN:</u></p> <p>Masteroppgave i allmenn pedagogikk</p>	<p><u>SEMESTER:</u></p> <p>Vår 2015</p>
<p><u>STIKKORD:</u></p> <p>Nettverksbygging, tilbakeføring, mestring, motivasjon og endringsprosesser</p>	

Sammendrag

Denne oppgaven omhandler organisasjonen Nettverk etter soning, som arena for pedagogisk arbeid i praksis. Tema er drøftet gjennom deltagende observasjon og med utgangspunkt i problemstillingen: *Hvordan kan Nettverk etter soning fungere som en arena for endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet?* Studien viser at lovbrøtere kan bli en del av et nettverk etter løslatelse fra fengsel, og derav kan motivasjonen økes og mestringsfølelse oppleves. Deltagende observasjon har vært avgjørende for funn og innfallsvinkler. Jeg har valgt å avgrense oppgaven ved å se bort fra andre rehabiliteringstiltak grunnet Nettverk etter soning sitt fokus på endring, mestring og motivasjon som kan hevdes å være avgjørende ved løslatelse.

Fengsler, kriminalitet og innsatte er ofte noe det er vanskelig å relatere seg til (Aarvold og Solvang: 2008). Det kommer frem gjennom mitt opphold hos Nettverk etter soning at det å skulle skifte venner, miljø og interesser over natten er noe de færreste av oss trenger å ta stilling til. Ved løslatelse fra fengsel og ønsket om å forandre livsstil blir slike utfordringer reelle. Det stilles krav og forventninger om at straffedømte skal klare å forandre livsstil idet fengselsporten lukkes bak dem og samfunnet forventer at straffen skal ha en virkning (Aarvold og Solvang: 2008, St. Meld. nr. 37: 2007- 2008). I min studie fremgår det at sosiale relasjoner mellom mennesker er et viktig ledd i tiden etter løslatelse. Å benytte seg av et tilbud som jobber med nettverksbygging kan for mange være et vendepunkt i livet og starten på en endringsprosess i tilværelsen (Estenstad: 2013, Østberg: 2008, Aarvold og Solvang: 2008, Maruna: 2001).

Det første forskningsspørsmålet omhandler følgende: *Hvordan jobber Nettverk etter soning konkret og i praksis for å være et alternativ?* Nettverk etter soning er et av flere ettervernstilbud og et rehabiliterende alternativ som løslatte lovbrøtere kan benytte seg av, og det er her vesentlig å fremheve at deres arbeid er en forlengelse av en helhetlig rehabiliteringsprosess. I en slik prosess inngår blant annet fengsler som en rehabiliteringsarena. Det er avgjørende at man er bevisst på at det er flere momenter som påvirker en vellykket rehabiliteringsprosess, disse vil bli behandlet i kapittel 4 og 5. Hvordan fungerer man i samfunnet etter å ha sittet innesperret bak lukkede dører over lengre tid? Hvordan man skal handle som selvstendig individ, påvirke, forandre og forme sitt eget liv er relevant i denne sammenhengen. Potensialet for endring av vaner starter ofte med de små forandringene (Maruna: 2001, Haugen: 2013). Disse forandringene kan være nye kontakter og personer å forholde seg til og en ny hverdag uten lovbrudd (Haugen: 2013).

Det andre forskningsspørsmålet tar for seg følgende: *Hvilke utfordringer står løslatte lovbrøtere ovenfor på veien til et "vanlig liv"?* Oppgaven drøfter også hvordan *fangekultur* innvirker på tiden etter løslatelse fordi det er kunnskap og erfaringer løslatte lovbrøtere har med seg. Overgangen fra å sitte i fengsel til å stå på

utsiden av fengselsporten kan by på flere utfordringer. I et endringsperspektiv er Nettverk etter soning sitt arbeid med å lette overgangen ved løslatelse avgjørende for mange (St. meld. nr. 37: 2007- 2008).

Tilbakefall er noe vi ønsker å unngå for at mennesker ikke skal bli satt inn igjen i fengsel.

Min studie viser hvor viktig det er å ha et helhetlig opplegg i forhold til hvordan man som samfunn rehabiliterer lovovertridere. For å kunne snakke om livet og tilbakeføring til samfunnet etter løslatelse, er det viktig å ta Kriminalomsorgen og statens rolle i betraktning (www.kriminalomsorgen.no, St. Meld. nr. 37: 2007- 2008). Når vi snakker om endringsprosesser som en helhetlig prosess er det i arbeid med tilbakeføring av straffedømte viktig med et bra samarbeid for å gi et godt utgangspunkt. Dette fordi når en kritisk fase i livet inntreffer, som ved løslatelse, er det flere ting som må falle på plass for at en endringsprosess skal skje. Med fokus på sentrale pedagogiske temaer som motivasjon, mestring og sosialisering gjennom å bygge nettverk, kan Nettverk etter soning ansees som et godt tilbud for mange. Motivasjon er spesielt viktig i en endringsprosess. Mestring og erfaringer kan være avgjørende for hvordan veien videre blir. Studien belyser at endringsprosesser vi går gjennom skjer gradvis og forutsetter at vi er motiverte, opplever mestring og har stabile nettverk rundt oss.

Å være ensom kan for flere løslatte lovbrøyttere være en utfordring. Det er trolig bedre å ha dårlige venner enn ingen venner i det hele tatt (Eстенstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008). Å komme inn i et nytt miljø er en utfordring som blir aktuell for mange etter et fengselsopphold. Gjennom deltagende observasjon kommer det frem at det er viktig å fylle fritiden med sosiale og fysiske aktiviteter som er et godt utgangspunkt for å få nye bekjenskaper. Dette er med på å konkretisere betydningen av rehabiliterende arbeid i dagens samfunn og starten på en endringsprosess ved løslatelse for flere (Eстенstad: 2013, Haugen: 2013). Jeg har gjennom min studie sett at betydningen av det sosiale er avgjørende fordi det er viktig å ha andre mennesker rundt seg som stiller opp, og Nettverk etter soning fungerer derfor veldig bra for deltakerne i undersøkelsen. Nettverk etter soning kan i denne sammenhengen sees som en pedagogisk arena som vektlegger betydningen av sosialisering mellom mennesker i en uformell setting og verdien man opplever av å mestre utfordringer.

Takk

Å skrive denne masteroppgaven har virkelig vært en interessant, lærerik, tankevekkende og spennende prosess. Først og fremst fordi valget av tema og metode kan forsiktig sagt sies å være noe utradisjonell innenfor pedagogikkens fagfelt. Det har til tider vært en vanskelig, utfordrende, krevende og frustrerende prosess fordi jeg fikk en kronisk sykdom underveis i skriveprosessen, som dessverre satte en stopper for arbeidet i lengre tid.

Det er flere mennesker som har bidratt på ulike måter ved å oppmuntre, kritisere, rose, kverulere og inspirere. Hjelpen underveis har vært uvurderlig og det er derfor flere som fortjener en takk. Først vil jeg rette en stor takk til Stian Estenstad, lederen i Nettverk etter soning, for at du stilte deg så positiv til henvendelsen og prosjektet mitt. Takk for all hjelp og tilrettelegging du har gitt underveis, og for din genuine interesse i prosjektet mitt. Ditt blide humør og innstilling har vært til stor inspirasjon. Takk til alle de frivillige og ansatte i Nettverk etter soning på tidspunktet jeg utførte feltarbeidet, for at dere tok meg godt imot. Takk for gode, nyttige og spennende diskusjoner, middager, samvær og for at dere har ønsket å dele erfaringene deres med meg.

Takk til forskergruppen Trans –Action med veiledere og medstudenter for faglige diskusjoner, gjennomlesing og konstruktive tilbakemeldinger på arbeidet underveis. Takk til veilederen min Thomas Ugelvik for god hjelp. Du har inspirert i forhold til nytenkning, god faglig kompetanse, konstruktive tilbakemeldinger, gjennomlesning underveis, gode litteraturforslag, motivasjon for å se nye innfallsvinkler i datamaterialet og åpnet øynene mine for at det finnes mange ulike måter å løse en problemstilling på.

Sist men ikke minst, takk til mine informanter og andre deltakere i Nettverk etter soning som har bidratt på ulike måter. Dere har gjort denne masteroppgaven mulig. Takk for at dere har snakket med meg, delt erfaringer, oppfatninger, inntrykk, historier og meninger. Og ikke minst for at dere har vært nysgjerrige på meg og villige til å ha meg med. Uten dere vil jeg tørre å påstå at oppgaven fort kunne blitt noe ganske annet, tusen takk.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Motivasjon og begrunnelse for valget	2
1.2	Slik startet <i>Nettverk etter soning</i>	3
1.2.1	Hva tilbyr Nettverk etter soning?	4
1.2.2	Menn i flertall og velferdsstaten	5
1.2.3	Utfordringer med å måle tilbakefallsstatistikken	6
1.3	Oppgavens problemformulering og forskningsspørsmål	8
2	Valg av forskningsdesign	9
2.1	Hva er deltagende observasjon?	10
2.1.1	Forskningsmetodiske spørsmål. Hvem sin side er vi egentlig på?	17
2.1.2	Rollen som deltagende observatør	20
2.1.3	Forskning og ulike kjønn	21
2.2	Forskningsetiske problemstillinger	26
2.2.1	Etiske hensyn- bevare informantenes anonymitet	27
3	Introduksjon til feltet	29
3.1	Praktisk fremgangsmåte for deltagende observasjon	32
3.1.1	Feltnotater og dokumentasjon	33
3.1.2	Kombinasjon av metoder	35
3.1.3	Informantene	37
3.1.4	Presentasjon hos Nettverk etter soning	39
4	Fangekultur	40
4.1	Kriminalitet	40
4.2	Straff	41
4.2.1	Kritikk av straff- en beskyttelse	43
4.3	Fengsel	45
4.3.1	Soningsskadet og institusjonalisert?	45
4.3.2	Frihet og begrensinger	47
4.4	Kultur	48
4.4.1	En teori om fangekultur	49
4.4.2	Fangekulturens forankring	53
4.4.3	Fangekulturens kjennetegn i et norsk fengsel	53
4.4.4	Gatekapital- ressurser i det marginale	55
5	Løslatelse	59
5.1	Løslatt- hva nå?	61
5.1.1	Overgangen- med posen i hånda	62
5.2	Kriminalomsorgens rolle	63
5.2.1	Rehabilitering	64
5.2.2	Velferdsstaten	66
5.2.3	Tilbakeføringsgarantien	67
5.3	En ny start- vi bedømmer menneskene vi møter	70
5.3.1	Annerledeshet som en ressurs	71
5.3.2	Levekår	73
5.3.3	Det er nå det begynner - "Making good"	75
6	Nettverk etter soning i praksis	77
6.1	Kobling i praksis	79
6.1.1	Verdien av å tilhøre et nettverk	82
6.2	Et nytt menneske- en ny mulighet!	84

6.3	Rollene	85
6.3.1	De frivillige	88
6.3.2	Innpass i et nytt miljø – om tilpasning	91
7	Pedagogikk i praksis	94
7.1	Self- efficacy	94
7.1.1	Mestringstro.....	96
7.2	Motivasjon	98
7.2.1	Indre motivasjon.....	99
7.2.2	Motiverende samtale.....	100
7.2.3	Inn på nye veier	103
7.3	Endringsmodellen	103
8	Konklusjon og avslutning	106
8.1	Utfordringer etter løslatelse fra fengsel	106
8.2	En del av en helhetlig rehabilitering	107
8.3	Endringsprosesser og aktive individer	109
8.4	Veien videre	109
	Litteraturliste	111
	Vedlegg 1	119
	Vedlegg 2	120
	Vedlegg 3	122

1 Introduksjon

Det er klart for første dag av feltarbeidet i organisasjonen Nettverk etter soning. Jeg har avtalt med to av de ansatte at jeg skal komme i dag. I forkant av prosjektet har jeg vært på besøk og hilst på de faste ansatte som jobber her, samt frivillige og noen deltakere. Jeg går mot nettverkshuset, jeg er litt klam i hendene og spent! På hva som venter meg denne dagen. Hvordan vil dette bli? Vil jeg bli tatt godt imot? Kommer de til å snakke med meg? Hva kommer jeg til å se? Jeg trekker pusten dypt og banker på døren, det er Anne som åpner den, en blid og hyggelig dame og et kjent ansikt. Vi har hatt kontakt gjennom planlegging og oppstart av prosjektet. Jeg blir med Anne inn på kontoret, her føler jeg meg trygg, praten går lett og det er fristende å bli værende. Etter en stund med småpratning må Anne forlate kontoret og foreslår at jeg kan ta meg en tur inn i hovedhuset (der kjøkken og oppholdsrommet er). Det er her frivillige og deltakere samles, her arrangeres blant annet felles middag, yoga, lunsj og mange andre sosiale tilstelninger. Med andre ord er det her jeg skal tilbringe mye tid de neste tre månedene. For å komme meg dit må jeg gå ut av kontoret og inn i bakgården av borettslaget, skrått ovenfor plassen på noen steinheller som ser ut som en liten sti, der er det en stor svart dør. Jeg går mot døren med sakte skritt, hvis jeg går ekstra sakte så kanskje det ikke føles som om det er nå alt skal starte. Jeg må jo ta i håndtaket og gå inn, jeg må hilse på dem som er der inne og oppføre meg fint, jeg skal være blid, omgjengelig og imøtekommende. Har jeg tatt på meg riktige klær!? Eller feil klær!? Enda verre!! Plutselig blir dette med førsteinntrykk veldig viktig. Jeg vil at de skal like meg og akseptere min tilstedeværelse slik at forskningsprosjektet ikke blir lagt i grus. Vil de godta meg? Det er et spørsmål jeg ikke får svar på om jeg ikke tar i håndtaket på den svarte døren og går inn. Jeg trekker pusten dypt tre ganger og puster stille ut igjen. Håndtaket virker glatt, jeg tar et fast tak og gir døren et kraftig puff, den går opp. Jeg trår over dørterskelen med et spent smil om munnen. Nå gjelder det!

Med denne oppgaven ønsker jeg å se nærmere på tilbakeføring til samfunnet for lovbrutere etter et fengselsopphold. Veien til et ”vanlig liv” kan være en krevende prosess og sosiale relasjoner kan hevdes å være avgjørende for mange. Derfor er Nettverk etter soning (heretter referert til som NES) sitt arbeid interessant for å belyse dette tema. Den sosiale delen av livet

blir ofte et viktig veiskille ved løslatelse fra fengsel. For mange handler denne prosessen om å *starte på nytt*, for å finne nye venner og etablere et annerledes liv enn de hittil har hatt.

Gjennom Bachelorstudiet i Pedagogikk ved Universitetet i Oslo har jeg tatt flere fag ved Institutt for Kriminologi og Rettssosiologi. Jeg skrev bacheloroppgave om fengsel, utdanning og motivasjon. Der så jeg nærmere på hvordan man kan motivere innsatte i fengsel til å benytte seg av utdanning som et rehabiliteringstiltak. Det har vært med på å vekke en interesse for mennesker som soner fengselsstraff og som skal ut i samfunnet igjen. Etter løslatelse står lovbrytere ovenfor en stor oppgave, for selv om det ”på papiret” heter seg at de skal inkluderes i samfunnet på lik linje med andre samfunnsborgere etter endt fengselsopphold, kan det allikevel være mer krevende enn det høres ut (St. meld. nr. 37: 2007- 2008: 7). Utfordringene er ofte mange, spesielt når man har lært å innrette seg etter og følge systemer, regler og retningslinjer i en institusjon som fengselet er. I løslatelsesfasen kan motivasjon, sosialisering og mestring være avgjørende, og derfor har pedagogikk en sentral plass i denne oppgaven.

1.1 Motivasjon og begrunnelse for valget

I masterstudiet på allmennpedagogikk leverte vi en fordypningsoppgave som skulle fungere som en begynnelse på masteroppgaven, ved å danne seg tanker rundt skrivingen og valg av tema. Jeg valgte å skrive en oppgave med tittelen: *Endring av individer i tiden mot og etter løslatelse fra fengsel. Tilbakeføring i et rehabiliteringsperspektiv*. I forbindelse med denne oppgaven hadde jeg deltatt i en kriminologiforelesning, hvor NES kom på besøk og holdt et foredrag om sitt arbeid for å verve frivillige. Det som avgjorde interessen var en tidligere innsatt som fortalte om sine erfaringer og hvordan han hadde klart å etablere et ”vanlig liv” etter å ha hatt et aktivt kriminelt liv. Hans engasjement og pågangsmot var fasinende og han fanget umiddelbart min interesse for hva som skjer med lovbrytere etter soning. Jeg skjønnte at man kan være med på å gjøre en forskjell i et annet menneskes liv og at behovet for tilrettelegging, motivasjon, mestring og sosialt samvær syntes å være avgjørende selv for ”barske mannfolk” som tilsynelatende klarer seg selv.

Til min store skuffelse viste det seg at man måtte være fylt 25 år for å kunne bli frivillig hos NES (noe jeg ikke var på dette tidspunktet). Jeg bestemte meg for å skrive oppgave om deres arbeid som jeg var nysgjerrig på, og gjerne ville vite mer om. Jeg sendte derfor lederen i organisasjonen en mail og meldte min interesse. Jeg fikk kjapt svar og lov til å komme på besøk til nettverkshuset hvor jeg ble gitt en god innføring i organisasjonens arbeid. Etter møtet satt jeg igjen med inntrykk av at NES er en plattform og arena for pedagogisk arbeid i praksis. Etter møtet med lederen ble jeg spurt om jeg ville bli igjen for å spise lunsj. Jeg takket høflig ja og antok at jeg ville spise lunsj med lederen og de fire andre ansatte, kanskje kom jeg også til å møte noen av de frivillige? Men i det vi gikk ut av møterommet og ut i vårsola i bakgården, ble jeg i stedet møtt av nysgjerrige blikk fra kaffedrikkende deltakere som satt ute for å nyte det første glimtet av vårsolen. Jeg fikk utlevert en kopp med kaffe og invitert inn på kjøkkenet hvor det var en flott lunsjbuffet. Det luktet av karamellisert løk, eggerøre, stekt pølse og røykelaks (noe som var et overraskende syn, og ikke minst mange hakk over studentlunsjen min). Skulende, avventende, nysgjerrige og spente blikk kom fra alle kanter, og mange spørsmål preget de neste to timene av denne lunsjen, ”alle” ville vite hva jeg holdt på meg. Var jeg frivillig? Hvorfor spiste jeg lunsj her? Hadde jeg kjæreste? Hvordan hadde jeg hørt om NES? Denne situasjon hadde jeg ikke sett for meg, eller kunne planlagt på forhånd og jeg ble kastet ut i en ukjent sfære. Å ha et åpent sinn ovenfor ukjente mennesker ble plutselig kvikt satt ut i livet. Det var absolutt en erfaring verdt å ha med seg i det som ble forløpet til et feltarbeid hos NES. Jeg ble litt paff, spent og nervøs når det plutselig gikk opp for meg at jeg hadde lunsj med mennesker som hadde sittet inne i fengsel, på en helt vanlig tirsdag. Det var litt skummelt og spennende på samme tid. Jeg gikk fra denne lunsjen med en klar formening om at alle mennesker fortjener en sjanse, en sjanse til å integrere seg og bli en del av et nettverk. Dette ble starten på et bredt interessefelt for NES sin posisjon som pedagogisk arena. Jeg anser pedagogisk teori som egnet for å belyse og drøfte de prosesser som blir aktuelle for mange straffedømte ved løslatelse.

1.2 Slik startet *Nettverk etter soning*

”Jeg kan jo se min egen endring, jeg vet at jeg har forandra meg mye da, men det har jeg jobba hardt for” - Tore.

Røde Kors er en humanitær organisasjon som baserer seg på frivillighet. I 2002 vedtok Røde Kors følgende bestemmelse: ”Å ha et aktivt besøks- og kontaktskapende arbeid for ensomme, syke, innsatte og andre med spesielle behov. Vi skal særlig bistå mennesker med behov for å etablere nye nettverk etter rusmiddelmisbruk, psykiatri eller soning i fengsel” (Estenstad: 2011: 4-5). NES ble to år etter denne bestemmelsen startet opp som et prøveprosjekt høsten 2004, høsten 2007 ble tilbudet en ordinær drift i Oslo Røde Kors (ibid). Oslo Røde Kors er en organisasjon med 40 forskjellige aktiviteter i Oslo, NES er *en* slik aktivitet med et tilbud for de som ønsker å gjøre noe med sin kriminelle tilværelse etter opphold i fengsel (Estenstad: 2011: 4-5, St. meld. nr. 37: 2007-2008: 188-189). Det er vanlig i påvente av løslatelse fra fengselet å jobbe for at den innsatte får en bolig, en jobb (eller annen økonomisk bistand) og helsehjelp, det som ofte er lett å glemme er det sosiale, ja resten av livet. For hvordan skal straffedømte bli kjent med ”vanlige mennesker” ? Det er nettopp denne sentrale siden av menneskers liv som NES tar tak i. Hvordan man får nye eller gjenopptar gamle interesser, og treffer mennesker utenfor et rus – og kriminalitetsmiljø (Estenstad: 2012: 18, Svennevig: 2012, Dyb og Johannessen: 2011, Aarvold og Solvang: 2008).

1.2.1 Hva tilbyr Nettverk etter soning?

Det finnes ulike tilbud i etterkant av løslatelse, og hva som passer for den enkelte er varierende og avhenger av hvilke utfordringer man står ovenfor å skulle mestre. NES jobber med utgangspunkt i frivillige som bistår lovbrøyttere i tiden etter endt soning (Aarvold og Solvang: 2008, Estenstad: 2013: 10). Det vil si at de frivillige fungerer som samtalepartnere og støttespillere i en overgangsfase for deltakerne. Rekrutteringen av deltakere til NES skjer først og fremst i fengselet i forkant av løslatelsen. Rekruttering kan også skje etter løslatelse, men i hovedsak møter den innsatte en frivillig som kommer til fengselet i forkant av løslatelsen. Årsaken til denne ordningen er å legge en videre plan for oppfølging etter løslatelsen slik at den innsatte i fengselet har noe konkret å forholde seg til. Etter dette møtes den frivillige og deltakeren 2- 3 ganger i måneden og finner på ulike sosiale aktiviteter tilpasset deltakerens ønsker og behov (Estenstad: 2013: 10- 11, Aarvold og Solvang: 2008: 18 - 19). Denne formen kalles en- til –en –oppfølging eller kobling (ibid). Utgangspunktet for en kobling er basert på samtaler med begge parter i forkant av ansatte hos organisasjonen. Felles interesser, alder og skjønn er med på å bestemme hvilke personer som

blir koblet sammen. Hensikten er at deltakerne skal ha en person å henvende seg til, og få støtte til å takle dagligdagse utfordringer med, på den måten vil den sosiale utviklingen og følelsen av tilhørighet kunne forsterkes (Aarvold og Solvang: 2008, Estenstad: 2013). Møtene mellom frivillige og deltakere skal legge et utgangspunkt for at deltakerne selv kan jobbe med å utvikle et eget sosialt nettverk, som er et langsiktig mål.

NES tilbyr også ulike fritidsaktiviteter og kurs. Det er lagt opp til ulike aktiviteter slik at de aller fleste skal kunne finne noe som passer for dem. Samtidig er det en flott måte å bli kjent med nye mennesker på og en aktiv fritid burde absolutt være innenfor rekkevidde (Estenstad: 2012 og 2013). Nettverkshuset er et møtested som på mange måter synliggjør arbeidet i praksis, og her har jeg har oppholdt meg store deler av mitt feltarbeid (Estenstad: 2013, <http://nettverkettersoning.no>). NES kan være et eksempel på hvordan vi kan tenke nytt om mennesker som er marginalisert fra samfunnet, og hvordan man tar tak i nettverksbygging og sosialisering. Wacquants definisjon av marginalisering er: Mennesker som opplever å bli fremmedgjort i et samfunn, de kan kjenne tap av tilhørighet til et fellesskap, og ofte har de dårligere muligheter for inntekt og arbeid sammenliknet med lovlidige medlemmer av samfunnet (Wacquant: 1996: 241). Slik Goffman (1967) ser det er mye av marginaliseringen i samfunnet et resultat av mangel på kunnskap blant majoriteten om straffedømte. Dette er årsaker som kan forklare marginaliseringsprosesser i et samfunn. NES kan være med på å legge et utgangspunkt for føringer mot endring, og et mål om å oppnå en forandring i holdninger, tankesett og levemåte hos deltakerne. Dette har vært ment som en introduksjon til organisasjonens måte å arbeide på, deres målsettinger og ambisjoner.

1.2.2 Menn i flertall og velferdsstaten

I Norge finnes det 43 ulike fengsler og 13 425 mennesker satt inne i norske fengsler i 2013 (<http://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall>, <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-fengsel>). Hos NES var det totalt 253 deltakere i 2013, og 87 prosent av disse var menn (Estenstad: 2013: 20). Årsakene til at flest menn sitter i fengsler er ikke relevant for oppgavens problemstilling å gå nærmere inn på, men allikevel viktig å poengtere at valg av informanter til oppgaven falt på en gruppe som var tilgjengelig

og godt representert, det har resultert i uventede utfordringer som vil diskuteres i metodekapittelet.

Til tross for at vi i Norge lever i et velferdssamfunn er det allikevel noen som faller utenfor. Velferdsstaten kjennetegnes av det offentliges ansvar for utdanning, helsetjenester, pensjoner, økonomiske ordninger og barnevern. Strafferettssystemet med politi, domstoler og kriminalomsorg er ulike nettverk av institusjoner som er en integrert del av velferdsstaten. Disse institusjonene fyller ulike oppgaver og ansvar i samfunnet som til sammen utgjør velferdsgoder for medlemmene. Velferdsstatens fremvekst og kriminalomsorgens modernisering må sees i sammenheng, ikke hver for seg. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i kapittel 5 knyttet til løslatelse. Frivillige organisasjoner har fått en større plass og ansvar i forhold til sosiale utfordringer i velferdsstaten, og der har NES sin plass (Andenæs: 1994, Jewkes og Johnston: 2006, Estenstad: 2013, Østberg: 2008).

1.2.3 Utfordringer med å måle tilbakefallsstatistikken

Oppgaven med å finne et korrekt tall på antall tilbakefall er på mange måter et spørsmål om data, fremgangsmåte og analyse. Innenfor denne type forskning kan det betraktes som en utfordring ifølge Andersen og Skarøhamar (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/>, http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment). Årsaken til å nevne tilbakefall til kriminalitet er fordi det sier noe om hvor effektivt strafferettssystemet er, og hvorvidt det arbeid og de ressurser som settes inn har en virkning for et felles mål, nemlig å forhindre at nye kriminelle handlinger begås (ibid). Kunnskap om årsaker for tilbakefall er med på å gjøre det mulig å arbeide for å redusere kriminalitet i samfunnet, som å iverksette tilbud som NES (St. meld. nr. 37: 2007-2008).

Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at prosentandelen for tilbakefall kan hevdes å være relativt lav (ibid, <http://www.businessinsider.com>). Norge har en prosentandel på om lag 20 prosent tilbakefall, det er *ikke* regnet som et betydelig stort tilbakefall. Det kan finnes flere årsaker for at tilbakefallet er slik. Det er sannsynlig at dette har sammenheng med Kriminalomsorgens arbeid og det relativt lave straffenivået. En medvirkende årsak kan også

være at politiet ikke fanger opp folk flere ganger (Ugelvik: 2013, Kinander: 2013, <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/>, http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment). Selv om vi i dag vet en god del, kan vi fortsatt tilegne oss mer kunnskap på dette feltet (ibid). At tilbakefallet ikke regnes for å være betydelig stort kan også bety at samfunnet er inkluderende og ved hjelp av ettervernstilbud minsker tilbakefallsprosenten (St. meld. nr. 37: 2007-2008).

Definisjonen på tilbakefall i Norge er når en ny siktelse finner sted i oppfølgingsperioden, noe som igjen forklarer ulike tall i denne type forskning, fordi oppfølgingsperioden varierer i tid ifølge Andersen og Skarðhamar (http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment). Definisjonen av tilbakefall og lengden på oppfølgingsperioden er faktorer som innvirker på denne type forskning. Skal en tro Andersen og Skarðhamar er det først og fremst problematisk å måle tilbakefall fordi fremgangsmåtene varierer både i forhold til metode og tid som påvirker sammenhengen, og bør derfor ikke sammenliknes (ibid). Fordi analyser som er bygget opp ulikt vil ikke ha samme resultater, og en sammenlikning av disse tallene vil ikke være mulig hevder de (ibid). Ifølge denne artikkelen er tilbakefallsstatistikken svært varierende, mellom 10 – 55 prosent, noe som kan hevdes å være et vidt spenn (ibid). Andersen og Skarðhamar trekker i denne artikkelen frem at tilbakefallstall er vanskelig å definere som bra eller dårlig, lavt eller høyt, når det mangler tall å sammenlikne med som undersøker samme forhold. Videre trekker de frem at mens tilbakefallstall som undersøkes i Norge ofte tar utgangspunkt i siktede lovbrøyttere, så er det internasjonalt ofte undersøkt tilbakefall blant tidligere dømte eller løslatte fra fengsel, dette utgjør en klar forskjell som problematiserer en sammenlikning (ibid: 25).

Statistikken i undersøkelsen til Andersen og Skarðhamar er basert på hvordan grupperinger og analysen deres har fortonet seg. Lovbrøytterne som begår ny kriminalitet er større blant gruppen som er løslatt fra et fengsel sammenliknet med gruppen som er siktet eller dømt for straffbare handlinger ifølge studien (ibid). Ut ifra dette resonnementet tydeliggjøres det at tilbud for de som løslates fra et fengsel er viktig ettersom det er der fallhøyden, ifølge studien er størst, og det gjennomsyrrer NES sitt arbeid (ibid).

1.3 Oppgavens problemformulering og forskningsspørsmål

Interessen for hva som skjer med løslatte lovbrøtere har brakt opp en del spørsmål rundt hvilke utfordringer samfunnet vårt står ovenfor i sjiktet mellom *ønsket* om å hjelpe, og hva man *faktisk klarer* å hjelpe med. Ulike komponenter er av relevans for at en tilbakeføringsprosess skal bli vellykket, med det menes å unngå ny fengselsstraff og avstå fra å begå nye kriminelle handlinger (Aarvold og Solvang: 2008, Maruna: 2001, Østberg: 2008).

Problemstillingen min er som følger: Hvordan kan Nettverk etter soning fungere som en arena for endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet?

Videre har jeg konkretisert noen forskningsspørsmål som vil belyse tema og problemstillingen ytterligere. Derfor ønsker jeg å drøfte følgende:

Hvordan jobber Nettverk etter soning konkret og i praksis for å være et alternativ?

Hvilke utfordringer står løslatte lovbrøtere ovenfor på veien til et ”vanlig liv”?

Grunnet oppgavens omfang velger jeg å se bort ifra andre tilbud og fokuserer på NES som er organisasjonen jeg har observert. I den sammenheng er det viktig å drøfte fangekultur, løslatelsesprosesser, endringsprosesser, mestringsforventninger, motivasjon og det sosiale nettverkets betydning i dagliglivet til flere straffedømte. Gjennom disse faktorene kan NES være en pedagogisk arena i praksis. Hvis man i utgangspunktet har følt seg utenfor, marginalisert og tilsidesatt kan det oppleves utfordrende å bli en del av samfunnet etter løslatelse fra fengsel. Hvordan fengselsoppholdet kan påvirke løslatelsesfasen for straffedømte har vært vesentlig i denne oppgaven fordi vi formes og preges av våre erfaringer. Mange løslatte lovbrøtere ønsker å bryte kontakten med sitt gamle nettverk for å få en ny start og endre seg, ved hjelp av NES vil den overgangen kunne bli enklere for mange (ibid).

2 Valg av forskningsdesign

Valg av metode forutsettes i hovedsak av problemstilling og forskningsspørsmål. Hva man ønsker svar på krever en fremgangsmåte for å belyse og diskutere det aktuelle spørsmålet, metoden avgjør derfor veien til målet ifølge Kvale (Kvale: 1997: 52, Kvale og Brinkmann: 2010). Ofte skiller man mellom kvantitativ og kvalitativ forskning. Førstnevnte egner seg til å tallfeste funn og trekke statistiske slutninger, og på den måten kan metoden innby til generaliserbarhet. Sistnevnte, altså kvalitativ tilnærming, egner seg ofte til å få en dypere innsikt i fenomenet som undersøkes og denne tilnærmingen innbyr til å sette seg inn i informantenes perspektiv gjennom deres hverdagsforståelse. Hvordan andre oppfatter denne hverdagsforståelsen er i denne forskningstradisjonen verdifull i seg selv (Postholm: 2010, Alvesson og Skjöldberg: 2009). Årsaken til at jeg *ikke* har valgt en kvantitativ tilnærming er fordi det er vanskelig å få informasjon om tanker, opplevelser, følelser, forklaringer og erfaringer fra informanter dersom denne metoden hadde ligget til grunn. Noe som nettopp har vært hensikten med denne oppgaven, er å belyse NES som et alternativ i en kritisk fase for deltakerne. Metoden har preget hele oppgaven fra prosjektets start til ferdigstilling, og vært benyttet for å få kunnskap og erfaringer om organisasjonen, og for å se hvordan noe fungerer for noen er det nettopp erfaringsbasert kunnskap som har vært hovedutgangspunktet. Erfaringsaspektet har vært tillagt stor verdi og derfor er deltagende observasjon benyttet (Fangen: 2004, Ugelvik: 2011b, Maruna: 2001). Kvalitativ forskning egner seg til å studere likheter fremfor ulikheter ifølge Maruna (2001). Innenfor et kvalitativt forskningsopplegg vil man ikke kunne oppnå et representativt utvalg i statistisk forstand, det er heller ikke poenget med kvalitativ forskning.

Er det likevel rimelig å kunne kreve generalisering av kvalitativ forskning, og er det en form for generalisering dersom studien er nyttig for andre? Spør Ruddin (2006: 799-800). På en side hevder Ruddin at kvalitativ forskning kan generaliseres, fordi det er mulig å se casestudier som verdifull forskning med overføringsverdi. Det er riktig at casestudie er en omfattende undersøkelse av et enkelt eksempel, men det er ikke riktig å si at casestudier ikke kan gi troverdig informasjon innenfor et bredere felt ifølge Ruddin (2006: 800). For å kunne diskutere generaliserbarhet i denne type forskning er validitet avgjørende, og studier som dette kan bidra til vitenskapelig utvikling. Dersom forskningen er valid kan den også generaliseres ifølge Ruddin (2006). Videre trekkes det frem at teoretisk kunnskap er mer

verdifull enn praktisk kunnskap, noe han mener er en misforståelse (Ruddin: 2006: 799-800). Det er mulig å utvikle forslag og teorier basert på denne type forskning hvor kvalitative studier betraktes som nyttige for andre forskere og kan bidra til utvikling (ibid). Kvalitativ forskning egner seg til mer enn å bekrefte forskerens hypoteser (Ruddin: 2006). Kvalitativ forskning er derfor ikke mindreverdige som vitenskapelig metode (ibid). Man må vurdere situasjonen fra perspektivet til brukeren, generalisering av kvalitativ forskning kan i den forbindelse bli en foretrukket metode for forskning fordi den kan være epistemologisk i harmoni med leserens erfaringer, og dermed være en basis for generalisering gjennom validitet (ibid). Med utgangspunkt i Ruddins (2006) resonnement er det sannsynlig at min studie er overførbart knyttet til validitet og generaliserbarhet.

2.1 Hva er deltagende observasjon?

Fangen sier følgende om deltagende observasjon: ”Deltagende observasjon er kanskje den mest spennende metoden du kan bruke som samfunnsforsker. (...) Du studerer sosial praksis i de sammenhenger den naturlig forekommer. Du opplever deltakernes hverdag sammen med dem, selv om du har en annen status” (Fangen: 2004: 9). Hensikten med denne type forskning er å bli en del av miljøet på en naturlig måte, og i så stor grad som mulig, uten å miste rollen som forsker. Dette er ingen lett oppgave, og sjiktet mellom forsker, deltakende og observatør kan være et vanskelig forhold å balansere (Ugelvik: 2014, Fangen: 2004). Videre i oppgaven vil alle avsnitt i kursiv være utdrag fra mine feltnotater som baserer seg på samtaler jeg har hatt med deltakere, frivillige og ansatte, de ulike funnene fra feltnotatene blir fremstilt gjennom utdrag og historier som tar utgangspunkt i disse samtalene, erfaringene og opplevelsene. Fokus er rettet mot deltakernes hverdagshandlinger i sin naturlige kontekst. Kvalitativ metode kjennetegnes ifølge Fangen ved at mening i hendelser og erfaringer studeres. Hvordan situasjoner oppleves og hvordan de kan fortolkes av andre er viktig sier Fangen (2004), det har vært et fokus i min studie.

Vi er på vei til butikken, stemningen er litt spent og stille.

Daniel: Har du vært på denne matbutikken før eller?

Ingvild: Nei, det har jeg ikke.

Daniel: Jeg skjønner, dem har ganske bra utvalg. Får ta deg med på en sightseeing jeg da.

Ingvild: Det høres bra ut.

Daniel: Skal du begynne som frivillig her eller?

Ingvild: Nei det skal jeg ikke. Jeg er her for å skrive oppgave om hvordan det er å være med her. Hva dere gjør og hvordan tilbudet er.

Daniel: Jeg forstår.

Vi er kommet til inngangen på butikken, vi går inn og han viser meg rundt. Vi handler det som står på lappen, så går Daniel mot kjekshylla og putter to sjokoladekjekspakker i kurven.

Daniel: Er du glad i kjeks med sjokolade du eller Ingvild?

Ingvild: Ja det meste med sjokolade faller i smak hos meg.

Daniel: Ja det er de beste. Vil du ha en coca –cola boks? Dem (organisasjonen) betaler vettu, he he... vi har sånn kort her så da er det jo greit, bare å forsyne seg da, he he.

Ingvild: Åja, he he.. nei ellers takk. Jøss det ikke verst.

Daniel prater fort og ivrig idet vi går mot huset. Han drikker fra colaboksen og ser på meg med et lurt smil.

Daniel: Angrer du nå på at du ikke sa ja eller?

Ingvild: Det går helt fint uten cola for min del.

Daniel: Ja ja.

Deltagende observasjon brukes ifølge Fangen ofte synonymt med feltarbeid og begrepet har sin opprinnelse i metodens utspring, samt hva slags rolle det er forskeren søker å etterkomme (Fangen og Sellerberg: 2011:38). Sammenliknet med andre forskningsmetoder kan deltagende observasjon være med på å gjøre forskeren interessert, engasjert og delaktig. Andre forskningsmetoder kan frembringe denne entusiasmen, men Fangens argument er at når man selv har en deltagende rolle og skaper kontakt med informanter på ”bakkenivå”, innenfor deres kulturelle kontekst, er opplevelsen en annen (ibid). Jeg ble kjent med mine informanter ved å tilbringe tid sammen med dem. Butikkturen gjorde at jeg følte meg på ”bakkenivå” innenfor en ny kulturell kontekst. Rammene innen deltagende observasjon er ofte mindre formelle og det deltagende aspektet hvor du er på gulvet med informantene, skiller den fra andre kvalitative metoder sier Fangen (2004), som illustrert ovenfor gir denne metoden muligheten for å bli kjent med informantene i en uformell setting slik jeg ble med Daniel. Innlevelse og kjennskap til miljøet og feltet man forsker på kan være med på å gjøre annen informasjon tilgjengelig for forskeren, det kan føre til funn og erfaringer som kan være annerledes enn ved bruk av andre metoder ifølge Fangen (2004: 10). Daniel var villig til å

inkludere meg, og jeg oppfattet hans tilnærming og interesse som en god mottagelse og når han spurte om jeg også ville ha en colaboks opplevde jeg at han stolte på meg.

Ifølge Fangen (2004: 31) er det mange ulike fremgangsmåter å benytte seg av når man skal igangsette deltagende observasjon, ingen metode hevdes å være mer korrekt enn andre og hun løfter frem at det ikke finnes en fasit på hvordan man skal gjennomføre arbeidet helt konkret fordi det ofte avhenger av den aktuelle kulturen man skal studerer. Videre trekker hun frem at deltagende observasjon gir førstehåndskunnskap og derfor er tid avgjørende for å tilegne seg informasjon om feltet (Fangen: 2004: 17). Deltagende observasjon som metode gir mulighet for å observere hva deltakerne sier og gjør i dagligdagse situasjoner som vist innledningsvis, uten påvirkning fra en forsker som styrer situasjonen (Fangen: 2004: 31).

Deltagende observasjon går ifølge Fangen (2004) ut på at forskeren utfører to handlinger. Den første er at man deltar aktivt i miljøet eller feltet man studerer, både som forsker og medmenneske. Den andre handlingen er at man studerer og følger med på hva deltakerne foretar seg. Ifølge Fangen er det en hårfin balanse som må finne sted, fordi hvis man bare deltar stiller man på lik linje med andre deltakere, og dersom man bare observerer inntar man rollen som observatør på jakt etter faktaopplysninger i situasjoner, noe som kan være uheldig. Det kan på flere måter skape friksjoner i relasjonen mellom forsker og informanter (Fangen: 2004: 29). Sistnevnte utspiller seg i filmen ”*Salmer fra kjøkkenet*” av Bent Hamer. Filmen handler om observasjon, og viser hvordan en kjøkkenpraksisforsker setter seg i en medbrakt stol og passivt observerer han som bor i huset på kjøkkenet hans. Kjøkkenobservatøren noterer ned det som skjer på kjøkkenet, altså hva han som bor der foretar seg, en slik observasjonssituasjon kan ofte være mindre gunstig. Årsaken til det argumentet er at den som blir observert selvfølgelig blir veldig bevisst på at det sitter en ukjent person i en høy stol i hjørnet av kjøkkenet og ”iakttar det som skjer”. Det kommer tydelig frem at han som bor i dette huset opplever observasjonen på kjøkkenet sitt som inntrengende og brysom.

Observatøren kommer inn på kjøkkenet hans *hver* morgen og klatrer opp i stolen, der blir han sittende resten av ”arbeidsdagen” mens han noterer ned i en bok uten å snakke. Når det er lunsjtid tar kjøkkenobservatøren frem matpakken og spiser den i stolen sin uten å snakke *til* eller *med* han som bor der. Forholdet mellom de to bygger seg opp til å bli anspent. Når man studeres mot sin vilje kan det resultere i at den som blir studert endrer adferd, forstyrres og sjeneres av iaktakelse fra ukjent observatør på kjent arena. Hvem ville vel egentlig likt å ha

en ukjent mann i sitt eget kjøkken for å bli observert hele dagen? Poenget med å trekke frem denne delen av filmen her er å påpeke hvorfor det kan være problematisk med observasjon alene. Det handler altså om å finne balansen mellom deltagelse og observasjon for å unngå kunstige situasjoner, og derav så troverdige data som mulig. Dette kan gjøres ved å studere miljøet slik det faktisk er, og unngå å skape splid innad i kulturen man studerer.

Jeg gjennomførte en prøveobservasjon som viste seg å være svært vanskelig, først og fremst fordi det var mange mennesker å følge med på. Situasjonen opplevdes som i filmen distanserende og vanskelig. Det var lett å miste fokus og glemme hva man så etter. Utvalget mitt som opprinnelig var planlagt til om lag ti personer, ble etter denne prøvingen og erfaringen snevret inn til fem deltakere, nettopp for å få bedre oversikt og innsyn ved å ha noen få faste personer å følge med på. Det har allikevel ikke vært en enkel oppgave å studere ukjente mennesker som befinner seg i en utfordrende situasjon. Deltagende observasjon hos NES har i praksis bydd på konfrontasjoner, uttesting og uforutsette opplevelser som har vært med på å belyse deltakernes hverdag, endringsprosesser og veien mot et lovlydig liv (Fangen: 2004: 29- 31). På mange måter handler denne metoden om å bli en del av et miljø selv om man er bevisst på at man ikke er ”en av dem”. Fangen påpeker at man nødvendigvis ikke må delta på alt informantene gjør, eller inneha såkalte ”riktige ferdigheter”. At man som forsker er forskjellig fra sine informanter er ofte akseptert og forventet slik Fangen ser det (Fangen: 2004: 30).

*Jeg går ut av garderoben i klatrehallen og forventer å se dem stå der og vente på meg. Men det er ingen der. Jeg trekker litt på smilebåndet, og setter meg ned på en krakk for å ta på meg skoene. De er supertrange og presser tærne mine sammen. Der kommer de ut av guttegarderoben. Erik i t- skjorte og turbukse med lommer på siden. Knut har på seg shorts og t- skjorte. Christian har på seg genser og turbukse i en blanding av militærgrønn og svart. Jeg har på meg svart ettersittende treningstights, hvite sokker, og blå topp fra Nike med påskriften **fast**. Jeg ser antakelig mer klar ut for spinningtime på Elixia enn klatrerne jeg står ved siden av. Erik ser på toppen min og småhumrer litt for seg selv.*

Ved flere anledninger følte jeg meg feil kledd. Det var vanskelig å vite hva man skulle ha på seg på klatring, yoga, sykkelturn og så videre, når det var noe jeg ikke hadde gjort før. Jeg oppfattet meg selv helt fra starten av prosjektet som annerledes, og det var vel kanskje også litt forventet, som Fangen trekker frem (Fangen: 2004: 30- 31).

Per og jeg står på kjøkkenet i nettverkshuset og forbereder snitter og lefser til arrangementet. Daniel ser på mens vi smører, skjærer og legger på brett, med kaffekoppen i hånda sittende på stolen. Per stresser og jeg stresser med å få dette ferdig. Daniel derimot tar det hele med knusende ro. Så ser han bort på meg et alvorlig uttrykk og skjerpet stemme.

Daniel: Hvis du skal sitte på i bilen min etterpå Ingvild da må vi stoppe innom en plass først, skal hente ut noe cash. Du fikser det du?

Ingvild: Mener du en minibank?

Daniel: Næhh... må hente ut mer enn det er i en sånn vettu, er du rask til beins eller? Vi skal i en bank.

Ingvild: Eehhh.. næhh ikke egentlig så rask nei.

Daniel: Ikke rask nei? Da blir det fort vanskelig. Må kunne bidra med noe du også skal du være her og få skrive om oss.

Ingvild: Ehhhh..ja? He he, men tror kanskje ikke bankran er helt min bidragsvinkel.

Daniel: Nja, jaja....(pause) du tørr ikke det altså. Nei nei...

Per: Han er tøff i munnen han Daniel, han bare tuller med deg Ingvild. Så du må ikke tro på alt han sier.

Ingvild: He he, jeg skjønner.

Jeg følte meg ikke bare annerledes i forhold til utseende, men også i væremåte og den sosiale konteksten. Etter hvert ble slike situasjoner dagligdagse og jeg tenkte svært lite over det, men denne første gangen opplevdes det litt besværlig og jeg ble satt ut av komfortsonen min. At jeg reagerte med overraskelse, ble paff og litt skremt tror jeg var forventet og akseptert av min informant (ibid). Jeg oppfattet ikke situasjonen ovenfor som en invitasjon til et *brekk*, men en bevisstgjøring om at humor og miljøet jeg beveget meg inn i skilte seg fra det jeg vanligvis tilhørte og var vant til. Daniel bekreftet i utdraget ovenfor min posisjon som lovlydig, usikker, snillpike og pliktoppfyllende.

I forberedelsen til oppstart av feltarbeidet hevder Fangen (2004) at det er viktig å være bevisst på eventuelle fordommer man innehar, fordi det kan frembringe følelser og reaksjoner hos forskeren. En god forutsetning er derfor å være bevisst på at man er sitt eget ”forskningsinstrument” (Fangen: 2004: 46- 47). Innenfor dette perspektivet vil det være viktig å være klar på at feltet man studerer kan fortelle noe nytt eller noe man nødvendigvis ikke hadde tatt stilling til at kunne bli aktuelt. Ifølge Fangen er det sentralt at vi får ned på

papiret hva som motiverer oss i forkant av prosjektets oppstart, årsaken er at det kan snevre inn hva man ser etter og være med på å konkretisere spørsmål og tema (Fangen: 2004: 37). Fangen trekker frem tre sentrale muligheter for å velge deltagende observasjon ut fra Silvermans (1993) perspektiv. Den første er å se folks hverdagsforståelse som sammensatt og avansert, ikke naiv og misforstått. Den andre er at hverdagsforståelse kommer til uttrykk i sosial samhandling og praksis, ikke gjennom bevisst tenkning. Forskerens fokus rettes derfor mot hva folk gjør, ikke hva de tenker. Den tredje legger til grunn at forskeren søker å forstå hvordan et fenomen skapes gjennom bestemte aktiviteter, det er altså ikke et gitt forskningsobjekt, men avhenger av hva folk gjør (Fangen: 2004: 39). Å få innsyn i kulturen og bygge relasjoner til deltakerne er viktig i denne type forskning (Frantzsen: 2001, Ugelvik: 2011b, Fangen: 2004: 46 – 47). Hovedårsaken til at deltagende observasjon ble metoden for mitt prosjekt bygger på Silvermans (1993) andre prinsipp, at hverdagsforståelse kommer til uttrykk i sosial samhandling og praksis. Dette prinsippet har gitt mulighet for å diskutere den aktuelle problemstillingen om hvordan NES kan fungere som en arena for endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet. Rollen som deltagende observatør er selvfølgelig ikke uproblematisk, en fallgrube blir aktuell om man går for energisk inn i deltakerrollen, det kan resultere i at man blir for tett knyttet til gruppen man studerer. Dette tenkte jeg nøye gjennom før jeg bestemte meg for metodevalget, dersom man blir ”en av de innfødte” vil forskningen fort kunne miste sin reliabilitet ifølge Fangen (2004). Intensjonen er ifølge Fangen å finne metoder å kombinere den deltagende og observerende rollen i feltarbeidet på, det hevdes å være selve nøkkelen for å gjennomføre et feltarbeid (Fangen: 2004: 29).

Jeg gikk inn som deltagende observatør, men opplevde selv å bli observert av deltakere, ansatte, frivillige og ikke minst informantene, slik som i filmen om kjøkkenpraksisforskeren som nevnt tidligere i kapittelet. Jeg ble generelt møtt med en form for skepsis, og til tider kjølig mottakelse. Tillit må fortjenes når man kommer utenfra og inn i en ny gruppe (Fangen: 2004, Ugelvik: 2011b). Ukomfortabel interaksjon med andre mennesker må kunne takles. Å komme inn i et nytt miljø handler blant annet om å kjenne sin plass, å bli en del av hverdagen til de man studerer. Uventede situasjoner som for eksempel denne:

Plutselig skvetter jeg til! To knær treffer baksiden av mine knær slik at jeg får et kast fremover, snubler og mister balansen. Jeg snur meg og der står han med et bredt glis.

Daniel: Ble du skremt nå da?

Ingvild: Nei ble ikke det.

Prøver å overbevise han om at jeg ikke ble skremt. Jeg blir stående igjen på gulvet fortumlet, skeptisk og lurer på hva det var som egentlig skjedde nå. Jeg bestemmer meg for å stå støtt med beina godt plantet på gulvet, rak rygg og børster av støv fra blusen min før jeg legger armene i kors. Det går ca. 10 min og det samme skjer igjen.

Daniel: Ha ha ha!! Nå ble du skremt nå!

Ingvild: Ehh..He he nei ble ikke det assa.

Han smiler idet han går vekk og blinker til meg. Jeg holder et konstant blikk fra siden på han for å unngå flere overraskelser denne dagen.

Det finnes ulike kulturelle koder og interne sjargonger som er vanskelig å kjenne til på forhånd. Å vite på forhånd hva som er akseptert eller ikke, skal godt gjøres. Ifølge Fangen er miljøer hvor menn dominerer ofte preget av statusmarkering, gjennom ”puff”, ”knuffing” og ”klapp”, dette er på mange måter aksept og tillit som kjennetegner miljøet og kulturen (Fangen: 2004: 76, Ugelvik: 2011b: 40- 43 og 50- 52). En direkte ”puff” fra Daniel i utdraget ovenfor kan derfor være en indikasjon på statusmarkering fra hans side, og på en annen side aksept av min tilstedeværelse (ibid).

Hvordan jeg oppfattet flere av samtalene, situasjonene og kommentarene jeg fikk i starten av feltarbeidet som ”erting” og litt skremmende kan nettopp begrunnes med at de kulturelle kodene i miljøet var nye og uvante (Fangen: 2004: 75 -77, Ugelvik: 2011b: 42- 44). Daniels ”puff” kom brått på og satte meg ut. Etter noen uker opplevde jeg å bli mer trygg på min plass i miljøet og ”ertet” tilbake, noe som jeg tror resulterte i en form for *respekt* fra deltakernes side. Som forsker innad i et miljø hvor flere ulike grupper er representert (frivillige, deltakere og ansatte) kan man ofte bli stilt ovenfor å velge side. Ikke nødvendigvis bevisst, men som et resultat av at de ulike gruppene forholder seg til forskeren på ulike måter. De frivillige mente at jeg til tider kunne fungere som frivillig og ”steppe inn” der det trengtes, og allerede første dag av feltarbeidet ble jeg *satt i sving* på kjøkkenet med matlaging, jeg oppfattet det som at flere frivillige syntes det var litt rart at jeg *ikke gjorde noe*, det kan ha virket inn på at de ønsket hjelp med praktiske ting eller ønsket å involvere meg, slik at jeg skulle føle meg inkludert. Samtidig var det vanskelig å ikke bidra på noen måte, nettopp fordi jeg hadde vært heldig som fikk mulighet til å skrive om dem, og fordi jeg fort lærte at dette var et miljø hvor *alle bidro* til fellesskapet. Deltakerne mente noen ganger at jeg burde slappe av litt mer, nyte kaffen og ikke se så anspent ut. Å tilfredsstille de ulike kravene og forventningene er en forskningsetisk vurdering. Å være fortrolig og holde en viss distanse er

krevende, fordi man engasjerer seg i livet til disse menneskene (Fangen: 2004). Forskerens erfaringer, emosjoner og følelser i situasjoner som oppleves gjennom et feltarbeid hevdes å være sentralt som et metodisk verktøy innen deltagende observasjon som hele tiden aktualiserer forholdet mellom å være medmenneske og forsker (Fangen: 2004, Ugelvik: 2011b: 42. 45).

Når man velger å benytte feltarbeid som metode er det viktig å huske på at tid er avgjørende, et lengre feltarbeid kan være en fordel, dels fordi det gir mulighet til å knytte bedre og sterkere bånd med informantene og fordi den første perioden av et feltarbeid ofte går med til å bli *bedre kjent* (Fangen: 2004: 98- 99). Dette perspektivet påvirker min studie i stor grad. At jeg kan ha et snevert materiale sammenliknet med større forskningsprosjekter må derfor tas i betraktning. En masteravhandling begrenser seg både i forhold til tid og oppgavens omfang sammenliknet med flere andre forskningsprosjekt som benytter deltagende observasjon (ibid). Tiden man har til disposisjon avgjør i stor grad hva slags data man får, hvor mye man får samlet inn og hvor godt kjent man blir med informantene (Liebling: 2001, Fangen: 2004, Ugelvik: 2011b). Fordelen med korte feltarbeid er at man ofte får bearbeidet enkeltepisoder grundigere, noe som igjen kan gjøre det lettere å ikke overse viktige funn, eller interessante poenger underveis ifølge Fangen (Fangen: 2004: 98- 99). På den måten kan kortere feltarbeid gi mulighet for å se på flere betydninger, utfall og diskusjoner rundt færre hendelser.

2.1.1 Forskningsmetodiske spørsmål. Hvem sin side er vi egentlig på?

Hvem sin side er vi egentlig på når vi forsker? Det er ifølge teoretikere vanskelig å være nøytral innenfor kvalitativ forskning (Liebling: 2001: 472- 474). Det blir ofte innenfor kvalitativ forskning og innen den etnografiske retningen lettere å knytte bånd til informantene sine, og det gjør det igjen lettere å ta perspektivet til informantene, samt komme i forsvarsposisjon skal vi tro Liebling (ibid). Det hevdes at flere forskere etter et feltarbeid kan utvikle sterk tilknytning til gruppen med mennesker de har studert (ibid).

Ingvild: Jeg tenker å vende nesen hjemover jeg Erik.

Erik: Du får ha det bra da.

Han rekker frem hånden og smiler bredt. Jeg rekker frem hånda, han tar den og drar meg nærmere mot han, så gir han meg en stor klem. Jeg blir litt overrasket samtidig føles det ut som en form for aksept på et vis.

Ingvild: Tusen takk for at jeg har fått lov å bli bedre kjent med deg Erik.

Erik: Bare hyggelig det Ingvild.

Fangen (2004) tar i likhet med Liebling opp at man ved feltarbeidets slutt ofte opplever en sorg, noe som gjelder begge parter. Erik var ofte reservert ovenfor meg og denne siste samtalen men han hvor jeg fikk en klem følte som en bra avslutning på feltarbeidet. Hvilken side vi velger i forskningen virker derfor inn på validiteten sier Liebling, og argumenterer for at det er mulig å ta mer en side av saken alvorlig, og at det er mulig å se mer enn et perspektiv (Liebling: 2001: 473). Det har vært intensjonen gjennom min studie. Liebling deler nøytralitet i to, en teorinøytralitet som handler om "hva er" og en "verdi-nøytralitet" som handler om "hva som burde være" (min oversettelse). Dette bygger på Webers "value-neutrality" og "value-relevance" (Liebling: 2001: 474). Ifølge Liebling er det ikke sånn at man burde ha verdinøytralitet som forskningens mål. Noen ganger kan vi snakke om hva som er, uten å konstatere hvordan det burde være, men la dataene tale for seg selv.

Om vi velger side i forskningssammenheng spiller inn på vår oppførsel, handlinger, tanker og følelser. Noe som kan hevdes å være spesielt aktuelt i feltarbeid hvor man har rollen som deltagende observatør, fordi hvordan man opptrer naturlig nok vil virke inn på miljøet (ibid). Dersom man velger side kan det påvirke hvilken informasjon vi får som forskere. Vår evne til å føle, sette oss inn i, relatere oss til og bli involvert er en del av oppgaven man har som forsker, og derfor er empati viktig. Menneskelig deltagelse og engasjement *er verdifull forskning*, og derfor er en fullstendig nøytralitet umulig ifølge Liebling (ibid).

Det er viktig ifølge Liebling å huske på at mennesker kommuniserer med kroppen, for eksempel når vi går inn i et rom er vi bevisste på kroppsspråk til personene rundt oss, stemningen i rommet, og hva vi kan klare å vurdere. Som i eksempelet ovenfor hvor Daniel hopper på meg. Vår forkunnskap, personlig erfaring og ressurser hjelper oss som forsker å gjengi en situasjon. Etnografistudiet handler om studie av mennesker med utgangspunkt i nysgjerrighet rundt andre menneskers liv. Det appellerer til instinkt om å stole på kraften bak egen forståelse og tenkning (ibid). En forutsetning for å gjøre etnografisk forskning og betegne det deretter er tid, tid er helt essensielt i denne type forskning. Det viktigste man

trenger full utnyttelse av *deg selv* (Liebling: 2001: 475). Fangen (2004) trekker frem at fornemmelser rundt egne erfaringer som gleder og ubehag i seg selv er data. Disse sinnsstemningene betyr ikke at noe er feil, men kan i stedet si noe om feltet, menneskene og situasjonen som innenfor denne type forskning vil være verdifull informasjon, det skiller deltagende observasjon fra andre kvalitative forskningsmetoder (Dalen: 2011, Fangen: 2004: 59, Liebling: 2001: 475).

Etnografi er en lettfattelig form for sosial forskning, og den setter lys på hvordan mennesker gir mening til livene sine. Dette har blitt betraktet både som en svakhet og styrke ved denne type forskning. Etnografis kritikk går i korte trekk ut på at det er ”rotete forskning” med mange momenter inni bildet, som observasjon, deltagelse, intervju og andre interaksjonsformer mellom mennesker (ibid). Metoden anses som betydningsfull fordi den gir rom for å ”oppdage noe”, altså er ikke rammene gitt på forhånd, begrensningene ofte mindre, og muligheten for å innhente informasjon man på forhånd ikke hadde forutsett (Fangen: 2004, Liebling: 2001, Ugelvik: 2011b). Fallgraven ved denne type forskning er at det går an å bli *for involvert*. Det vil kunne skape utfordringer og derfor må man som forsker etterstrebe å arbeide innenfor klare grenser, så spørsmålet blir hva disse grensene og reglene er (ibid). Det vil avhenge av prosjektet, menneskene man studerer og forskeren selv. Relasjoner som utvikles i løpet av forskningsperioden kan virke inn på hvordan man som forsker forholder seg til analyse og skriveprosessen i ettertid, samt ønsket om å bevare informantenes *anonymitet* og *sensitiviteten* i tilstrekkelig grad, både med tanke på etiske hensyn og takknemlighet ovenfor tilliten man har blitt vist. Det har jeg vært bevisst på i studien. Å få lov til å komme tett inn på et lite miljø og en liten gruppe med mennesker påvirker forskeren til å føle det som et privilegie at man har fått lov til å ”fortelle disse menneskenes historier”. Da føler man seg forpliktet til å ivareta tillitten, respekten, livslærdommen og historiene man har blitt vitne til og fortalt, på en fremragende og respektfull måte. Dette er også sentrale hensyn jeg har reflektert rundt i eget arbeid hos NES.

Ifølge Liebling (2001) er det enklere å forske på de som er litt ”stakkarslige” og ikke helt fikser ting, fremfor de som takler opphold og utfordringer på en mer overbevisende måte, Liebling stiller spørsmålsteget ved hvorfor man som forsker ofte ikke inspireres i like stor grad av de *sterke* som de *svake* og stakkarslige (Liebling: 2001: 476). Informanter som viser seg som selvstendige og handlende individer blir ofte satt til siden, og kunnskap om dem anses ofte ikke som like verdifull eller av like stor interesse ifølge Liebling (ibid). En slik

påstand har forankring i at utsatte menneskers posisjon ofte fanger vår oppmerksomhet. Nøytralitet i denne sammenheng er ifølge Liebling ikke upartiskhet, men legger opp til at flere sider ved et miljø kan belyses. På denne måten kan de ulike gruppene som deltar i dette miljøet (i min studie deltakere, frivillige og ansatte) bli introdusert for vinklinger, holdninger og kunnskap om miljøet fra de andre partene som de kanskje ikke kjente til og som mulig kan gi en større forståelse for hvordan og hvorfor de ulike gruppene handler som de gjør (Liebling: 2001: 478, Ugelvik: 2011b). Eksempelvis kan en historie om ”fangekultur” gjengitt av forskere åpne opp for ”ny” informasjon både for ansatte, frivillige og deltakere i NES. Sosial forskning kan også forårsake sosiale dilemmaer, forutsatt av at det er sosial samhandling mellom ulike individer med forskjellige oppfatninger, utgangspunkt og væremåte (Liebling: 2001: 481). Hvor grensene går, hva som er akseptert som kulturelle koder innenfor det miljøet man studerer, er av stor betydning ifølge Liebling. Dersom man inntar rollen som forsiktig, reservert og engasjert er det kanskje mulig å se begge sider? Eller sagt med andre ord er det å være en deltagende observatør en krevende oppgave i sjiktet mellom medmenneskelighet og forskning.

2.1.2 Rollen som deltagende observatør

Jeg, Fredrik og Thea går for å kle på oss yttertøyet. Vi går ut av nettverkshuset og nedover veien. Det er stille og man hører lyden av sko som treffer sørpen på fortauet som en litt seig ”slafselyd”. Vi går i takt og lyden er ganske høy.

Fredrik: Vi tenkte vi skulle innom en butikk på (x) fordi Thea skal handle en gave. Også tenkte vi å gå på en cafe etter det. Høres det okej ut for deg eller?

Ingvild: Ja, bare gjør det dere pleier så er jeg bare med på lasset i dag. Er det forresten greit for dere om jeg noterer litt underveis? Blir enklere for meg å huske da.

Thea: Ikke noe problem for meg. Er vel mer i forhold til hva Fredrik er komfortabel med.

Jeg nikker og ser bort på han.

Fredrik: Ja da du må bare notere. Det plager ikke meg.

Vi går nedover veien og småprater litt om været.

Fredrik: Skal du jobbe for politiet når du er ferdig her eller?

Jeg blir litt paff, satt ut og litt skremt.

Ingvild: Nei, jeg skal ikke jobbe for politiet. Dette har ikke noe med dem å gjøre. Jeg er student på Universitet.

Fredrik: Ikke det altså? Så det er ikke informasjon til politiet du samler inn? Du er på mitt lag eller?

Øynene hans ser alvorlig på meg idet han spør meg, og han trekker øyenbrynene sammen.

Ingvild: Nei dette er ikke en oppgave til politiet, jeg samarbeider ikke med dem. Dette er en oppgave jeg leverer på skolen, den har ingenting med politiet å gjøre.

Fredrik: He he okej.. bare tuller litt med deg vet du. Er ikke så glad i politiet ser du, he he.

Fredrik smiler med et bredt glis mens vi trasker i sørpe nedover veien.

I møte med mine informanter ble jeg konfrontert med min rolle og tilhørighet. Som i utdraget ovenfor ble det stilt spørsmålsteget rundt mitt forhold til politiet. Annen forskning viser at politiet ikke er spesielt godt likt blant innsatte i fengsel (Haugen: 2013, Ugelvik: 2011b). Utdraget ovenfor er et eksempel på at forholdet til politiet også kan være anstrengt etter løslatelse. Informantene i min studie deltar i et opplegg som skal forberede dem på livet etter fengsel. En slik situasjon kan være med på å gjøre disse menneskene sårbare i forhold til egen livssituasjon og i hvilken grad de utleverer seg til utenforstående personer, som i dette tilfellet har vært meg. Slik Fangen trekker frem, vil man som deltagende observatør engasjere seg i disse menneskenes liv, delta i samtaler med dem, på aktiviteter og i diskusjoner (Fangen: 2004). Dette er gjeldende også for mitt prosjekt med tanke på at alt har vært tilbud med fokus på å være sosial. Her er samhandling og diskusjoner med deltakerne svært relevant for å kunne ta stilling til hvordan de opplever tilbudet fra NES. I slike situasjoner vil det ikke være mulig eller i hvert fall svært utfordrende å stille seg utenfor deltakernes verden og *kun* observere, som deltagende observatør må man ifølge Fangen *delta* for å oppnå troverdige data (Fangen: 2004: 29 – 30, Estenstad: 2011 og 2012).

2.1.3 Forskning og ulike kjønn

En aktuell utfordring i dette feltarbeidet var ganske tydelig fra begynnelsen av, jeg var ung, uerfaren og ikke minst var jeg jente. Etter hva jeg hadde lest meg opp om på forhånd var kvinner ofte betraktet som et *svakere* kjønn av menn, kanskje stod denne tanken ekstra sterkt

i fengselet (Ugelvik: 2011b: 306). Med litteraturen ferskt i minne og en målsetting om å opptre høflig, aktivt og ydmykt var første feltarbeidsdag en innholdsrik dag.

Jeg står på kjøkkenet i nettverkshuset hakker løk, og prater med en av de frivillige.

Kjøkkendøren går opp og den kalde høstlufta fyller rommet raskt, en høy og muskuløs mann kommer inn, han ser nølende og litt skeptisk bort på meg før han smiler til den frivillige og hilser. Jeg tar mot til meg, smiler og er på vei til å rekke frem hånden. Han går rett forbi meg som om jeg ikke skulle stått der, han setter seg godt til rette på en stol, puster rolig og forsyner seg med kaffe. Flott, han vil ikke hilse på meg engang, jeg ser for meg at dette kan bli en utfordrende dag. Mannen i stolen blir spurt om å handle noen varer som vi mangler på butikken. Han kaster et kjapt blikk på meg.

Deltaker: Du skal ikke være med på butikken du da?

Ingvild: Jo, gjerne det. Jeg kan jo hjelpe til å bære.

Han løfter øyenbrynene og griner på nesene. Idet jeg hører hva jeg selv har sagt skjønner jeg hvor dumt det må ha hørt ut. Mannen er jo en kraftkar uten like, større og sterkere enn gjennomsnittsmannen og fullt kapabel til å bære to bæreposer fra Kiwi. Intensjonen om å være høflig, hjelpsom og rette opp inntrykket om at jenter er svake slår litt feil. Ikke fordi jeg fremstår som svak men fordi jeg antyder at han ikke er sterk nok, eller enda verre, svakere enn meg, jeg insinuerer at det er noe jeg ville klart bedre. Mannens mine og uttrykk i ansiktet gjør det ganske tydelig hvor "latterlig" kommentaren min fremstår. Jeg svelger hardt, biter i meg det jeg har sagt og vi tusler i stillhet mot Kiwi.

Hvilke konsekvenser har kjønn hatt for denne oppgaven? Kjønn er et tema som jeg ser relevant å nevne kort innledningsvis knyttet til oppgavens problemstilling- og med tanke på at kjønn er en faktor og et tema i mitt prosjekt. Tilknyttet valget fulgte det også noen utfordringer både fysisk og psykisk. Valget av informanter falt på menn i hovedsak av to grunner. For det første fordi tilgang på mannlige deltakere hos NES var lettere ettersom denne gruppen var overrepresentert (Estenstad: 2013: 20). Den andre årsaken er fordi jeg etter et besøk i organisasjonen i forkant av prosjektet oppfattet *interessen* og *nysgjerrigheten* fra mannlige deltakere som større enn hos de kvinnelige deltakerne. De kvinnelige deltakerne oppfattet jeg den gangen som mer reserverte ovenfor meg enn de mannlige. Ettersom jeg selv var litt usikker, spent og sjenert, så jeg det som en fordel å velge en informantgruppe som ble betraktet som noe mer "frempå". Antakelsen om at de kvinnelige deltakerne var mer

reserverte fikk jeg også bekreftet gjennom samtaler med frivillige og deltakere i løpet av feltarbeidsperioden.

Kjønn kan også være avgjørende for hvordan feltarbeid vil oppleves samt forholdet til informantene, påpeker Fangen (2004: 56- 58). Som deltagende observatør blir man også selv observert av de man observerer. Derfor er det viktig å være seg selv, innenfor de rammene i miljøet man studerer tillater. Ærlighet og oppriktighet kan høres ut som enkle oppgaver, men er ikke nødvendigvis alltid like enkelt (ibid). En dag på klatringa ble jeg stilt et spørsmål jeg syntes kom brått på og som satte meg litt ut.

Christian tittet bort på meg der vi sitter og knytter klatresko.

Christian: Har du kjæreste du a?

Det blir en pinlig stillhet i noen sekunder. Hvorfor lurer han på det tenker jeg, hva kan være lurt å si? Bestemmer meg for å være ærlig.

Ingvild: Nei det har jeg ikke. Jeg har hest istedenfor. Har mer enn nok med å passe på han, he he. Så det er vel det nærmeste jeg kommer kjæreste nå om dagen.

Christian nikker og drar på ansiktsuttrykket sitt, øyenbrynene går oppover. Han sier kort at han også er alene.

Jeg vurderte i noen få sekunder om det var lurt å være ærlig, og kom frem til at ærlighet antakelig ville gi meg større tillit og innpass i miljøet som i utdraget ovenfor. Å få direkte spørsmål på meg som privatperson var uvant og Christian overrasket meg på den måten. Fredrik spurte senere om det samme, men da følte jeg meg mer bekvem med spørsmålet. Ifølge Fangen er det avgjørende hvordan informantene oppfatter forskeren som person, derfor bør man etterstrebe å tilpasse seg det miljøet man studerer. Jeg prøvde å tilpasse meg gjennom talemåte, klær og utstråling slik at informantene kunne oppfatte meg som en person det var lett å snakke med, henvende seg til og som de kunne føle seg bekvem med. Utdraget ovenfor viser at Christians kan ha oppfattet det slik og derfor ønsket å bli bedre kjent.

Skrinjar (2003) påpeker at det er skrevet lite om kjønnsutfordringer for kvinner som forskere. Skrinjars bemerkninger om kjønn i forskning baseres på utfordringer hun selv erfarte som intervjuer i et forskningsprosjekt med en annen kvinnelig kollega. Kjønn har ifølge Skrinjar

ofte konsekvenser i forskningssammenheng, og det er ikke til å komme utenom at når ulike kjønn møtes utfordres også forskningens mening (ibid). En profesjonell situasjon kan bli misforstått som en mer personlig henvendelse, og overgangene mellom disse kan være vanskelig å skille. Skrinjar viser til sin egen rolle som forsker, hvor hun opplevde at en mannlig informant fikk følelser for henne etter et intervju. Den mannlige informanten valgte en drøy uke etter intervjuet å sende Skrinjar et brev med en tydelig beskrivende kjærlighetserklæring. At mannlige informanter forelsker seg og kommer med erklæringer til kvinnelige forskere er ifølge Skrinjar noe flere har opplevd, men som ikke alltid er tema for diskusjon. Bakgrunnen for at de blir betatt er selvfølgelig individuell, men Skrinjar mener at hennes status som singel, ung og leder i intervjusituasjonen kan ha ”trigget” mannens interesse for henne (ibid).

I mitt prosjekt hadde jeg selv i forkant av prosjektet gjort meg opp noen tanker rundt at jeg valgte å skrive om menn. Feltnotatene mine bygger mye på selverfarte inntrykk, opplevelser, følelser og tanker, som kan være med å belyse deltakernes forhold til meg. Jeg antar at min status, fremtoning og kjønn virket inn både som en positiv og utfordrende faktor. Noen av mine informanter, som Christian, var blant annet interessert i min *sivile status*. Aksepten innad i gruppen var enklere etter at denne ”isen ble brutt”. Det kan skyldes at de følte de ble bedre kjent med meg, eller at de opplevde de fikk noe personlig informasjon igjen mot det de delte (Fangen: 2004, Skrinjar: 2003). Skrinjar påpeker at hun var redd for at intervjuobjektet skulle ta det som en fornærmelse eller skuffelse hvis hun avbrøt intervjuet uten en ”god” grunn. Dette er en gjenkjennbar bekymring. En dag på nettverkshuset ble klatreavtalen avlyst, noe som forandret situasjonen. Jeg kjente i liket med Skrinjar (2003) på at jeg ikke ville skuffe deltakeren med at det ikke skulle skje noe mer denne dagen og vi endte derfor opp med å gå tur i stedet.

Dette tror jeg kan ha sammenheng med at kvinner ofte tillegges verdier som omsorgspersoner. Følelsen av og ikke ville skuffe eller tillegge den andre personen negative følelser, kan være avgjørende når kvinner har en forskerrolle (ibid). Jeg var også under mitt feltarbeid opptatt av at informantene ikke skulle føle at jeg ikke hadde nok tid. Jeg valgte bevisst før prosjektets oppstart å være med på så mye som mulig. Noen forholdt seg sjenert ovenfor meg og tittet vekk. Andre var mer frempå og kommenterte ytre faktorer som klær og kropp mens andre spurte om interesser og erfaringer.

Glassdøren åpner seg, det er fem menn som holder den opp for meg.

Ingvild: Takk

Erik: Bare hyggelig det snuppa mi!

Jeg fortsetter i retning toalettet og hører bak meg. Så du den rypa der eller! Jeg titter fort bak meg og de har alle snudd seg og skanner meg med blikket fra topp til tå med et flørtende glimt i øyet. Jeg snur meg fort igjen. Etter dobesøket når jeg kommer opp igjen får jeg noen blikk av de mennene og lure smil.

Til tross for ulik tilnærming fra informantene opplevde jeg å få et ”snillpike- stempel”. Etter å ha lest Skrinjars (2003) beskrivelse av hvilken betydning kjønn kan ha for kvinnelige forskere, ser jeg at dette er tema som også har vært sentralt i mitt prosjekt. Det er ikke til å komme utenom at kjønn påvirker hvordan en situasjon tar form, hvilke temaer man snakker om, hvilken relasjon man bygger til informantene og hvordan det er med på å påvirke innsamling av informasjon. Hvis en mann hadde foretatt samme studie som meg ville kanskje resultatet blitt noe annet, på bakgrunn av den påstanden kan mitt kjønn ha spilt en rolle i feltarbeidet. Jeg opplevde ikke en kjærlighetserklæring under mitt feltarbeid slik Skrinjar (2003) gjorde, men jeg opplevde å bli kontaktet og ringt på fritiden av noen deltakere. Dette oppfattet jeg midlertid som svært harmløst. Samtalene vakte en bevisstgjøring rundt min rolle som deltagende observatør, og jeg ble etter dette bevisst på at deltakerne kunne oppleve min rolle som vennskapelig og en person de kunne *snakke med*. Min rolle som kvinnelig forsker kan ha spilt inn på denne oppfatningen og selv om det finnes flere måter å tolke situasjonene på, velger jeg å se det som en form for aksept og tillit til meg som person. Ikke minst var bygging av relasjoner svært sentralt i organisasjonen og at det ble naturlig å inkludere meg (Ugelvik: 2011b: 42- 43, Fangen: 2004, Skrinjar: 2003, Østberg: 2008).

Christian tar mye ansvar for meg i dag, og han vil gjerne sikre når det er min tur til å klatre.

Christian: Kom igjen nå! Dette klarer du. Bare fem tak igjen til toppen Ingvild!

Jeg svelger hardt og kikker ned på han og tenker inni meg: Fy søren!! Det er sykt langt ned til gulvet nå, dette er ubehagelig. Jeg kjenner på en snikende følelse av frykt for å ramle ned.

Christian: Nå skal du øve på å falle ned. Altså du skal slippe taket og stole på at du er sikret av meg og henger trygt. Klar?

Ingvild: Ehh..

Christian: Bare slipp taket nå.

Ingvild: Slippe!???

Christian: Ja, he he... du kan jo ikke bli hengende der oppe da frøken.

Jeg biter tennene sammen, det er pinglete å ikke slippe. Det er jo bare å slippe taket, bare ikke se ned eller opp, bare se rett frem tenker jeg.

Christian: Dette fikser du, pust med magen og slipp taket i tauet og la føttene gli vekk fra taket i veggen. Okej på tre, 1..2.....3, Jeg slipper, lukker øynene og kjenner et sug gjennom magen, jeg blir hengende å dingle i løse lufta. Hendene mine griper i refleks etter tauet.

Christian: Det gikk jo bra det da, he he.

Ingvild: Det er ganske gøy å klatre. Takk for oppmuntring og veiledning i veggen Christian. Det er flott med støtte når jeg er litt usikker.

Christian: Det er jeg enig i. Noen må jo vise deg det da, he he. Bra trening er det også vettu.

Ingvild: Ja det er det absolutt! Etter forrige klatretime var jeg så støl og stiv at jeg hadde store problemer med å få ytterjakka på meg og gå i trapper i en uke.

Christian: Da har du fått brukt litt muskler da og det sunt det Ingvild. Ikke minst så har du god bruk for det her, å bli støl betyr jo at det er fremgang på deg.

I utdraget ovenfor er Christian tydelig og belærende i instruksene han gir meg, han motiverer og gjør meg trygg i det jeg er usikker på. Min uerfarenhet kan ha vært en fordel i feltarbeidet. Jeg var *fersk*, en nybegynner uten erfaring, og jeg trengte å bli belært. Mitt kjønn, alder og kroppsfasong kan ha bidratt til å gjøre meg ufarlig, snill, fortrolig, uvitende, oppmerksom og interessant (Fangen: 2004: 125- 127). Den posisjonen kan man benytte seg av som forsker for å få informasjon i feltet, noe jeg tror har vært en fordel i mitt prosjekt. Å komme inn i klatrehallen fullt utlært kunne gitt en annen inngangsport og antakelig ville belæringen ikke vært like interessant eller aktuell for deltakerne å bruke tid på (Fangen: 2004, Ugelvik: 2011b: 50- 52). Ifølge Fangen er det ofte lettere for kvinner å få innpass i mannsdominerte miljøer enn omvendt, det har også i mitt prosjekt vært relevant (Fangen: 2004: 125- 127).

2.2 Forskningsetiske problemstillinger

Kritikere hevder at deltagende observasjon kan være uryddig, uvitenskapelig og ikke minst subjektiv synsing uten forankring (Ugelvik: 2011b: 33). Kritikere understreker at denne formen for forskning bare ser en side av saken. I stor grad mener de det er en subjektiv fortelling denne forskningen resulterer i. Det er sentralt å konstatere at når man studerer en

sosial arena med mennesker uten å styre eller påvirke dagliglivet som utspiller seg, vil forskningsmaterialet bli preget av disse menneskene. Det betyr at selv om man gjengir det deltakerne har sagt, er det ikke nødvendigvis *hele sannheten*, noe kan være utelatt eller forandret på (Fangen og Sellerberg: 2011: 37- 39). Feltnotatene er resultatet av et *sosialt studium* basert på å skrive *om folk* (Fangen: 2004: 13). Slike studier preges av at menneskene man treffer gjerne vil ha et ord med i laget på hvordan fremstillingen av dem selv blir. Slik kan det også hevdes å være i en intervjusituasjon (Kvale og Brinkmann: 2010). Selv om det på en side hevdes at ikke hele sannheten kommer frem, (Fangen og Sellerberg: 2011) kan det på den andre siden hevdes at det ikke er rett å anta at straffedømte lyver eller ikke forteller sannheten. Tvert imot hevder Liebling at de ofte bare vil bli hørt eller gjerne vil fortelle sin side av saken (Liebling: 2001: 476).

2.2.1 Etske hensyn- bevare informantenes anonymitet

Å bevare anonymiteten til personer som deltar i forskning er viktig (Fangen: 2004). Det finnes flere ulike måter å gjøre dette på. Noen bruker eksempelvis informant eller deltaker med nummer bak for å skille informantene, andre igjen bruker pseudonymer (fiktive navn). Det er et analytisk verktøy ofte brukt i arbeid med deltagende observasjon (Fangen: 2004). Anonymiteten til personene jeg har studert har opplagt vært et sentralt anliggende, spesielt ettersom de er få, tilhører en bestemt gruppe og ikke minst at de er tidligere straffedømte. Deltagerne i denne studien blir ikke presentert eller beskrevet detaljert ut ifra den enkeltes utseende, adferd, bruk av symboler eller typiske kjennetegn, nettopp for å unngå for tydelige kjennetegn og slik bevare deres anonymitet. Det har vært vesentlig å få med deltakernes oppfatninger, holdninger, fremtoning og tankesett knyttet til aktivitetene hos NES og i samhandling med meg og andre. Feltnotatene ble skrevet anonymisert ned i en feltdagbok (notatblokk og deretter over på pc) disse har kun har vært tilgjengelig for meg og ansvarlig veileder. Etter prosjektet var gjennomført, levert inn og avsluttet, ble alt av skriftlige notater, feltnotater og analyseoversikt makulert. Det har gjennom hele prosessen vært sentralt å bevare anonymiteten til deltakerne så godt som mulig, men forhåpentligvis er det gjort på en måte som ikke svekker forskningens troverdighet, lesbarhet eller den etnografiske metoden.

Selve anonymiseringen har foregått på følgende måte: Ansatte og frivillige i NES har fått tillagt fiktive navn ut ifra en tilfeldig liste jeg har valgt over populære navn i Norge. Flere

forskere argumenterer for bruk av fiktive navn allerede fra starten av arbeidet (Fangen: 2004: 81- 84). Deltakerne fikk også fiktive navn, de er valgt av meg fra et tilfeldig norsk fotballag som ikke har noe tilknytning til enkeltpersoner. Årsaken til at et fotballag ble brukt var fordi fotball er en av aktivitetene NES tilbyr, som hadde hovedvekt av mannlige deltakere. I noen tilfeller er også *deltaker* brukt som betegnelse uten et fiktivt navn, dersom deltakeren ikke var en av mine hovedinformanter. Det har vært bevisst å bruke pseudonymer som et analytisk verktøy for å invitere leseren til en større innlevelse som i deltagende observasjon kan oppfattes som relevant (Fangen: 2004, Ugelvik: 2011b).

Tykke beskrivelser kan sees som et analytisk verktøy i arbeid med deltagende observasjon, som er med på å berike observasjonene. Observatøren utdypet beskrivelsene og tillegger betydning til det man ser og observerer i ulike kontekster. Det er med på å ivareta en flertydighet bak sosiale samhandlinger ifølge Geertz (1973). De fiktive navnene deltakerne har fått kan også sees som en del av de *tykke beskrivelsene* (Geertz: 1973: 14- 15, Ugelvik: 2011b: 34). Et eksempel på en *tynn beskrivelse*: Han lukket det ene øyet. *Tykk beskrivelse*: Halvt i skjul for å ikke bli sett, stod han ved speilet for å forsøke å øve inn akkurat det blunket han ønsket å gi henne. Forskjellen er stor og den siste beskrivelsen tillegger mening og analyse til det som observeres, og det er her deltagende observasjon skiller seg ut fra det *å bare* observere og derfor er tykke beskrivelser et relevant verktøy i denne type forskning (ibid).

Her veier sosial kompleksitet og beskrivelsen av det høyere enn å finne svar med to streker under. Man velger ut, setter sammen, trekker linjer, diskuterer og analyserer ved å tillegge betydning til det man observerer, og på den måten skaper man noe nytt. Etnografi og detaljrikdom er viktige nøkkelord. Tykke beskrivelser er med i oppgaven for å poengtere at detaljer og mening til handlinger er en sentral del av det etnografiske arbeidet (ibid).

3 Introduksjon til feltet

Adrenalinet stiger i kroppen der jeg rusler nedover bakken i nysnø. Nå var dagen kommet, den dagen jeg skulle se hva deltakerne hos NES faktisk gjorde. Dette var dagen jeg skulle prøve noe helt nytt, sette foten over den ukjente dørstokken. Selv om alle forberedelser var på plass så var det allikevel vanskelig å forutse og planlegge helt praktisk hvordan denne dagen ville bli. Jeg har avtalt å møte to av medlemmene i klatregruppen utenfor klatrehallen.

Stemningen er spent og etter et forsiktig hei, presentasjon og stillhet går vi inn døren, og vi er inne i klatrehallen. En stor hall hvor det er høyt under taket, en tørr, klam og innestengt luft slår imot meg, det lukter annerledes. Ikke som et vanlig treningsstudio men en blanding av kalk, gummi og svette. Det er mye støy, lyder og ekko i hallen med store klatrevegger som strekker seg fra gulv til tak, og menneskene som klatrer i toppen av dem ser med ett veldig små ut. Jeg følger etter Erik og Knut som jeg har møtt utenfor, de stopper foran en mann med et stort smil, det er Christian. Erik og Knut flytter seg til siden og Christian får øye på meg, han ser litt overrasket ut, vi hilser og han blir stående å studere meg i noen sekunder med et spørrende blikk, litt sånn hva gjør hun her? Erik og Knut går mot inngangen mens Christian og jeg følger etter.

Christian: Har du klatret før da?

Ingvild: Nei det har jeg ikke...Men har veldig lyst til å lære.

Christian: Da er det bare å finne seg en klatresæle og sko. Det lønner seg å velge en størrelse mindre enn hva du bruker til vanlig sånn at de passer, de skal sitte godt fast, ellers får du ingen nytte av dem.

Ingvild: Ok. Jeg forstår.

Klatrehallen er en annen verden, en ny arena full av spreke, sterke og barske menn, og noen kvinner som klatrer mot toppen av fjellveggen uten å se seg tilbake eller ned. Jeg må jo innrømme at det ser spennende ut, det ser for så vidt overraskende lett ut også. Vi går bort til en høy vegg på ca. 16 meter. De tre mennene skal klatre først. Jeg står på bakken og prater med Knut mens Erik klatrer. Christian har gått for å sjekke ut om det er noen flere ledige tau og andre vegger vi kan prøve etter denne. De mestrer alle tre veggen kontrollert og klatrer stødig opp, de får det til å se lett ut. Så er det min tur. Christian lærer meg hvordan jeg knytter sikkerhetsknute og "kameratsjekk" som vil si å sjekke hverandres klatreutstyr og tauet

som er festet mellom fjellklatreren og den som sikrer tauet nede på bakken. Han som sikrer meg må sjekke at jeg har knytt knuten riktig og at sælen sitter ordentlig rundt livet på meg. Jeg må sjekke at hans sikring der hvor tauet er festet har på sikkerhetssperre. Jeg gjør meg klar. Tar kalk i hendene og plasserer venstre fot på nærmeste tak, altså en liten knott i veggen. Jeg tar tak med høyre og venstre arm på det nærmeste taket jeg klarer å strekke meg mot, nå må jeg ta sats så jeg får med meg det høyre beinet. Jeg tar sats og hopper! Jeg treffer ikke taket men veggen og deiser ned i gulvet på underlaget. Typisk! Jeg kjenner jeg blir flau og tar meg selv i at dette så langt enklere ut enn det faktisk er. Jeg må bare prøve igjen. denne gangen treffer jeg. Hendene er klamme og kalken kjennes ut som flytende såpe i hendene mine. At de tre erfarne fjellklatrerne står med øynene og følger med gjør presset for å mestre utfordringen enda større. Strategien min er jo å gli litt inn i miljøet uten å ta opp for mye fokus. Jeg fortsetter å klatre og kommer meg halvveis opp på veggen. Jeg klamrer meg fast i et tak og bruker alle kreftene mine på å holde meg fast. Jeg snur hodet til siden og bakover og titter på Erik, Christian og Knut som står der nede, de ser plutselig veldig små ut alle sammen. Christian roper opp at det bare er å slippe om jeg vil ta en pause. (Slippe nå!?!? Er han gal??). Jeg holder den ene hånden i tauet og den andre i et tak på veggen, jeg lener meg sakte bakover til sittende posisjon og flytter føttene vekk fra takene. Jeg blir hengende å dingle med beina mens jeg klamrer meg fast til tauet med hendene, pulsen går i høyspenn. Jeg titter ned (herregud det er langt ned!) der står Christian med et smil rundt munnen.

Christian: Gikk bra det her Ingvild!

Jeg fortsetter klatreferden oppover veggen med såpefingre og skjelvne knær. Kreftene begynner det å bli færre av, jeg er sliten og det er tyngre enn det ser ut for. Melkesyra har meldt seg i beina. Det siste "henget" i veggen er utfordrende og jeg har ikke kreftene til å slenge meg av gårde og treffe veggen flere ganger. Jeg vil jo ikke slippe disse takene i veggen eller ta unødige sjanser, det er bare et tau som hindrer meg i å rase ned 10 meter. Jeg roper ned til Christian at jeg vil ned, tauet blir dratt og slakkes ut og jeg rutsjer nedover med begge armene «limt» til tauet. Det kiler kraftig i magen. Og med ett treffer beina gulvet og jeg er trygg på bakken. Christian mener at vi burde gå hit oftere hvis det skal gi noen resultater. De andre to nikker, og jeg tenker stille for meg selv at en gang i uka med to- tre timer klatring klarer seg mer enn nok. Vi går for å prøve en siste vegg før vi gir oss for dagen. Jeg glipper alt jeg tar i, uansett hvor mye kalk jeg dekker hendene med. Jeg ser nå ut som om jeg har vært utsatt for en kraftig snøstorm innendørs. Tightsen er dekt av hvit kalk samt hender,

armer og t- skjorte. Armene mine er altfor slitne til å holde meg opp lenger. Jeg må rett og slett se meg beseiret av veggen for denne gangen.

Som deltagende observatør hos NES var planen å følge mine fem informanter på tilbud, aktiviteter og sosiale sammenkomster de benyttet seg av. Å starte på nytt i ukjente sfærer fikk jeg utfordret meg på mer enn *en* gang. Det var etter denne første klatreopplevelsen at jeg virkelig følte meg på tynn is. Ikke bare var jeg sammen med ukjente mennesker, men jeg var også flere meter høyt oppe i en klatrevegg med en tynn snor festet til en deltaker som eneste sikkerhet. Klatringen var ikke bare en fysisk utfordring (Ugelvik: 2011b: 50) hvor mennene helt klart hadde overtaket, men det var også en psykisk øvelse i å stole på hverandre. Mine klatrebekjentskaper likte å snakke om teknikk og ferdigheter man må besitte for å være en god fjellklatrer, men først og fremst handlet det om å kunne stole på den som sikrer deg (Ugelvik: 2008). Denne første opplevelsen startet med at jeg så på de andre klatre og sikre for å lære, denne opplevelsen gjorde meg trygg, de fikk det til å se lett ut. I etterkant tror jeg det kan henge sammen med at de stolte på hverandre, ingen av dem virket usikre i veggen. En informant uttrykte også at det var spennende å lære bort til en som aldri hadde prøvd dette tidligere. Det kan ha vært fordi de så på meg som usikker, uvitende og mindre fysisk sterk. Det var ikke for å følge informantene *generelt i livet*, men for å se på hvordan organisasjonens arbeid foregikk i praksis for deltakerne. Det har aldri vært hensikten å beskrive deltakernes utvikling, et slikt arbeid er for omfangsrikt for et prosjekt av denne størrelsen (Fangen: 2004). Det ville kort sagt krevd et langt mer omfattende feltarbeid med mye mer tid *ute i feltet*, i denne oppgaven er hensikten å diskutere NES som et alternativ i hverdagen til løslatte lovbrøyttere.

Deltagende observasjon er ifølge Katrine Fangen en metode som er mye brukt blant unge forskere i 20 årene (Fangen: 2004: 118- 119). Fangen begrunner denne påstanden med at når man er ung er det mer akseptert å opptre som spørrende, uvitende, svimete og lure på hva andre gjør. Det kan igjen ufarliggjøre forskeren ovenfor sine informanter (ibid). Jeg oppfattet det også som akseptabelt at jeg var uvitende i miljøet, det ble en naturlig del av hverdagslivet (Fangen: 2004: 29). Jeg ser metoden i denne oppgaven som avgjørende for å diskutere den aktuelle problemstillingen om NES som arena for endringsarbeid og tilbakeføring til samfunnet.

3.1 Praktisk fremgangsmåte for deltagende observasjon

Så hva gjorde jeg i tre måneder hos NES? Jeg har utført deltagende observasjon der jeg har ”hengt rundt” på nettverkshuset, klatrehallen, i Oslomarka og andre steder hvor jeg har fulgt deltakere på ulike aktiviteter. Vi har drukket kaffe, spist middag, vært på yogatime, syklet i terrenget, klatret og snakket sammen om hverdagslige temaer som biler, mat, vær og ulike interesser. Eller som Ugelvik poengterer, ”alt de vil snakke med meg om” (Ugelvik: 2011b: 45- 46). Det har også vært en taktikk i min studie. Jeg har ikke lagt føringer på temaer vi har snakket om, eller planlagt spørsmål på forhånd. Som deltagende observatør fikk jeg innsyn i en verden som for meg hittil hadde vært ukjent. I møtet med flere enkeltskjebner har jeg fått en mulighet til å være i et fellesskap som ikke mange får anledning til. Det har gitt meg kunnskap, opplevelser og erfaringer på flere felt. Blant annet at kriminalitet har bidratt til å endre hverdagen og livet til deltakerne i større eller mindre grad. Til felles har deltakerne at de har en fortid i fengsel og nå er på frivillig basis deltagere i en organisasjon og på vei mot en endring i livssituasjonen. Det er nå alt skal snu i retning av å bli et lovlydig liv.

Jeg betrakter det som sentralt for tema at feltnotatene gjennomsyrrer hele oppgaven og brukes aktivt, som utdragene ovenfor. Hovedtemaene i oppgaven er sosialisering, fangekultur, løslatelse, NES sitt arbeid i praksis samt motivasjon og mestringssteori. Ved å drøfte hvordan organisasjonen konkret jobber for å være et alternativ i en kritisk fase for flere mennesker, er de to første kategoriene av stor betydning for å få kjennskap til den bakgrunnen og utfordringene deltakerne har. Og er på mange måter nødvendig for å kunne drøfte livet etter soning i fengsel (Aarvold og Solvang: 2008, Maruna: 2001). Tid i miljøet som skulle studeres er et viktig aspekt i denne oppgaven når det kommer til valget av metode. I tre måneder var jeg sammen med deltakere fra NES, fem av dem hadde jeg som mål å følge i to-tre dager i uken, i om lag fire-seks timer av gangen. Jeg har ikke utelukkende sett på hvordan deltakerne oppfattet, følte, mente, uttrykte eller interesserte seg for NES, da ville intervju egnet seg bedre som metodisk verktøy (Dalen: 2011). For å kunne drøfte organisasjonens arbeid for sosial samhandling, endring og som et alternativ til å gå tilbake i kjente mønstre, blir opplevelser og situasjoner i organisasjonen avgjørende (Fangen: 2004). I den sammenheng kan deltagende observasjon ha vært et gunstig utgangspunkt og verdifull metode som har gjort det mulig å diskutere problemstillingen og forskningsspørsmålene mine (Fangen: 2004, Estenstad: 2013).

3.1.1 Feltnotater og dokumentasjon

Feltnotatene inneholder samtaler, egne opplevelser, inntrykk og sinnsstemninger slik *jeg* har sett og opplevd ulike situasjoner og hendelser. Ifølge teoretikere er det i deltagende observasjon relevant å ta forskerens egen erfaring i betraktning, fordi det er ansett som verdifull informasjon som kan brukes aktivt i fremstillingen av prosjektet (Ugelvik: 2014, Fangen: 2004, Maruna: 2001). Selv om det i hovedsak var hensikten fra feltarbeidets oppstart å utelukkende fokusere på deltakerne jeg skulle følge, var det også en naturlig del å prate med frivillige og ansatte. Det følte ikke naturlig å ta avstand fra dem, og det ville vært svært vanskelig innenfor rammen av samhandling i et fellesskap som NES er. Det inngikk derfor som en del av vanlig rutine å prate med de som var på nettverkshuset hvor jeg oppholdt meg store deler av feltarbeidet.

Alt som ble notert ned i feltdagboken min ble skrevet ned samme dag som observasjonen og møtet fant sted. Årsaken til det var å bevare stemning, inntrykk og følelser fra den aktuelle hendelsen og slik opplevelsen var av det som ble sagt (Fangen: 2004). Samtalene som blir gjengitt er ikke markert med anførselstegn, årsaken til det er at jeg ikke kan garantere for feilfri verbal fortelling av det som ble sagt, og fordi feltnotatene også er observasjoner, inntrykk, tanker og følelser *jeg har erfart*. Dette vil selvfølgelig virke inn på og prege notatene. Med andre ord vil det si at jeg har gjort en vurdering og et valg på hva jeg har sett etter, fokusert på og lagt merke til. Flere forskere som har benyttet deltagende observasjon har en slik fremgangsmåte (Ugelvik: 2011b: 31, Ugelvik: 2014, Fangen: 2004, Maruna: 2001). Feltnotater ble aldri nedskrevet mens jeg gjorde feltarbeidet. Som Ugelvik påpeker kan notering ute i felten på mange måter indikere at det som sies av informantene tas på alvor av forskeren, og i så fall kan det være positivt (Ugelvik: 2011b: 30). På en annen side kan feltdagboken danne en distanse fra de man skal studere og minne de på forskerens stilling. I en slik situasjon mister feltdagboken sin intenderte oppgave og kan skape avstand (ibid). Jeg ble frarådet bruk av feltdagbok fra de ansatte i NES, samt å unngå termer som deltagende observatør, noe de mente kunne ha et heller uheldig utfall for min mottakelse i miljøet. Jeg bestemte meg allikevel for å ta frem feltdagboken en dag et stykke ut i arbeidet, for å se på hvilke reaksjoner det ville skape.

Jeg går på do og på tur tilbake henter jeg den svarte skriveboken og en kulepenn ut av sekken. Det stikker litt i magen og jeg kjenner en varm og litt ubehagelig følelse i kroppen, pulsen stiger idet jeg holder boken inntil brystet og går mot middagsbordet og plassen min. Fredrik titter intenst på boka og meg.

Fredrik: Jasså ja! He he he nå er studenten fremme med boka si vettu!

Ingvild: Ehh.. ja stemmer det.

Fredrik: Sa jeg så mye bra nå da at du bare måtte skrive det ned eller?? He he, helt greit for meg, bare skriv i vei du, he he.

Det var jo å forvente at det ville få noen reaksjoner. Hittil har jeg jo skrevet i skjul på post – it lapper mens jeg har sneket meg ut på do og lignende. Jeg har hatt en viss formening om at hvis de ikke ser meg notere så kanskje de glemmer mer av rollen jeg har og ikke tenker seg for mye om når de snakker. I et rom fullt av mennesker som oppfører seg som ved et alminnelig middagsbord vil det jo bli lagt merke til at jeg drar frem en bok og skriver ting, på mange måter avviker det fra vanlig oppførsel i en slik sosial setting.

Ut denne dagen holdt jeg meg til boken både på nettverkshuset og klatringen. Jeg opplevde boken som upraktisk og at den faktisk skapte en distanse mellom meg og informantene. Noen holdt seg mer tilbake, andre ville ikke snakke noe mer med meg denne dagen og noen stilte spesifikke spørsmål om prosjektet. Etter bruk av feltdagboken synlig i feltet, ble det tydelig at boken fikk mye oppmerksomhet fra deltakerne i form av lange blikk når jeg noterte ned ting, situasjonen følt derfor svært kunstig og ubehagelig. Etter en helhetsvurdering valgte jeg å fortsette å notere spesielt viktige hendelser ved å snike meg unna. På den måten tror jeg det var lettere for flere av deltakerne å prate med meg og glemme seg litt bort, og det kan ha gitt informasjon jeg ellers ikke ville fått med boken fremme, eller i en intervjusituasjon. Årsaken til det kan være at situasjonen oppleves mer formell for begge parter og forventningene blir noe annet, enn om man er en som bare ”henger rundt” ifølge Ugelvik (2011b: 30). Men det er et empirisk spørsmål det ikke finnes noen fasit på, og en mer tilnærmet nøytral holdning under feltarbeidet kan selvfølgelig også oppnås med notatblokk mener Ugelvik (2011b: 30–31, Fangen: 2004).

3.1.2 Kombinasjon av metoder

Intervju som forskningsmetode hevdes å være fordelaktig fordi det er med på å belyse hvordan mennesker tenker om sin livssituasjon, hvor den som intervjuer bringer frem nyttig og illustrerende orientering rundt tema (Dalen: 2011: 13). Et intervju kan være både strukturert og ustrukturert, det kan brukes som hovedmetode eller for å bygge oppunder annet forskningsarbeid som kunnskapsinnsamling (Dalen: 2011: 14 – 15). Ifølge Dalen krever valg av kvalitativt forskningsintervju kunnskap om feltet og hvordan man skal gå frem som intervjuer, hun mener at slike intervju kan være med på å gi innsyn i hvordan mennesker tenker og forholder seg til sin livssituasjon (Dalen: 2011: 15). I en intervjusituasjon er det individets forståelse av egne erfaringer som er fokus i de fleste tilfeller, det kan selvfølgelig være positivt for å gjengi situasjonen korrekt ut ifra intervjuobjektets ståsted, men det kan også skape begrensninger ved at det er informantens ”point of view” som er sentrum (Fangen og Sellerberg: 2011: 39-40). Deltagende observasjon gir mulighet for å beskrive, analysere og diskutere utenom deltakernes egne forståelser og perspektiver, og er i grove trekk det som skiller det fra intervju. Allikevel er det sentralt å ta i betraktning at flere forskningsmetoder ofte kan brukes i kombinasjon med hverandre for å underbygge eksisterende materiale eller supplere hverandre (Fangen og Sellerberg: 2011: 37). En kombinasjon av intervju og deltagende observasjon kan være fordelaktig, det gir forskeren mulighet for å konfrontere informantene med situasjoner, hendelser, utsagn, eller noe de skulle lure på (ibid).

På den andre siden kan suppleringer av metoder oppleves begrensede. Ugelvik foretok et feltarbeid i Oslo Fengsel i 1 år, og etter et halvt år med observasjon gjennomførte han intervju med flere av de innsatte (Ugelvik: 2011b: 30 – 31). Allikevel sier Ugelvik at han opplevde et skifte hos informantene ved at de forandret væremåte. Noen av dem tok vertskapsrollen høytidelig, situasjonen beskrives som formell og nervøs. Båndopptaker understreker også det formelle aspektet om at man har *lyttere*, og det man sier blir *bevart*, denne situasjonen kan skape stor fortellerglede blant noen, mens for andre blir kartlegging av detaljer hovedoppgaven (ibid). Intervju gjør det mulig å stille spørsmål og starte diskusjoner om temaer som ikke faller naturlig i feltarbeidet gjennom daglig samhandling.

I utgangspunktet hadde jeg ikke tenkt å gjennomføre intervjuer, men skrev i søknaden til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) at det kunne bli aktuelt med intervju for å belyse og eventuelt utdype observasjonsmaterialet, men at dette først ville bli aktuelt etter hvert som prosjektet tok form. Jeg gjennomførte riktignok et intervju med en deltaker, men ikke på bakgrunn av ønsket om å utdype og belyse observasjonsmaterialet. En av de frivillige på huset engasjerte seg mye i prosjektet mitt og var svært interessert i hva jeg holdt på med. Jeg prøvde bevisst å utdele lite informasjon, altså stor sett et kort sammendrag av informasjonsskrivet, allikevel opplevde jeg ofte å bli misforstått.

Jeg sitter ved middagsbordet sammen med en av de frivillige, han er pratsom og spør hvordan det går med oppgaven min, han involverer alle rundt bordet for å fortelle hva det er for noe spennende jeg holder på med. Han snakker litt gebrokkent og har nok misforstått en del. Jeg tenker ikke så mye over det, men så begynner han å fortelle mannen ved siden av meg at jeg intervjuer deltakere.

Ingvild: Oi oi....det blir feil! He he, nei ikke intervju helt enda.

Det går en liten stund og så kommer han bort til meg.

Sverre: Se her Ingvild! Nå har jeg funnet en du kan snakke med skjønnere du.

Han smiler bredt og titter forventningsfullt på meg. Jeg reiser meg opp fra stolen og går bort til deltakeren for å presentere meg. Rommet er fylt av mennesker og lyd så det er litt vanskelig å høre hva han sier. Vi blir enige om å møtes på torsdag til lunsj og intervju på nettvershuset.

Intervjuet ble gjennomført og jeg kunne ta stilling til om dette var en metode som kunne være fordelaktig fremover. Jeg opplevde at informanten fokuserte mye på hvordan han sa ting og hva han skulle fortelle om, samt hvilke ord han brukte i motsetning til når jeg traff han ved andre anledninger. Han var opptatt av å fortelle sin *livshistorie* selv om det ikke var det jeg stilte spørsmål om. Det vil ikke bety at man ikke kan oppnå gode intervjuer hvor man som forsker får frem aspekter som intervjupersonen kanskje prøver å skjule eller snakke seg vekk fra. Men intervju kan også føles litt *kunstig* og intervjupersonen vil som oftest prøve å fremstå som en best mulig versjon av seg selv (Dalen: 2011). Mennesker som takker ja til intervju vil like å ha en innvirkning på hvordan de vil bli fremstilt i materialet, i hvert fall til en viss grad (Ugelvik: 2011b: 34). Det var noe jeg oppfattet som sentralt å unngå for at forskningen skulle ha fokus på hverdagslivet slik det fortonet seg. På den måten ville også problemstillingen være i fokus. Deltagende observasjon kan gi en følelse av mer uformell

samhandling mellom de involverte, det kan gi en annen type informasjon enn ved intervju (Fangen: 2004).

3.1.3 Informantene

Opplevelsen av tilbudet slik det fremsto i praksis ble sentralt og mine informanter hadde alle vært deltakere over en lengre periode og derfor satt de inne med mer *erfaring* og *kunnskap* om organisasjonen som tilbud enn nye deltakere. Det var en fordel for å innhente informasjon om hvordan de hadde benyttet seg av tilbudet. På den andre siden kan deltakerne som har opparbeidet seg erfaring om organisasjonens tilbud ha andre inntrykk enn de som starter uten noen erfaringer. Sagt med andre ord kan mine informanters opplevelser og fortellinger ha blitt påvirket av at de har blitt godt kjent i organisasjonen, på både godt og vondt. Generelt sett var mine informanter svært fornøyde. Til felles hadde alle informantene valget mellom å starte hos NES og slutte, de ble værende. Utvalget av informanter ble rekruttert av meg i samarbeid med ansatte i forkant av feltarbeidets oppstart, rekrutteringen tok utgangspunkt i hvem som ville være villig til å ha meg med. Hvem som ble mine informanter var også avhengig av hvilke aktiviteter jeg deltok på. Aktivitetene jeg var med på hadde flere deltakere tilstede hver gang, de var en samlet gruppe som kjente hverandre og jeg ble derfor et nytt medlem. Ifølge Fangen kan det være problematisk å velge informanter innen en større gruppe, noe som også bringer opp spørsmålet om hvem man skal henvende seg til. Å ta kontakt med de personene man ved et førsteinntrykk tenker det ville vært lettere å holde avstand til, er en relevant problemstilling (Fangen: 2004: 51).

Kim: Så nå skal du opp dit på Blindern da Ingvild?

Ingvild: Ja det skal jeg.

Daniel: Hva skal det bli av deg da, med all denne boklesinga?

Ingvild: He he nei si det du.

Daniel: Ja, nei det virker som et dårlig opplegg. Bare penger ut hele tida. Kanskje du må finne på noe skikkelig "hyss" du også he he?

Kim: Det kan det jo i hvertfall bli litt penger av da, he he.

Ingvild: Nja, vet nå ikke helt om det er så lurt.

Daniel: Da havner du på Bredtvet, kvinne - fengselet vettu, så kommer du hit etter soninga da.

Ingvild: He he, vi får nå se på det da.

Daniel og Kim småflirer og vinker idet jeg tusler ut døra på nettverkshuset.

Fangen hevder at informantenes forhold til forskere, akademia og boklig lærdom ofte varierer veldig, det kan oppleves positivt og negativt (Fangen: 2004: 54- 55). Jeg ble fra feltarbeidets oppstart minnet på at de fleste deltakerne ikke hadde noe forhold til boklig lærdom og at man derfor kanskje burde spare litt inn på den type informasjon. Som i utdraget ovenfor opplevde jeg at min bakgrunn ble en form for inngangsport, noe å snakke om, noe det ble lagt litt humor i for å bli kjent med meg. Om alle *valgte* å være mine informanter kan diskuteres med utgangspunkt i at jeg ”hang rundt” på nettverkshuset med godkjenning fra de ansatte, ikke frivillige og deltakere primært. Ifølge Fangen handler relasjonene mellom informanter og forsker ofte om et bytteforhold. Det vil si at informantene i likhet med forskeren forventer et utbytte eller en fordel av å bli forsket på. Det kan være alt fra nyttig feedback på konkrete ting de gjør, følelse av at det er nyttig og interessant å samarbeide med forskeren, at man skriver om dem, eller direkte hjelp og assistanse ved konkrete oppgaver (Fangen: 2004: 56-58). Det handler på mange måter om å bygge et tillitsforhold, og ifølge Fangen er dette tillitsforholdet sårbart gjennom hele forskningsperioden. Årsakene til at noen ønsket å snakke med meg tror jeg *ofte* var ulikt motivert. Noen var spesielt opptatt av min rolle som student, noen fant det svært interessant at jeg ville være hos NES, noen opplevde kanskje også min tilstedeværelse som litt forstyrrende og andre igjen var opptatt av meg som privatperson. Samlet sett var reaksjonene mange og ulike, derfor er det kun spekulasjoner på hvordan de oppfattet min deltagelse. Min tilstedeværelse i et miljø hvor jeg ”egentlig ikke passet inn” ble kanskje for noen av deltakerne en mulighet til å fungere som lærere for meg, og i den sammenheng fikk kanskje situasjonen en positiv betydning også for dem med tanke på mestring. For innad i denne organisasjonen ble det til stadighet trukket frem at det eksisterte et gjensidighetsforhold i større grad hvor man fikk mye igjen ved å gi av seg selv.

3.1.4 Presentasjon hos Nettverk etter soning

Skriftlig informasjonsskriv om prosjektet og samtykkeerklæring ble gjort tilgjengelig for alle i NES (ansatte, frivillige og deltakere). Jeg hadde en presentasjon for de ansatte og informerte om prosjektets fokus, omfang og gjennomføring. Informasjonen nådde ikke helt frem til deltakerne eller de frivillige. Ifølge Fangen er det å legge frem prosjektet en treningssak. Og hun sier at hun ble mer trygg på egen rolle og prosjekt etter å ha presentert og forklart det flere ganger, noe jeg også opplevde i mitt prosjekt (Fangen: 2004: 61). Det kan selvfølgelig ha vært flere grunner til at informasjonen rundt mitt prosjekt stagnerte, konsekvensen ble lettere frustrasjon for min del, grunnet gjentagende forklaringer om min rolle og plass i miljøet, fokuset ble rettet noe mer på meg enn jeg ønsket. I ettertid og ved gjennomlesning av feltnotatene var det ikke så merkelig at flere var spørrende til min rolle. Jeg var for det første den eneste studenten som var der for å skrive oppgave på det tidspunktet, og etter noen besøk på nettverkshuset begynte jeg å få innsikt i at rollen som frivillig ble tillagt stor respekt, og når jeg ikke falt innunder den kategorien kan det ha bygget opp en skepsis blant deltakere til hvem jeg var. Flere tok avstand når det ble bekreftet at jeg ikke var frivillig eller ansatt, jeg ble heller ikke plassert i deltakerrubrikken og stod derfor uten en merkelapp, noe som kan ha gjort det vanskelig for flere å skulle stole på meg. Men flere deltakere var (heldigvis) også aksepterende og nysgjerrige på meg. Ugelviks forskning i Oslo fengsel bød på lignende utfordringer når han som deltagende observatør ikke var en del av gruppen han forsket på og heller ikke helt utenfor (Ugelvik 2011b: 46- 47). Innpass i et nytt miljø krever innsats fra forskeren både i forkant og under feltarbeidet. Ofte er det mye med et feltarbeid som er usikkert og ”veien inn i feltet” er vanskelig å planlegge (Ugelvik: 2011b, Fangen: 2004). Fangen sier at portvakter kan gjøre det enklere for forskeren å komme tettere innpå gruppen man studerer. Å ha en portvakt innebærer en spesiell god kontakt med en person, hvor tillitsforholdet står sterkt hevder Fangen (Fangen: 2004: 63- 64). Tilgang til feltet man studerer, kontakt med mennesker og muligheter kan bli større ved hjelp av en portvakt, man kan bli anbefalt, integrert og godtatt raskere i miljøet dersom man har dette. Denne relasjonen kan være problematisk dersom det utvikler seg til vennskap og for nær kontakt. Det vil igjen kunne gjøre det vanskelig å holde en nødvendig avstand til sine informanter, noe som er spesielt viktig i arbeid med analysen av egne notater og refleksjoner (ibid). Jeg hadde ingen portvakter under mitt prosjekt, men de faste aktivitetene jeg deltok på ble et tryggere miljø å være i ettersom tiden gikk og vi ble bedre kjent.

4 Fangekultur

Dette kapitlet handler om fangekultur. For å diskutere hva det er og hvilke konsekvenser det har på løslatte lovbytere, er det relevant å trekke inn en kort del om fengsel og straff innledningsvis. Det vil kunne åpne for en mer helhetlig forståelse og diskusjon rundt NES som arena for tilbakeføring til samfunnet. Fengselshverdagen må tas i betraktning for å forstå løslatelse, og de kulturforandringene som oppleves når man skal starte et lovlydig liv utenfor fengselsmurene. Hovedargumentet for å ha fangekultur med i denne oppgaven er følgende: Fangekulturens verdier og kapital bygger på informasjon og kunnskap som fanger i et fengsel tilegner seg. En slik kunnskap kan hevdes å egne seg dårlig i samfunnet utenfor fengselsmurene. Fangekulturens verdi kan problematisere overgangen til normalsamfunnet, og det er her NES kommer inn i bildet, som et alternativ og en *motkultur* til fangekulturen. De verdier, normer, regler og prinsipper som definerer fangekulturen kan sees som kapital. Den kapitalen som fangene i fengselet skaffer seg er ofte av stor betydning for å håndtere hverdagen der, en overlevelsesmekanisme, et felles forståelsesgrunnlag, et samhold, et nettverk og en kollektiv interesse som samler og forener fangene (Sykes og Messinger: 1960). Et slikt fundament kan trenge et brudd, og derfor kan NES sitt arbeid sees som aktuelt for tilbakeføring og endring.

4.1 Kriminalitet

De som er deltakere i NES har alle en ting til felles, de har vært innsatte i fengsel, enkelte opptil flere ganger. For å bli satt inn i et fengsel må man ha blitt dømt eller sikter for en straffbar handling. Men hva er en straffbar handling? Kriminalitet har av flere kriminologer blitt definert og forklart, Ragnar Hauge (2001) har en kortfattet definisjon av begrepet. Ifølge Hauge må tre komponenter være tilstede for at vi skal kunne snakke om kriminalitet, en *handling*, en *lovbestemmelse* og en *håndhevelse*. Lovbestemmelsen definerer handlingen som et lovbrudd. Og en håndhevelse fastslår at handlingen rammes av lovbestemmelsen (Hauge: 2001: 11- 12). Når disse tre komponentene er gjeldende defineres det som *kriminalitet*. Hvis man blir dømt for en kriminell handling blir man straffet, og straff kan være soning i et fengsel. Fredrik forteller meg om følelsen knyttet til det å bære lovbyterstempelet:

Jeg må stole på meg selv da, og tro at jeg kan gjøre noe med min egen situasjon. Jeg lever med suget etter kriminalitet og rus hver dag. Jeg begynner å kjenne meg selv godt nå, og vet hva jeg skal unngå. Samtidig vil jeg jo ikke se meg selv som en narkoman og kriminell, fordi det folk forbinder med det er jo de du ser nede i byen, de som er mest slitne. Jeg vil jo ikke sammenliknes med dem, men det høres ille ut når man ser det og skjønner det, at man har vært narkoman og kriminell liksom. Men jeg vet jo hvor ille det er ikke sant, og det er ikke snakk om at jeg skal tilbake i det hølet der! Det skjer ikke!

Å ha merkelapp som kriminell og rusavhengig er en tilværelse som ofte bringer med seg ulike problemer for straffedømte ved løslatelse. Deriblant skam og skyldfølelse idet man trer ut av en kriminell tilværelse. Kriminelle handlinger preger individet og samfunnet, det er med på å skille mellom de som begår kriminelle handlinger og de som ikke gjør det (Wacquant: 1996, Estenstad: 2012, Neumann og Pettersen: 2013). Jeg vil nå kort diskutere straffens intenderte hensikt og betydning, fordi kriminalitet og straff hevdes å være to variabler som må sees i forhold til hverandre og i sammenheng, ikke uavhengig eller hver for seg (Neumann og Pettersen: 2013: 34).

4.2 Straff

Straff av kriminelle handlinger har forandret seg, tidligere historie viser at straff var noe som foregikk i offentlighetens lys. Pinepåføring og fysisk smerte utøvd mot lovovertrederne av eliten i samfunnet var en vanlig maktform, og utgangspunkt for straff av de som brøt loven. (Foucault: 1995: 9, Foucault: 1977). Straffen har gjennomgått stor forandring, fysisk straff ble erstattet av ungdomsfengsler som brakte den moderne straffen på banen, slik vi kjenner den i dag (ibid). På spørsmålet om hva straff er sier Andenæs følgende: "Straff skal være et onde som også er ment å skulle føles som et onde" (Andenæs: 1996: 11-13). Denne uttalelsen er kjent innenfor flere sammenhenger knyttet til straff i fengsel, og derav sitert utallige ganger. Det onde som det her refereres til er ikke elendighet og lidelse sett i forhold til ondets egen skyld, men slik Kriminalomsorgen hevder, et påkrevet og virksomt onde som har en hensikt (St. meld. nr. 37: 2007-2008, Ugelvik: 2011a: 90, www.kriminalomsorgen.no). Hensikten er nemlig å sørge for at kroppene holder seg innenfor rett side av døren, inne i

fengselet, med andre ord hevdes det onde og nåtidens straff å være *frihetsfratagelsen* de innsatte i norske fengsler opplever. Det kan selvfølgelig ha positive og negative utfall at straffen har gått over til en mer usynlig straff, i fengselet. Kontroll og administrasjon av kropper er sentralt i norske fengsler, der innsatte i første omgang fratras sin frihet, friheten til å bestemme over eget liv (Ugelvik: 2011a: 85- 87, Falck: 1989: 14, Foucault: 1995: 11). Frihet innenfor fengselsmurene var et tema rundt bordet på nettverkshuset en kveld:

Fredrik: Det er mye man kan få til på egenhånd skjønner du, det er bare å være litt kreativ det Ingvild! Ellers blir det ikke god mat. Det krever ferdigheter, planlegging og selvfølgelig gode råvarer, så vips er det gourmetmåltid på cella.

Ingvild: Er det lov det da?

Fredrik: Puuush...lov og lov, helt personlig synes nå jeg det er litt mer gøy å gjøre ting som ikke er lov jeg da, he he... ellers hadde jeg nok ikke sittet så lenge inne da. Det man trenger flere av i dagens samfunn er folk med god kompetanse og som tenker nye veier. Hindringer og regler er på mange måter bare nye utfordringer i hverdagen. Man må være smart og tenke ut nye løsninger.

Frihet i praksis bak fengselsmurene er et tema som belyser de innsattes muligheter og påvirkning på egen hverdag. Begrensninger, muligheter, straff og frihet er begreper som på flere måter overlapper hverandre (Ugelvik: 2011b). På en side har innsatte vist at de kan påvirke og ha en del kontroll i et miljø som egentlig ikke legger opp til det (ibid). I utdraget ovenfor trekker Fredrik frem hvordan han *gjør* en begrenset situasjon til en mulighet. Han velger å være kreativ, tar ansvar og gjør noe konkret for å få et måltid som han selv har forberedt på den måten han ønsker. Han velger å bruke energien sin på å se muligheter i det umulige, han handler og tar valg uten å være bundet av regler. ”Man er fri bare når man kan ha kontroll over egen livsførsel og handlinger” sier Yngve Hammerlin (2004: 721). Fredrik kan hevdes å ha kontroll over egne handlinger, han er fri til å ta egne valg i et fengsel og setter ikke begrensninger for seg selv.

Ifølge Goffman (2009) innebærer det å være en fange i et fengsel en følelse av å være hjelpetrengende, han trekker frem ”krenkelsesprosessen” som vil si at idet straffedømte mennesker blir innsatte i et fengsel, opplever de ydmykelser, krenkelser og en form for nedbryting av personligheten sin. Ifølge Goffman blir de gjort til gjenstand for hjelp innenfor disse rammene, og det kan være problematisk, helt til løslatelsen blir et faktum (ibid). På en

annen side viser Fredrik gjennom sin fortelling at man ikke trenger å være hjelpetrengende eller innta en offerrolle som innsatt, man kan skape, handle og velge selv innfor et miljø med begrensede muligheter, slik også annen forskning viser (Ugelvik: 2011b, Haugen: 2013).

4.2.1 Kritikk av straff- en beskyttelse

Begrunnelse for straff pendler mellom to ulike retninger, allmennprevensjon og individualprevensjon. Andenæs (1996) hevder at allmennprevensjon blir brukt som et middel for å avskrekke andre individer i samfunnet mot å gjøre som lovovertrederen.

Individualprevensjon skal ha den hensikt å virke inn på enkeltindividet, for at den enkelte skal kunne skille mellom rett og galt (Andenæs: 1996: 50). Andenæs hadde stor tro på den allmennpreventive teorien, og innflytelsen den skulle gi til samfunnet forøvrig. Sagt med andre ord mente han at fengselsstraff som reaksjon fra samfunnets side skulle hindre andre mennesker i begå kriminelle handlinger for selv å unngå å havne i fengsel.

Kinander (2013) erklærer individualprevensjon for død og allmennprevensjon for at den burde erklæres død ettersom den ikke kan bevises, og at straff ikke kan begrunnes ut ifra et slikt prinsipp. Straffen skal ifølge Kinander heller være forankret i prinsippet om gjengjeldelse (Ugelvik: 2013: 40, Kinander: 2013). Ugelvik hevder på sin side at individualprevensjon ikke er død, men snarere tvert imot kjernen i begrunnelse for straff i vårt samfunn. Intensjonen bak Kriminalomsorgens arbeid og soning i fengsel skal ha den hensikt å virke inn på enkeltindivider (Ugelvik: 2013: 46, Kinander: 2013).

Allmennprevensjon er i kriminologisk forstand perifer og derfor forsvinner mye av kritikken, fordi den ikke kan stå alene i denne diskusjonen. Å be om bevis for at allmennprevensjon fungerer er ifølge Ugelvik for strengt (Ugelvik: 2013: 40- 46, Kinander: 2013). Straffens ulike begrunnelser må kunne sees som en helhet i et balansert forhold til hverandre (ibid). Behandlingstanken og rehabiliteringens virkning er fortsatt aktuell. I samfunn og velferdsstaten vil troen på behandling være en forutsetning for arbeidet til både Kriminalomsorgen og NES (St. meld. nr. 37: 2007- 2008, Estenstad: 2012 og 2013). Deres arbeid er med på å gjøre en forskjell og på mange måter stiller det velferdsstatens fokus i sentrum. Rehabiliteringstanken blir blant annet gjennom det praktiske arbeidet til Kriminalomsorgen og NES en egnet plattform som kan hevdes å begrense tilbakefall til ny

kriminalitet for mange straffedømte (Estenstad: 2012, St.meld. 37: 2007- 2008, Aarvold og Solvang: 2008, <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/>).

Individualprevensjon handler om at innsatte skal gå fra å være kriminelle til å bli produktive og skattebetalende samfunnsborgere, altså gjennom en velferdsstatlig kontekst (Ugelvik: 2013: 41). Prevensjonen og tanken om at rehabiliterende arbeid nytter, kan hevdes å være nødvendig i et samfunn, prevensjonen fungerer som beskyttelse, og derfor har vi fengsler i vårt samfunn argumenter Ugelvik (ibid). Hensikten er fra Kriminalomsorgens side å slippe folk bedre ut enn de kom inn (St. meld. nr. 37: 2007- 2008). Fengselsstraffen i seg selv reduserer ikke tilbakefall til ny kriminalitet, men den helhetlige rehabiliteringsprosessen setter den straffedømte i fokus, noe som kan hevdes å være av sentral betydning for å oppnå endringer. Kriminalomsorgen arbeider for at gjennomføring av straff skal bli mer tilpasset individet, altså tar man i bruk alternative straffereaksjoner for å fremme domfeltes sosiale rehabilitering. Dette kan være samfunnsstraff, konflikthåndtering, overgangsboliger, soning i hjemmet med fotlenke og så videre (<http://www.kriminalomsorgen.no/skal-du-gjennomfoere-straff>) hvor Kriminalomsorgen legger til rette for ulike måter å sone straff på. Denne tilpasningen kan bedre lovbruyeres sosiale rehabiliteringsløp. Det kan igjen gjøre overgangen til normalsamfunnet mer håndterbar (ibid). Det er allikevel viktig å understreke at innsatte i fengsel som ofte tilbringer mye tid alene har behov for en overgang som vil gjøre løslatelsen enklere å takle, det kan NES bidra til (Estenstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008, Østberg: 2008).

Ansvarliggjøring og konsekvenser av adferd er helt nødvendig lærdom å overføre til lovbruyere (Ugelvik: 2013: 46, Kinander: 2013). Individet skal stilles til ansvar for sine handlinger og innse konsekvenser samt anerkjenne eierskap til feiltrinn. Individet skal ikke være et objekt for hva Kriminalomsorgen og andre etater tror eller mener er det beste for dem, de skal selv delaktig ta ansvar i egen endringsprosess, noe som forutsetter å ikke gå inn i en passiv rolle. Ugelvik tror at årsakene til at Norge har en Kriminalomsorg som fungerer tålig bra, er denne sprikende samlingen av begrunnelsene for straff, både den allmennpreventive og individualpreventive virkningen som til sammen balanserer hverandre og legger rammer for individets ansvar (Ugelvik: 2013, Kinander: 2013). Dersom man selv tar ansvar, og gjør en endring og jobber mot et mål, er også vedvarende endring i tilværelsen mer oppnåelig.

4.3 Fengsel

Det finnes mange ulike svar på spørsmålet om hva et fengsel er, rent konkret, i praksis og i teorien. I oppgaven er det først og fremst fengselet som institusjon som er sentralt. Fengsel er relevant for å drøfte hva et opphold i en institusjon kan gjøre med mennesker. Fengsler er i vårt samfunn en realitet, og derfor er et samarbeid mellom Kriminalomsorgen og staten avgjørende (<http://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen>). Arbeidet til NES starter først og fremst i fengselet, det er der deltakere i første omgang rekrutteres og derfor er fengselshverdagen relevant å diskutere.

I dokumentarfilmen ”Store gutter gråter ikke” fra 1995 følger vi åtte gutter som befinner seg på Stifinneren, som er et rehabiliteringsprosjekt i Oslo fengsel som forbereder guttene på det som venter dem utenfor porten. En av de innsatte uttaler seg om fengselsstraffen og sier: ”Fengselsstraff er den dummeste form for straffemetode som noen gang er funnet opp. Å tro at du kan, at folk skal slutte å gjøre kriminelle ting fordi du setter dem et sted et visst antall måneder og herser med dem, det er den dummeste tankegangen. Det finnes ikke logikk i det”. Å sitte i et fengsel kan innebære å bli sosialt ekskludert for en periode. Båndene til samfunnet, venner og familien utenfor svekkes og avhengigheten av kriminalitet kan derfor bli større, som igjen kan føre til at marginaliseringen av lovbrøttere forsterkes. Marginalisering kan føre til en usikkerhet som skaper frykt og som på mange måter vanskeliggjør integrering av gruppen. Innenfor et velferdssamfunn kan dette være problematisk (Friestad og Skog Hansen: 2004: 88, Wacquant: 1996). Institusjonalisering er negativt ladd når vi snakker om fengsler og innsatte, fordi det indikerer at man har internalisert og gjort systemets regler og normer til sine egne sier Larsen (2006: 126- 132). Forventningene innsatte setter til selv er ofte få og av snever grad og det kan ifølge Goffman føre til at innsatte kan bli ekstremt selvopptatte, oppleve maktesløshet og ha liten innflytelse på eget liv i fengsel (Goffman: 1967: 55- 56).

4.3.1 Soningsskadet og institusjonalisert?

Ifølge Goffman (1983) er fengselet først og fremst en total institusjon, definisjon av en total institusjon er: En plass hvor man kan både bo og arbeide, der et stort antall mennesker er i

samme situasjon, hvor de lever et innestengt og formelt administrativt liv sammen, over lengre tid og er utestengt fra samfunnet utenfor (Goffman: 1983: 9). Menneskene som er innesperret i en slik total institusjon kommer ikke fra oppholdet uten å påvirkes av det sier Goffman (ibid). At de har begrenset eller ingen kontakt med samfunnet utenfor er med på å kontrollere hvordan de innsatte lever sine liv (Goffman: 1967). Makt og kontroll som blir utøvd mot innsatte i fengsel reduserer først og fremst deres frihet, blant annet ved fysiske hindringer som begrenser deres bevegelsesfrihet som innsatte i fengsel (Ugelvik: 2011b: 79-81). Goffman antyder at et fengsel er ”et drivhus å forandre mennesker i” og hevder videre at fengselet produserer forbrytere og at en kriminell tilværelse blomstrer (ibid). Goffman sikter med det til at fengselet fungerer som en oppsamlingsarena for å *stue bort* de menneskene som skal forandres, og bruk av totale institusjoner kan være uheldig, fordi det begrenser og kontrollerer mennesker fysisk, sosialt og følelsesmessig, noe som hindrer potensialet for endring av livet de hittil har levd (Goffman: 1967). På den måten mener han at fengselet innskrenker den enkeltes utvikling og ikke minst vanskeliggjør menneskets sosiale liv og nettverksbygging, utenfor et kriminelt miljø. Med andre ord kan man gjennom et fengselsopphold endre adferd, tankemønster og levesett som skaper et eget samhold blant de innsatte, som er fangekulturen. Ifølge Goffman er det en konsekvens av soningen i et fengsel, som er med på å gjøre de innsatte institusjonalisert (ibid).

Goffman (2009) mener at den totale institusjonen fratar innsatte sin identitet på grunn av all kontrollen som utspiller seg. Ved å fjerne personlige eiendeler mister individet en del av seg selv hevder Goffman (1983). Til tross for Goffmans argument om identitetsfratagelse er det faktisk en hensikt bak fratagelsen av personlige effekter. At Kriminalomsorgen fjerner lovbryterens personlige eiendeler ved innsettelse er nødvendig og påkrevd (Andenæs 1996, <http://www.kriminalomsorgen.no>). Mens Goffman (1983) hevder at fratagelsen kan svekke oppholdet i institusjonen eller bryte ned innsattes identitetsfølelse og tro på seg selv, er det viktig å ta i betraktning at soning i fengsel ikke kan sammenliknes med normalsamfunnet. Oppholdet i fengsel skal ikke, og kan ikke være identisk med samfunnet utenfor (ibid).

4.3.2 Frihet og begrensinger

Goffman sier at innsatte ikke har de samme mulighetene som andre mennesker og at de på mange måter behandles som barn (Goffman: 1967). Argumentasjonen indikerer at individet kan miste den selvstendige og aktive rollen de er ment å skulle ha for å kunne starte en endringsprosess etter endt opphold i fengsel (ibid). I fengselet velger man ikke hvem man sosialiseres med, og det kan føre til at motivasjon for arbeid, utdanning, samhandling og endring, gitt de rammene som er ikke kan sammenliknes med motivasjon ”ute i samfunnet” hevder Goffman (1983: 19). Han hevder de innsatte blir passive som en konsekvens av institusjonaliseringen (ibid). Derfor får de også en annen rolle i fengselet enn hva de hadde før de ble satt inn, noe av årsaken til det kan være at de må tilpasse seg en ny tilværelse, noe som krever endring. Å tilpasse seg hverdagen i fengselet kan gjøre innsatte aktive eller passive, en som tar ansvar eller en som fraskriver seg ansvaret. Å bli en fange kan innebære å gå inn i en rolle som likegyldig, en som forholder seg nøytral til endringer rundt seg og i denne prosessen kan det Maruna (2001) betegner som ”real me” eller selvet bli utfordret, satt på prøve eller i verste fall ødelagt.

Ugelvik mener det er sannsynlig at innsatte i et fengsel kan være delaktige, aktive, handlende og kapable individer som velger å forholde seg til hverdagen sin på en driftig måte (Ugelvik: 2011b). Forandringene de innsatte opplever er med på å forme dem, og det er det som karakteriserer det Goffman og Wyner kaller institusjonalisering (Goffman: 1983, Wyner: 2006, chapter 15 i Jewkes og Johnston: 2006: 130-133). Allikevel viser Ugelvik gjennom sin forskning i Oslo fengsel at hvert enkeltindivid har mulighet til å påvirke sin egen hverdag, gjøre det beste ut av det de har og aktivt delta i hverdagens store og små utfordringer (Ugelvik: 2011b). Mens noen innsatte velger å være passive, trekke seg tilbake, være hjelpetrengende, stakkarslige, gi opp, bli usynlige og bare være en i mengden, er det noen som velger å stå imot. De innsatte som inntar en passiv rolle gjør seg fort avhengig av andre innsatte, de blir marginaliserte og ekskludert fra fellesskapet, samholdet, kulturen og tilhørigheten. De innsatte som velger å være aktive og handlende individer, tar ansvar, er selvstendige, gir ikke opp, og de har en *ståpåvilje* og høy moral som innad i fangekulturen gir respekt og anerkjennelse. De er en av fangene, men samtidig et unikt, sterkt, kunnskapsrikt og selvstendig individ, som fremstår som *skikkelige menn* (Ugelvik: 2011b). De gjør frihet mulig innenfor fengselets rammer (ibid).

4.4 Kultur

Kultur er et begrep som det finnes mange definisjoner på. I dagens samfunn er begrepet kultur ofte forbundet med det som kjennetegner ulike nasjoner og folkeslag (<http://merkur4.cappelendamm.no>). Kultur defineres blant annet som *noe sosialt* som endres over tid når normer og regler overføres til nye generasjoner. Det er en slik kultur vi snakker om her, når vaner, tradisjoner, handlingsmønster, klær, utseende, bruk av symboler, språk, identitet og tilhørighet er med på å forme en kultur og definere dens kjennetegn (ibid). Fellestrekkene innenfor en kultur gjør det mulig å identifisere seg med og føle tilhørighet til kulturen, noe som igjen bygger en sosial plattform der nettverk og verdien av fellesskap er gjeldende. Kulturens fundament er ofte tilknyttet det sosiale og samhold. En deltaker sa det på denne måten:

Det er viktig fra den kulturen hvor jeg kommer fra at man tar vare på hverandre, vi er ikke like kalde som dere nordmenn, he he. Jeg mener ikke å være slem når jeg sier det assa, men dere er annerledes enn oss da. Nordmenn har blitt kaldere enn hva de var når jeg kom hit. Kulturen har forandret seg, men det er jo flere av oss også da. Også har det jo blitt mer kriminalitet også...helt klart. Kanskje var det derfor mer aksept for oss før og enklere. Hvilken plass kulturen har skiller oss vel ganske klart fra hverandre. Jeg tror båndene til familie kanskje er tettere i kulturen min.

Deltakeren jeg snakket med påpekte at kulturforskjeller i samfunnet vårt har blitt avgjørende for hvordan man blir møtt. Kultur oppfattes ofte som sosialt forankret, en tilknytning blant grupper. Noen mener også at kulturens betydning står sterkere hos noen grupper. Som for deltakeren som trakk frem verdien av fellesskap, omsorg, støtte og bånd. Det var med på å definere verdien av kultur for ham. Kultur handler om det som skjer mellom mennesker ifølge Haugen, som har studert endring og kultur i et norsk fengsel (Haugen: 2013: 153- 156). Basert på ulike verdier, normer og holdninger som kjennetegner forskjellige kulturer, er man opptatt av å bli møtt slik man er, bli ansvarliggjort for handlinger og støtte seg til andre mennesker. Gode relasjoner innad i en kultur kan være en egnet plattform for endring ifølge Haugen (ibid). Flere kulturer preges av respekt, anerkjennelse og trygghet som også er relevant blant aktive innsatte som velger å ha en innvirkning på egen hverdag i fengselet (Ugelvik: 2011b). Med andre ord vil det si å se hverandre som mennesker og betydningsfulle individer, uavhengig av rollene man har innad i den kulturen man tilhører (Haugen: 2013:

154-155). Tid er noe innsatte har mye av ettersom de tilbringer all sin tid inne i fengselet, det kan være med på å gjøre relasjonene mellom dem svært sterke. Vi bruker tid på å bli kjent med menneskene i våre liv som står oss nærmest, og verdien av å ha et nettverk kan ifølge Bø og Schiefloe (2007) være avgjørende i livet til de aller fleste mennesker. Ifølge Bø og Schiefloe kan de kulturelle kodene være varierende i ulike miljøer og på den måten er kulturer særegne, unike og forskjellige fra hverandre, men ofte like når det kommer til sosial forankring (ibid). Dersom man gjenkjenner de kulturelle kodene vil det være mulig å ta del i samtale eller passivt følge med og forstå språket (Ugelvik: 2008: 63). Å tilhøre et miljø med felles kulturelle koder kan derfor være viktig for å bygge relasjoner. Kjenner man ikke kodene er det lett å falle utenfor og føle seg tilsidesatt.

4.4.1 En teori om fangekultur

Introduksjonen som hittil har vært redegjort for hevdes å være av betydning for å forstå, og kunne sette seg bedre inn i straffedømtes situasjon. Dagens kriminologer er ifølge Sykes og Messinger (1960) opptatt av å undersøke i detalj *motivene* og *personligheten* til lovbrøyttere og marginaliserte mennesker. Det er sentralt for å kunne få en bedre forståelse av at personer som har vært innsatt i fengsel ofte har en annen kultur, bakgrunn, verdier og normer enn samfunnet for øvrig. De hevdes å ha sin egen kultur i fengselet, nemlig fangekulturen (Sykes og Messinger 1960).

Jo da må jeg inn og ta imot kjeft da fordi jeg sier meninga mi, er ikke alle som liker det. Men det spiller ingen rolle for meg, jeg tør å si hva jeg mener. Du må tåle såpass skal du passe inn her. Jeg tar ikke imot noe dritt fra noen og det står jeg for. Det har jeg alltid gjort og det kommer jeg alltid til å gjøre!

Deltakeren som sa dette fortalte at hvis man skal passe inn et sted må man *tåle* det som kommer. Med andre ord måtte han kanskje finne seg i å bli snakket til uten å lage en diskusjon eller provosere med å kjeft tilbake. Innenfor alle miljøer er det kulturelle koder som kjennes igjen av medlemmene og avgjør hvordan de velger å handle. I et fengsel som kan sees som et lukket samfunn assosieres samtaler med autoritetspersoner ofte negativt blant de innsatte (Sykes og Messinger 1960, Haugen: 2013). Deltakeren i utdraget ovenfor trakk

frem at han valgte å stå på sitt, han sa sin mening og om han måtte få tilsnakk på grunn av det var det greit, han var tro mot det han stod for. Fangekulturen kan påvirke hvordan de innsatte kommuniserer, deres verdier, normer og interesser selv etter fengselsoppholdet (Haugen: 2013, Ugelvik: 2011b: 305 – 306). Å tilpasse seg et nytt miljø krever å inngå kompromisser, men også å bevare sin egen stemme slik deltakeren ovenfor poengterte. En er først og fremst ansvarlig for deg selv, for å takle ulike utfordringer ved løslatelse er det derfor viktig å finne et alternativ til det som kjennes kjent og trygt. På tross av å være en del av et fellesskap var hans egne premisser og meninger ikke noe han la til side av den grunn. Han valgte å være aktiv, handlende og stå opp for sine meninger. Å gi uttrykk for sin oppfatning fikk konsekvenser, men å stå i det ga verdi og respekt i hans øyne (ibid).

Å være innsatt i et fengsel gjør noe med deg ifølge Sykes og Messinger (1960), de var tidlig ute med en teori ved navn "*The inmate social system*", her oversatt til fangekultur (Sykes og Messinger: 1960: 6-8). Fangekultur eller *fangenes sosiale system* preges av sosiale forhold, normer, regler, holdninger og tro som jeg nå vil belyse ytterligere for å få en innsikt i hva som kjennetegner den (Sykes og Messinger: 1960: 5). Sykes og Messingers teori deler de kulturelle kodene som kjennetegner fangekulturen inn i fem hovedgrupper (Sykes og Messinger: 1960: 6- 8). Den første tar opp betydningen av å være lojal ovenfor de andre fangene, og ikke blande seg inn i andres interesser, uten å bli invitert inn eller spurt om råd. Fangene ønsker å sone minst mulig straff og oppnå så mange goder og privilegier som mulig mens de sitter inne. Derfor skal man aldri under noen omstendigheter sladre på en annen fange, eller sette andre enn seg selv i søkelyset. Det er en selvfølge innad i kulturen at fangene går sammen som en forent gruppe mot fengselsbetjentene, dette må gjøres uavhengig av andre faktorer. Å tyste eller sladre på andre fanger er aldri et alternativ, dersom det skjer utelukkes man fra fellesskapet og samholdet. Da er man ikke lenger en del av fangekulturen.

Den andre kategorien som definerer fangekultur er å opptre og forholde seg rolig, ikke miste beherskelsen, forholde seg til egen tid og ikke påvirkes av andres soningstid. Krangling, diskusjoner, misunnelse og bitterhet tilknyttet de andre fangene er ikke akseptert. Selv om slike følelser kommer opp skal de ikke bringes på banen i en sosial sammenheng (ibid). Den tredje kategorien poengterer betydningen av at fangene ikke skal utnytte hverandre med tvang, bestikkelse eller sjikane. Det er ikke akseptert å utnytte andre, stjele, selge tjenester eller svindle, man skal stå sammen. Det er prinsipper som bryter med respekt og samhold innad i kulturen, og som igjen kan føre til splittelse og utestengning.

Den fjerde kategorien handler om fangenes selvværd, å opprettholde selvstendighet og ikke vise tegn til svakhet. Det ligger stor verdighet og respekt i evnen til å beherske seg selv mot å syte og klage unødige. Dette er verdier som forbindes med det kvinnelige kjønn og innad i fangekulturen er et tegn på svakhet (ibid). Man burde kunne håndtere og takle utfordringer uten å klage, det ligger også verdighet og stolthet i å vise mot ved å vende det andre kinn til. Selv om det er enkelt for mange fanger å starte en slåsskamp, være tøff og sterk, vise seg frem som en *skikkelig mann*, ligger det mer verdighet i å beherske seg, og heve seg over ubetydelige konflikter og stå stødig som en klippe (ibid). Den siste kategorien som Sykes og Messinger (1960: 6- 8) trekker frem bygger på verdien av samhold og holdninger blant fangene. Det innebærer blant annet at man ikke skal være en smisker ovenfor fengselsbetjentene, de skal betraktes som fienden til enhver tid og det er nødvendig å være skeptisk til alt de foretar seg. Man må være skarp, våken, aktiv og handlende som individ og gruppe. I en konflikt mellom betjent og fange er det alltid fangen som har rett. Fangene skal ikke la seg underkaste, eller la seg innrette betjentene og etterkomme deres ønsker. I et miljø hvor lov og orden bestemmer skal ikke fangene ”logre for” betjentene for å komme på godsiden med dem, fangekulturens verdier og kjennetegn forener dens medlemmer (ibid). Fangene har i tillegg til de fem områdene som kjennetegner fangekulturen et hierarki som deler dem inn i ulike roller. For å være en del av kulturen er det helt nødvendig å ikke bryte disse kodene (Sykes og Messinger: 1960: 6- 8). Det er generelt viktig å ikke la seg herse med, verken av betjenter eller andre autoritetspersoner. Det kan sees i sammenheng med utdraget nedenfor hvor deltakeren understreket betydningen av å stå opp for egne meninger, han lot seg ikke herse med. En dag rundt middagsbordet hos NES ble denne historien fortalt:

Deltaker: Visste du at jeg har lurt politiet trill rundt eller Ingvild?

Ingvild: Nei? Har du det? Hvordan da?

Deltaker: Ja klart jeg har det. Dem gjør jo så mye dumt. Husker en gang dem kom og dro meg ut av bilen min vet du, da var dem sinna for et eller annet og skulle ta meg med, men dem skjønte nok ikke helt hvem dem hadde hvid seg i kamp med da nei. Jeg ble jo så jævlig sint vettu, vekt opp på den måten og bare bli dratt ut av bilen min liksom.

Ingvild: Hva gjorde du da?

Deltaker: Jo da sprang jeg fra dem da, he he ganske moro at jeg som akkurat hadde våkna sprang fra to unge spreke politimenn, he he he. Jeg tok jo likeså godt og sprang over

panseret på bilen dems da og sparka i stykker ruta, ha ha! Der fikk dem for å ha vekt meg for å si det sånn!

Frivillig: Er ikke det ganske dumt å gjøre sånn mot politiet da?

Deltaker: Næhsj.. smålig faenskap må da være lov, he he.

For deltakeren var det sentralt i historien å få frem at man ikke underkaster seg politiet eller autoriteter, man viser at man tar kontroll over situasjonen selv om man er uforberedt. Det er viktig og ikke la seg herse med, eller la andre bestemme over deg, fortalte deltakeren meg. Han ble ikke tatt av politiet den gangen. At politiet ikke klarte å holde følge med han var jo tross alt ikke hans feil sa han. Sentrale verdier som å kunne forsvare seg selv, være handlende, rask, sterk og aktiv er verdier som i en fangekultur står sterkt og skaper anerkjennelse (Sykes og Messinger 1960: 6- 8). Å være en som ikke gir opp er aktuelle kjennetegn i deltakerens historie. Historien blir fortalt på heltemodig vis, han er den som kommer seg unna, som unngår møte med politiet, han blir derfor handlende og aktiv i denne historien (Ugelvik: 2011b, Haugen: 2013, Sykes og Messinger 1960). Det kan oppfattes som at han skal vise seg frem som en *skikkelig mann*, en som er tøff og som ikke lar seg knekke (ibid). I historien til deltakeren som *lurer* politiet opptrer han aktivt og lar seg ikke underkaste de autoritære, systemet og kontrollen i samfunnet og på den måten kan fangekulturens verdier hevdes å være aktuelle. Deltakeren legger vekt på at dette var det riktige å gjøre i en slik situasjon, han skulle ikke la seg bli kuet, eller stilt til veggs av politiet. Mange av verdiene som er av betydning i fangekulturen inne i et fengsel kan være av annen verdi enn utenfor murene (Haugen: 2013). Det er viktig å understreke at når man har tilhørt en kultur og sosialt system over lengre tid kan det være vanskelig å bryte ut. Å lure politiet er i normalsamfunnet sjelden dagligdagse temaer, i hvertfall ikke i min omgangskrets, kanskje fordi slik adferd ikke er akseptert eller lovlydig. Når deltakeren forteller historien blir han møtt med skepsis fra en frivillig som stiller spørsmålstejn ved hans handling. I fangekulturen er det å ikke underkaste seg autoritetspersoner forbundet med mot og respekt. Reproduksjon eller videreføring av verdier og kunnskap fra fangekulturen kan vanskeliggjøre tilvenning til normalsamfunnet (Sykes og Messinger: 1960: 6-8, Haugen: 2013).

4.4.2 Fangekulturens forankring

Ifølge Sykes og Messinger har man to valg, det første er å bli en del av fangekulturen, det andre er å bli en som kun tar hensyn til seg selv. Fangekulturen sees her på som et forsvar mot fengselet, en opposisjon og maktform fra fangenes side. Fangekulturen hevdes å være ødeleggende for de innsatte, fordi de lærer mer om kriminalitet, knytter nye kriminelle kontakter og ”kommer ut igjen mer kriminelle enn de kom inn”. Det er i så fall det motsatte av hva Kriminalomsorgens arbeid forutsetter, nemlig at man kommer ”bedre ut enn inn” (St.meld. nr. 37: 2007- 2008: 183). Fangekulturen hevdes å ivareta de kriminelle verdiene, og ofte kan det oppleves bedre å være en del av et nettverk enn å være alene (Estenstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008), noe som kan begrunne behovet for å tilhøre og være en del av kulturen (Haugen: 2013). Fangekulturen er en forsterkning og et resultat av den sosialiseringen som foregår innad i fengslene, og på grunnlag av det samles innsatte om felles verdier og normsystem. Et fengselsopphold går ikke upåaktet hen, og for å få til en endring må ressurser være tilgjengelige.

Kulturen kan være med på å gjøre oppholdet i fengselet lettere, mer håndterbart og sees som en form for overlevelsesmekanisme. Skal vi tro Bø og Schiefloe (2007) er nettverk og samhold avgjørende i de aller fleste kulturer og miljøer. Gjennom sosiale bånd vi knytter til andre mennesker får vi muligheten til å utvikle oss, få tilbakemeldinger, oppleve mestring, tilhørighet og anerkjennelse fra andre, som igjen kan virke motiverende på de fleste individer (ibid). På den ene siden hevdes flere innsatte å sette opp et skjold som fungerer som en forsvarsmekanisme i møtet med fengselet, og for å takle oppholdet på best mulig måte (Wyner: 2006, chapter 15 i Jewkes og Johnston: 2006: 129-134). Dette hevdes å være noe av utgangspunktet for fangekulturens eksistens og betydning (Sykes og Messinger: 1960). På en annen side er kulturelle forankringer verdifulle for vår utvikling og sosiale tilhørighet innenfor en pedagogisk arena, og derfor står nettverkets betydning sterkt (Bø og Schiefloe: 2007).

4.4.3 Fangekulturens kjennetegn i et norsk fengsel

Haugen mener fangekulturen også er tilstede i norske fengsler (Haugen: 2013: 156- 160). Forholdet og kontakten mellom innsatte og betjenter hevdes å oppleves av innsatte som

formell og profesjonell, fordi den ofte er praktisk orientert. Det vil si at betjentene har kontakt med de innsatte når de skal flyttes fra en avdeling til en annen, til avhør, til biblioteket, for å ta urinprøve, til undervisning eller andre avtaler og møter (Haugen: 2013: 156-158). Den formelle kontakten mellom innsatte og ansatte kan skape et behov for mer uformell sosialisering, hvor det er større frihet til å uttrykke seg fritt og snakke om interesser i en tryggere kontekst. Samholdet mellom innsatte kan bli forsterket fordi de fleste mennesker har et behov for å snakke, dele, erfare, diskutere og samhandle med andre mennesker på en uformell måte (ibid). Haugen hevder fangekultur i norske fengsler kommer til uttrykk gjennom faktorer som er *synlige*. Det vil si klesstil, bruk av symboler, hårfrisyrer, tatoveringer og smykker (Haugen: 2013: 157-158, Trammell: 2012, Aarvold og Solvang: 2008). Disse kjennetegnene og effektene kan være problematisk for fangene å legge til side. Og det er betjentenes oppgave og oppfordre til at disse tingene ikke blir brukt fordi fangene skal motiveres til å ta avstand fra sitt tidligere miljø. Betjentene ønsker at fangene skal ta avstand fra kulturen som en nødvendig del av en endringsprosess ifølge Haugen (2013: 157-158). Dette er også aktuelt hos NES, fordi ønsket om et liv uten kriminalitet forutsetter et brudd med fangekulturens verdier. Tilhørigheten til fangekulturen kan for innsatte være utfordrende å gi slipp på, men nødvendig for å kunne begynne på nytt mener Haugen (ibid).

Den andre måten fangekulturen kommer tilsyne på er *skjult*, blant annet gjennom makt. I fengselet finnes det makt på ulike måter, mellom betjenter og innsatte, og innenfor fangekulturen i form av et makthierarki (Haugen: 2013, Sykes og Messinger: 1960, Ugelvik: 2011b). Det vil si at fangene kan ha et eget hierarki, hvor de velger ut personer som fronter ”fangesaker” til betjenter og ledelsen i fengselet. Det er ofte personer som er flinke til å ordlegge seg (Haugen: 2013: 157-160). Bakgrunnen for å ha en slik person er å fjerne eventuelle mistanker betjentene måtte ha ovenfor bestemte personer, og oppnå eventuelle goder (ibid). En annen sentral del av fangekulturen er samtaler om kriminalitet og rusmidler, som også kan hevdes å bli en utfordring etter soning. Ifølge Haugen er det en kjent sak for ansatte at disse samtalene foregår i fengselet, og årsaken hevdes å være at det er et tema eller bakgrunn som innsatte har til felles, og på veien til ”et vanlig liv” kan det bli et problem. Fellesfundamentet kan også være med på å bygge opp hierarkiet i fangekulturen, basert på hva slags erfaring innsatte har med seg inn i fengselet (Haugen: 2013). Haugen hevder at innsatte som har flere fengselsopphold bak seg og som har vært i miljøet lenge, bruker mye mer tid på å forandre adferd, tankesett og holdninger (ibid). De trenger ofte mer tid på å tilvende seg nye måter å tenke på som er nødvendig i en endringsprosess. Sannsynligvis vil

det også være mer behov for et tydelig brudd med fangekulturen for deres del. Betjentenes oppgave i et slikt endringsarbeid er å splitte fangekulturen, fordi det er nødvendig for at endring, normer og tankesett hos de innsatte skal kunne forandres. Samtaler om rus og kriminalitet tas det avstand fra hos NES, fordi det skal være et miljø hvor slike preferanser holdes utenfor (Østberg: 2008, Aarvold og Solvang: 2008, Estenstad: 2012). Det er nødvendig at de innsatte utfordres til å tenke på nye måter og trekker seg ut av fangekulturen for at det skal være mulig for dem å endres, slik Haugen ser det (Haugen: 2013). Denne muligheten kan de få hos NES (Estenstad: 2012). Betjentene prøver å overbevise fangene om at de bør utnytte muligheten de får i fengselet til å legge en plan for hva som skal skje etter oppholdet, noe som indikerer at endringsprosessene kan starte her. Det er sentralt å understreke at om man benytter seg av mulighetene fengselet kan tilby vil overgangen kunne oppleves lettere ved løslatelse (Hammerlin: 2004, Haugen: 2013). Ifølge Haugen er det å starte på nytt sentralt å ta stilling til i arbeid med endring av mennesker fordi endring starter i det små (Haugen: 2013: 156- 160).

Sterk tilhørighet til fangekulturen vil kunne problematisere overgangen til normalsamfunnet, som kan øke muligheten for tilbakefall. Det er også sentralt å ta stilling til at livet innenfor murene går langt tregere enn livet utenfor, dette fører blant annet til at flere innsatte under soningen mister kontakt med nettverket sitt, både familien og venner. Ensomheten kan føre til passivitet og et større behov for å tilhøre fangekulturen, og derfor står antakelig også kulturen sterkt ved løslatelse fra fengsel. Det er tema i 5 kapittel og vil bli drøftet ytterligere. Haugen på sin side løfter frem at fengselet kan ha potensiale som en kriminalitetsbekjempende institusjon (Haugen: 2013: 257). Haugen (2013) kritiserer Goffmans (1983) syn på fengselet som en total institusjon, han mener at om vi forstår fengselet på denne måten gir det ikke rom for individuell frihet, noe som er relevant når vi ser fengselet som en del av en større rehabiliteringsprosess (Haugen: 2013, Ugelvik: 2011b, Hammerlin: 2004).

4.4.4 Gatekapital- ressurser i det marginale

Som det nå har vært trukket frem, kan fangekultur være problematisk i arbeidet med integrering i samfunnet fordi de normer og regler som man tilegner seg i fengselet ofte fungerer annerledes i samfunnet utenfor, hvor kulturen er en annen (Haugen: 2013, Sykes og

Messinger: 1960). Ulike miljøer og nettverk krever ulik kapital. Sandberg og Pedersen (2006) viser i sin bok *Gatekapital* hvordan unge marginaliserte lovbytere klarer å vise verdien i den kultur de tilhører som bygger samhold og kameratskap. Forskningen deres er basert på deltagende observasjon og intervjuer av unge gutter som selger hasj i Oslo. De studerte unge utstøtte gutter med minoritetsbakgrunn som skapte sin egen kultur, og kompetansen guttene besitter ved å være en del av kulturen er her definert som *gatekapital* (Sandberg og Pedersen: 2006: 17). Når guttene solgte hasj langs Akerselva var det en sosial plattform og arena for gatekapitalens fremvekst (Sandberg og Pedersen: 2006: 29). Å være en del av gatemiljøet forutsetter at man overholder de regler og normer som gjelder, tilpasser seg og opparbeider seg de ferdighetene og kunnskapene som trengs for å være et fullverdig medlem av gruppen, hevder Sandberg og Pedersen (2006: 53-54). Her er det flere likhetstrekk med fangekulturens eksistens (Haugen: 2013, Sykes og Messinger: 1960: 6- 8). For disse guttene var det musikk og hiphop som stod sterkt forankret og var en del av deres identifiseringsprosess. Med forbilder de kunne se opp til ble hiphop for disse guttene en måte å uttrykke seg på, vise mannlighet, tøffhet og samhold (Sandberg og Pedersen: 2006: 110- 111). Gjennom hiphopen kunne guttene opparbeide seg kunnskap, kompetanse, kreativitet, selvsikkerhet og holdninger som kunne slå flere veier. Forbildene innen hiphop gjorde den etniske bakgrunnen til en ressurs, ved å spille på det trauste og kjedelige ved den norske kulturen som *torsk* og *poteter*. På den måten ble det verdifullt å ta avstand fra velferdsstaten, og hiphop ble en vei ut av det marginale for flere av guttene ifølge Sandberg og Pedersen (2006: 112).

Guttene opparbeidet seg kunnskap om hvordan man skulle håndtere politiet, det ble verdifull kunnskap å besitte for å klare å ha en slik livsstil. Å leke katt og mus med politiet ga respekt innad i miljøet, å underkaste seg politiet var ikke et alternativ (Sandberg og Pedersen: 2006). På den måten minner gatekulturen om fangekulturen (Haugen: 2013, Sykes og Messinger: 1960). Gatekulturen er et eget miljø som har sin egen kulturelle forankring, Sandberg og Pedersen velger å se guttenes kunnskap som en ressurs de kunne bruke i hverdagen sin. På samme måte kan fangenes kunnskaper, normer, regler og kapital være verdifulle i deres hverdag. Å ha respekt for hverandre står i begge kulturene sterkt (Sandberg og Pedersen: 2006, Ugelvik: 2011b, Haugen: 2013). I stedet for å se lovbytere som svake, stakkarslige og marginaliserte, er det mulig å se deres kapital som en mulighet til å gjøre valg, ta beslutninger og være ressursorienterte fremfor å la begrensninger bli et faktum (Sandberg og Pedersen: 2006, Ugelvik: 2011b). Slik var det også hos NES, hvor deltakerne viste at det er mulig å forandre livet sitt.

Det Sandberg og Pedersen (2006) har definert som gatekapital gjør det mulig å tenke annerledes om en gruppe marginaliserte mennesker. I stedet for å se guttene som svake, tilsidesatte og avvikere, er deres rolle som handlende aktører i eget liv verdifull. Likhetstrekk blant mennesker som tilhører kriminelle miljøer er at de alltid sees som annerledes, de er jo ikke som andre ifølge Sandberg og Pedersen (2006: 108-109). Noen ganger sees de som eksotiske og fasinende, andre ganger som farlige og skremmende. Å forstå en annen kultur er utfordrende, og som nytt medlem føler man seg ofte usikker, og ukjente mennesker og regler representerer farer (Sandberg og Pedersen: 2006: 154- 155). Det kjente er alltid et lettere valg enn det ukjente. Mennesker velger ofte det de er vant med og kjenner godt, derfor kan vaner være vanskelige å bryte. For mange lovbrøtere er det fangekulturen de kjenner til, det er der de har opparbeidet seg kapital og har trygge rammer (Sykes og Messinger: 1960, Haugen: 2013). Å begynne som deltaker hos NES vil på mange måter være å tre ut av komfortsonen noe som er nødvendig i en endringsprosess.

Sandberg og Pedersen (2006: 178) hevder at de egenskaper som er fordelaktig i gatemiljøet vil virke mot dem i arbeidsmarkedet. Den samme problemstillingen gjelder også fangekulturen (Sykes og Messinger: 1960, Haugen: 2013). Røffhet, hardhet og truende fremferd er sjeldent kvaliteter norske arbeidsgivere verdsetter, og på den måten skiller kulturen seg ut og kan vanskeliggjøre en implementering i normalsamfunnet. Guttene i Sandberg og Pedersens forskning (2006) bruker sin kompetanse til noe som gir verdi innad i kulturen på gata. I stedet for å synes synd på seg selv, syte og klage *gjør* guttene heller utfordringer til muligheter. De er ikke avhengig av andre for å klare seg (Sandberg og Pedersen: 2006: 243 – 244, Sykes og Messinger: 1960, Ugelvik: 2011b). Tore forteller:

Man får ikke noe gratis her i livet, man må jobbe for det, jobbe hard og dedikert. Hvis man lærer å stå på egne bein tidlig kommer man lenger. Jeg har måttet stå på og fikset alt selv da, når du selv tar ansvar og gjør noe med det, det er det som gjelder. Man må stå i det og jobbe hele tiden. Man gir seg ikke, det er ikke et alternativ fordi det fungerer ikke.

Dette er med på å gjøre mennesker som er plassert i en rolle som marginaliserte og passive vekk fra rollen som offer, og som aktive handlende mennesker som selv tar ansvar (ibid). Sandberg og Pedersens (2006) informanter klarer å omgjøre negative slutninger til positive egenskaper innad i miljøet gjennom hiphop. Ved å aktivt gå vekk fra rollen som stakkarslig og hjelpeløs blir de oppfattet som overlegne, kompetente, smarte, selvstendige og aktive. Annerledesheten og kapitalen blir dermed brukt som en ressurs innad i gatemiljøet og som

ifølge Sandberg og Pedersen (2006) også er verdier som kan være ressurskapende i velferdssamfunnet. Som i utdraget ovenfor med min informant, som trekker frem betydningen av å stå på og være en som klarer seg. I møte med andre mennesker ønske vi å gi et godt inntrykk, i tillegg er vi svært tilpasningsdyktige og kan tilpasse væremåte og handlinger etter hvilke personer vi omgir oss med (Sandberg og Pedersen: 2006: 237- 239). Det vil si at guttene må kunne gå inn i rollen som gangster på gata og kunne velferdsstatens regler for å få hjelp på offentlige kontorer. Innenfor mange sosiale arenaer som for eksempel NES, er det viktig å besitte ulik kunnskap, samt påta seg ulike roller. Et slikt balanseforhold er ingen lett oppgave men absolutt ikke umulig.

5 Løslatelse

De fleste mennesker har et på et eller annet tidspunkt i livet opplevd hvordan det føles første gang man skal starte med noe nytt. Dette er fordi vi tidlig i livet har færre erfaringer og opplever mye for aller første gang. Noen husker kanskje hvordan det var å starte i en ny idrett uten å kjenne noen, eller den aller første dagen man begynte på skolen og alt var nytt. Det får pulsen til å stige noen hakk og forventningsfulle uttrykk blandet med et snev av nervøsitet til å ta over kroppens reaksjoner i noen minutter. Sånn kan det oppleves for flere av deltakerne i NES når de er med på en samling i nettverkshuset, eller skal delta på et arrangement, en aktivitet eller et kurs for aller første gang. Den spente følelsen som gjør at svetten piper i håndflatene, stemmen stotrer og hjertet hamrer litt ekstra.

Som nevnt innledningsvis sitter det mange mennesker i norske fengsler, og selv om mange av oss kanskje ikke vil forholde oss til dette faktum, kan den neste løslatte lovbrøyer bli nettopp *din* nabo. Derfor er det interessant å ta i betraktning at løslatelsesprosessen angår oss som samfunn. Å fraskrive seg forpliktelsen for løslatte lovbrøyer er ingen god løsning for å unngå at enkelte grupper i samfunnet vårt blir marginaliserte og tilsidesatt, derfor er det viktig å ha fokus på det som kan motivere innsatte i fengsel til å ønske å gjøre en *endring* i livet sitt etter endt fengselsopphold. Innenfor en slik tankegang kan NES sees som en arena som bidrar til endring i livet til sine deltakere. Organisasjonens sosiale fokus gjør den egnet som et pedagogisk tiltak i praksis (Estenstad: 2013, Aarvold og Solvang: 2008, Østberg: 2008).

I dag løslates norske lovbrøyer med en pose i hånda, bak dem ligger den tunge fengselsmuren, fangekulturen og en hverdag de har tilpasset seg i en tidsperiode (Haugen: 2013, Sykes og Messinger: 1960, Ugelvik: 2011b). Nå står de ovenfor alt som er ukjent og skal starte et nytt liv. Når løslatelse er et faktum kan behovet for noe nytt og et alternativ mot å falle tilbake i vaner og kjente mønstre bli avgjørende. NES er ifølge st. meld. nr. 37 et godt steg på veien til en vellykket rehabiliteringsprosess, og skal legge til rette for at endring er mulig. Flere elementer inngår i en slik endringsprosess og nettverksbygging er nevnt som ett. Rehabilitering må starte i fengselet slik at løslatte lovbrøyer kan være forberedt på hva som venter, og det er derfor viktig at prosessen tas tak i og fortsetter etter løslatelsen (St.meld. nr. 37: 2007-2008, Hammerlin: 2004).

Å ”sitte inne” og ”være ute” skaper store kontraster for de som har opplevd det (Larsen: 2006: 123, Estenstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008, Østberg: 2008, Ugelvik: 2011b: 90, Haugen: 2013). Innsatte har ofte ulike problemer knyttet til avhengighet og bruk av rusmidler, det kan gjøre at de første de tar kontakt med på utsiden er de ”gamle vennene” og derav faller tilbake i de samme rutiner og levesett som før de ble satt inn i fengselet. Dette kan være en mulig årsak til de tilbakefall vi kan lese av statistikken (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde->). Alle de ulike instansene som har innvirkning på et fengsel og dets innsatte skal gjøre lovbrøyteren ”funksjonsdyktig” igjen, klar til å ta for seg et lovlydig liv slik Mathiesen hevder (Mathiesen: 2007a). Etter fengselsoppholdet skal alt ligge til rette for at den løslatte får en ny sjanse til å leve etter samfunnets regler og følge lovverket.

Mennesker formes og utvikles av våre erfaringer, valg og livssituasjon. Dette gjelder også for straffedømte, de har ofte erfaringer lovlydige medlemmer av samfunnet ikke har, innenfor kriminelle miljøer og fengsler, deriblant fangekultur og kapital som diskutert i forrige kapittel (Sandberg og Pedersen: 2006, Sykes og Messinger: 1960, Haugen: 2013). Et fengselsopphold kan påvirke de fleste innsatte. Det kan på den ene måten føre til at innsatte blir selvstendige individer som tar vare på seg selv og styrkes av mestring gjennom motgang de møter i fengselet. En av mine informanter mente at de utfordringer og hinder han hadde møtt underveis i fengselet var med på å gjøre han sterkere. Han fortalte at fengselsoppholdet hadde gjort at han ville ha kontroll over eget liv.

Man vokser på motgang ikke sant. Det er jo sånn vi lærer, og når vi tar mindre gode valg er det jo en verdi i det også. Du lærer deg å takle ting på en annen måte, du tilpasser deg hverdagen slik den er der og da, men du beholder dine egne verdier. Så setter man kanskje mer pris på ting når de ikke er der mer. Det eneste som er sikkert er at man må jobbe for det ikke sant, du må selv ta ansvar for ditt liv for det er ingen andre som kommer til å gjøre det.

Denne oppfatningen kan linkes til Kriminalomsorgens arbeid og tanken bak individet som aktivt, handlende og deltagende. Som kan hevdes å være relevant for å opprettholde motivasjon for å endre tilværelsen sin etter løslatelse (<http://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen>). Motivasjon virker inn på hvilke interesser vi får, hvorfor vi velger som vi gjør og hva som engasjerer oss. Motivasjon spiller inn på vår vilje og energi og kan derav sees som en drivkraft (Lillemyr: 2007: 17- 23).

5.1 Løslatt- hva nå?

Å få tiden i et fengsel til å gå fort kan for de aller fleste innsatte være vanskelig. Ved løslatelse kan det være problematisk å se hva man kan bruke all tiden til. Og det er her NES blir avgjørende, fordi det finnes flere muligheter for å bruke fritiden til noe som gir mestringsfølelse (Estenstad: 2013, Østberg: 2008). Utrygge rammer og lav selvfølelse kan svekke eller vanskeliggjøre en endring. Med endring her menes at dersom man gjør som man har gjort frem til nå vil man få det samme, derfor må man gjøre noe nytt og tillegge seg nye vaner.

Hva som har vært utgangspunktet for deltakerne til å snakke med meg har nok vært ulikt motivert. Mens noen deltakere påtok seg oppgaven som lærere ovenfor meg ved å dele råd, oppmuntre, lære bort konkrete oppgaver, forklare og engasjere seg i tiden min hos NES, var andre opptatt av å fortelle om sine livserfaringer og hvordan de hadde taklet motgang for å komme dit de var i dag. Jeg ble stadig minnet på min rolle som *heldig* ung student med hele livet foran meg. Friheten kan for mange innsatte oppleves som overveldende og overgangen til et liv i frihet er ofte stor. Det vil alltid være noen som faller utenfor og ikke takler overføringen og forandringen fra innsatt til fri samfunnsborger, og veien tilbake til fengselet kan for noen bli kort.

Har man sittet inne noen ganger er overgangen til å bli satt fri fra fengselet mindre kritisk enn om man er førstegangssoner. Det vil si at gjengangerne i fengselet ikke opplever overgangen så dramatisk, men kanskje mer selvsagt ifølge Haugen (2013: 215). Neste fengselsstraff tas med et skuldertrekk, et avbrekk fra et hektisk liv, en pause fra en slitsom hverdag, som gir nye krefter (ibid, Basberg Neumann og Pettersen: 2013: 9). Selv om vi har kommet en lang vei når det gjelder hvordan straffedømte opplever tiden etter løslatelse fra fengsel, kan det ifølge Aarvold og Solvang (2008) oppleves som å gå fra *innsatt* til *utsatt*. I en kvalitativ studie av NES tas ulike utfordringer ved løslatelse opp, og overgangen til et "vanlig liv". Studien viser at deltakernes oppfatninger av seg selv ofte er destruktive, negative og annerledes, sammenliknet med lovlydige mennesker (Aarvold og Solvang: 2008). Deltagerne i studien har sjeldent noe positivt å si om seg selv, det vil med andre ord si en

selvstigmatisering som kan ha negative konsekvenser for den enkeltes *selvbilde*, og det er derfor sentralt å bygge mestringsfølelse. På veien til et vanlig liv står løslatte lovbrytere ovenfor flere utfordringer, blant annet sliter straffedømte ofte med sosial angst, og noen av deltakerne i denne undersøkelsen gir uttrykk for redselen som melder seg i forkant av løslatelse. Det vekker en bevisstgjøring om ulike utfordringer som blir fremtredende når man skal ut av fengselsporten, flere gir uttrykk for at det er vanskelig å forholde seg til samfunnets normer og regler når man ikke inkluderes på tilsvarende måte som lovlidige mennesker (Aarvold og Solvang: 2008). Det kan være med på å gjøre det vanskeligere for lovbytere å endre sin omgangskrets, og finne nye venner og interesser, enn de hadde før fengselsoppholdet. Hvis den sosiale angsten blir dominerende kan det påvirke deltakernes sosialisering destruktivt. Det å rette fokus mot en arena som fokuserer på sosialisering av mennesker som hevdes å slite med nettopp det, er derfor viktig når det gjelder arbeidet med tilbakeføring av straffedømte.

5.1.1 Overgangen- med posen i hånda

I et fengsel er det stor forskjell mellom innsatt og ansatt. Hvem som har de ulike rollene er kanskje ikke så vanskelig å se (Ugelvik 2011b, Haugen 2013). Ansatte er først og fremst uniformert, de bærer nøkler og er ansvarlige for at innsatte oppholder seg der det er bestemt at de skal være. Når man er vant til å leve under såpass kontrollerte former som innsatte i fengsel gjør, er det ikke til å komme forbi at omstillingen til løslatelse er stor. Ikke fordi lovbytere ”bevisst går inn for det”, men fordi man påvirkes av å skulle ha godkjenning for den minste ting. Du blir som innsatt i et fengsel fratatt muligheten til å bestemme over ditt eget liv. Du kan ikke dusje når du vil, spise når du vil, eller hva du vil, ringe hvem du vil når du vil, se de menneskene du vil se når du vil, handle når du vil, gå dit du vil, se det du vil, gjøre det du vil akkurat når du vil (Goffman: 1967, Ugelvik: 2011b, Haugen: 2013). Det er sentralt at fengselsbetjenter tilstreber å skape motivasjon og et positivt miljø, samt vise at vanlige problemer kan løses av vanlige mennesker på en vanlig måte (St. meld. nr. 37: 2007-2008: 205). Alt du gjør som innsatt i et fengsel kontrolleres, overvåkes og iakttas. Som innsatt har du mistet privilegiet av å bli stolt på, men som løslatt ”gjenvinner” du denne tillitten og skal bevise ovenfor samfunnet og deg selv at du har erfart og lært av dine feil. Det er denne lærdommen som kan bli skjebnesvanger for flere i en løslatelsessituasjon. Du skal jo

begynne å gjøre det du ikke har gjort i fengselet. Selv om man får vite løslatelsestidspunkt i forkant er tidsrammen ulik (noen blir løslatt tidligere og andre senere enn planlagt, det kan jo innvirke på hvor forberedt den løslatte er ved løslatelsestidspunktet). Allikevel kjennetegnes og beskrives denne opplevelsen av flere løslatte som en slags sjokkopplevelse. Det er som å gjøre ting på nytt igjen, for første gang. I fengselet er det selvfølgelig regler og rutiner, samt grensesetting for å administrere hverdagen (Ugelvik: 2011b). Overgangen for løslatte lovbrytere blir plutselig stor når de kan ”gjøre som de vil”. Løslatelse betyr et brudd på mange måter, man trenger ikke godkjenning eller bli fulgt rundt av en betjent, det er en stor kontrast for mange (Aarvold og Solvang: 2008).

5.2 Kriminalomsorgens rolle

”Kriminalomsorgen skal gjennomføre varetektsfengsling og straffereaksjoner på en måte som er betryggende for samfunnet og som motvirker straffbare handlinger. Det skal legges til rette for at lovbrytere kan gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster” (<http://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen>). Kriminalomsorgens oppgaver er mangfoldige og tar utgangspunkt i fem sentrale punkter som gir innsikt i deres arbeid og visjon med lovbrytere. Disse punktene er forankret i at fengsel er et utgangspunkt for en begynnende rehabiliteringsprosess.

”Det som lovgiver har sagt er formålet med straffen, et humanistisk menneskesyn, prinsippet om rettssikkerhet og likebehandling, prinsippet om at domfelte har gjort opp for seg når straffen er sonet, og normalitetsprinsippet. Både i utforming av regelverk og i praktisk arbeid skal Kriminalomsorgen tilstrebe at målene ikke bare eksisterer på papiret, men fullt ut preger straffgjennomføringen i praksis” (St.meld. 37: 2007- 2008: 7).

Kriminalomsorgen jobber ut ifra disse verdiene og legger vekt på åpenhet og innsyn i sine oppgaver og kriminalpolitikk. Punktene er forankret i verdi og normsett som påvirker maktutøvelse fengsler jobber ut ifra (St. meld. nr. 37: 2007- 2008, Haugen: 2013: 53). Straffens formål er å motvirke kriminelle handlinger gjennom individualprevensjon og allmennprevensjonstiltak.

Det humanistiske menneskesynet bygger på at mennesket er ukrenkelig og unikt med retten til å ta egne valg, det innebærer å være ansvarlig for konsekvensene som følger valgene. Rehabiliteringsverdi er derfor sterkt forankret i frivillighet. En av oppgavene til Kriminalomsorgen er også å kunne akseptere og godta at i hvert fall noen av de innsatte velger å leve destruktive liv og ikke ønsker rehabilitering. Men Kriminalomsorgen må samtidig motivere og ansvarliggjøre de innsatte. Prinsippet om at domfelte har gjort opp for seg etter soningen er gjennomført er her av stor betydning. Det betyr at løslatte lovbrøyttere skal resosialiseres og inkluderes i samfunnet på lik linje med andre borgere. Ettersom de har sonet straffen skal ikke deres fortid sette en stopper for veien videre til et vanlig liv (ibid). Denne muligheten som er sterkt forankret i Kriminalomsorgens arbeid, er praktisert gjennom deltagelse i for eksempel NES. Der gis deltakerne en mulighet til å begynne på nytt, tilpasse seg et nytt miljø og erverve kunnskap som er nødvendig i samfunnet. At deltakerne har gjort opp for seg er en nødvendig forutsetning for at de skal gå videre med livet sitt sier Haugen (2013: 53- 54).

5.2.1 Rehabilitering

Rehabiliteringsideologien som startet på 1700- tallet er betraktet som en sentral del av dagens velferdssamfunn (Dyb og Johannessen: 2010: 11-13). Kriminalomsorgens arbeid med integrering av løslatte lovbrøyttere er en stor utfordring. Kriminalomsorgen ønsker å endre straffedømte, ved å se på deres utfordringer og problemer som noe man kan påvirke, og på den måten kan fengselet og Kriminalomsorgens arbeid være avgjørende for å få innsatte til å begynne endringsprosessen så tidlig som mulig. Ingen våkner opp og bestemmer seg for at dagen man slipper ut fra fengselet er da alt skal endres, motivasjonen må ligge hos den innsatte i forkant av løslatelse. Dette handler om at den som soner straffen skal være en aktiv deltaker i eget liv og som ønsker en forandring, det forutsetter motivasjon, viljestyrke, handling og besluttsomhet (Wormnes og Manger: 2005, Haugen: 2013: 53-54, Ugelvik: 2011b).

Det er ofte utfordringer for Kriminalomsorgen i arbeid med løslatelse, korte dommer fører ofte til at planlegging blir vanskelig. Dette påvirker igjen samarbeid med kommuner, etater og andre samarbeidspartnere i påvente av løslatelse (St.meld. 37: 2007- 2008: 194). I st.

meld. nr. 37 poengteres det at dårlige levekår (sammenliknet med befolkningen for øvrig) blant straffedømte er en dokumentert risikofaktor for tilbakefall til kriminalitet, og at en vellykket tilbakeføringsprosess til samfunnet krever mange ulike tiltak for å bidra til endring av den enkelte. At det iverksettes tiltak etter at Kriminalomsorgens ansvar opphører er avgjørende poengteres det i meldingen (ibid). Dette belyser igjen relevansen av NES sitt arbeid og videreføring av rehabiliteringsprosessen ved løslatelsestidspunktet.

Kriminalomsorgens arbeid fungerer stort sett bra, for mange ifølge Ugelvik (Ugelvik: 2013: 47, Kinander: 2013). Vi straffer av ulike grunner, men vellykket tilbakeføring er et godt argument og et sannsynlig utfall for mange straffedømte (Ugelvik: 2013: 47, Kinander: 2013, Estenstad: 2012, St.meld. 37: 2007-2008). Rehabiliteringstanken lever og en Kriminalomsorg som vil slutte å fokusere på rehabilitering vil antakelig ikke være positivt for noen, fordi det er denne tanken som gjør arbeidet betydningsfullt i prosessen med å løslate lovbrøyttere (Ugelvik: 2013: 48, Kinander: 2013).

Debatter og diskusjoner spesielt knyttet til om fengsel kan forsvares som straff, behandlingsinstitusjon eller rehabiliteringsarena, kan hevdes å være fremtredende og aktuelt i moderne sammenheng og fengselshistorie. Begrepet behandlingsinstitusjon knyttes til tanken om den rehabiliterende effekten fengsel skal være ment å ha. Som velferdsstat er samfunnets oppgave å være en utstrakt hånd til straffedømte for å få dem inn på et bedre spor i livet slik Andenæs (1996) beskriver. Om fengsel kan forsvares ble allerede på 1970- tallet sentralt, og diskusjonen kan hevdes å være av betydning i samfunnet (Syse: 1972).

Fra nothing -works – til what -works tradisjonen kan hevdes å være svært relevant sett i forhold til endring innenfor måten å tenke i tilknytning til rehabilitering (Mathiesen: 2007b). Fengsel og troen på rehabiliterende virkning er et omstridt tema, og denne tradisjonen er betydningsfull for opphavet til rehabilitering og endring i fengsel (Christie: 1982, Mathiesen: 2007b). Det blir poengtert i Mathiesen sin tekst at fengsel ikke er et egnet sted for rehabilitering. Å endre mennesker i en positiv retning og utvikle økt sosial kompetanse hevdes å være svært problematisk i et fengsel mener Mathiesen (2007 b: 280). Tradisjonen med at *ingenting virker* og at rehabilitering ikke var mulig å gjennomføre, startet fra rundt 1960 frem til 1980. Resultatet av denne skepsisen førte til mange undersøkelser og forskning på 1990 - tallet. Undersøkelsene viste ifølge Mathiesen at ingen rehabilitering virker i fengsel for flertallet av innsatte, og han hevder at virkningen også var av negativ dimensjon

(Mathiesen: 2007 b: 277 og 283). Etter dette bruddet på optimismen gikk man over til å se på hva som virket. Det kan tolkes i betydningen av at endring og tro på at det nytter å gjøre en forandring meldte seg på 1990 – tallet. På en annen side er overgangen fra at ingenting virker til hva som virker, ifølge Mathiesen ikke like stor som den fremstår. Konklusjonen bør slik Mathiesen ser det rettes mot at man ikke kan begrunne og argumentere for fengselsstraffens hensikt (Mathiesen: 2007 b: 285). Slik Mathiesen antyder kan det glemmes at innsatte også er mennesker som skal behandles ut fra et humanistisk menneskesyn som er en av Kriminalomsorgens sentrale retningslinjer (<http://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen>). Mathiesen mener at det er lett å glemme å ivareta innsattes rettigheter i et fengsel ut ifra dette prinsippet (Mathiesen: 2007b: 286). Kriminalomsorgen har på sin side et arbeid som er sterkt forankret i å arbeide for at prinsippet fullt ut preger straffegjennomføringen også i praksis i fengselet, som trukket frem på forrige side (St. meld. nr. 37: 2007- 2008: 7).

5.2.2 Velferdsstaten

Foucault (1977) mener at Kriminalomsorgens ideer og metoder ikke er så fjernt fra det øvrige samfunnets, han sier at fengselets disiplineringsmetoder har spredd seg ut og preger også andre deler av samfunnet. Det er også sentralt å se på at fengselet virkelig har endret tilbud og tatt inn ulike tjenester og institusjoner som utdanningstilbud og kulturtilbud. Dette var tilbud som tidligere var forbeholdt samfunnets frie borgere, men i dag er rettighetene også gjeldene for innsatte i fengsel. Rettighetene i velferdssamfunnet forutsetter at de skal være like for alle. Et grunnleggende prinsipp i *tilbakeføringsgarantien* er at Kriminalomsorgen skal dele "eierskapet" og ansvaret for de innsatte med andre etater i samfunnet. Altså skaper velferdsstaten behov for styring, samarbeid og relasjoner for å løse oppgaver og nå politiske mål (Dyb og Johannessen: 2011: 11-13).

Velferdsstaten forutsetter et samarbeid mellom Kriminalomsorgen og frivillige organisasjoner for på best mulig måte å inkludere straffedømte etter løslatelse. Samarbeid kan her hevdes å være nøkkelen til suksess, derfor diskuteres NES sitt arbeid med å integrere deltakere i samfunnet med utgangspunkt i en forlenget rehabiliteringsprosess. Norge hevdes å være et rikt land med mange ressurser, men selv i et velferdssamfunn er det noen som faller

utenfor og som kan hevdes å ikke komme til orde, og det er den norske fangebefolkningen. Det er med andre ord ikke alle som har nådd toppen av seierspallen enda. Straffedømte betegnes som en utsatt gruppe, og gjennom media, politikere og offentlige aktører fortsetter stigmatiseringen av denne gruppen. Innsatte i fengsler fortsetter å bli satt utenfor og de har sjelden mulighet til å respondere, med andre ord er de en marginalisert gruppe ifølge Jewkes og Johnston (2006: 293).

Status som marginalisert kan være utfordrende med tanke på inkludering (Wacquant: 1996). Å føle seg utenfor og mangle tilhørighet til et nettverk, er sjelden et godt utgangspunkt for inkludering. Derfor er NES sitt arbeid avgjørende i løslatelsesfasen, de gir muligheter for å tilhøre et nytt nettverk og skape sine egne (Estenstad: 2012). Det er allikevel vesentlig å trekke frem at marginalisering kan være en flytende tilstand, den kan gå i negativ retning hvis gruppen blir ekskludert (utestengt) eller i positiv retning ved at gruppen blir inkludert. Dersom vi som samfunn til stadighet plasserer dem som ikke passer inn i avvikergruppen (de marginaliserte), vil inkludering bli vanskeligere og vanskeligere. Til tross for at straffedømte skal ha gjort opp for seg når straffen er sonet blir de sjeldent møtt med helt åpne armer (St. meld. nr. 37: 2007-2008, Haugen: 2013: 53-54). Å ha fokus på utvikling av sosiale relasjoner blir dermed essensielt for å kunne oppnå tilhørighet, fellesskap, inkludering og være begynnelsen på et liv i samfunnet. Til tross for moderniseringen i dagens samfunn knyttet til soning i fengsel, samt Kriminalomsorgens utvikling og samarbeid med frivillige organisasjoner og ettervernstilbud, er det allikevel mye som gjenstår etter endt soning i fengsel, blant annet fordi lovbrøyttere står ovenfor flere utfordringer knyttet til det å starte på et nytt igjen. Det er problematisk at samfunnet deler inn i to kategorier, en *ikke- avvikende* og en *avvikende*, hvor straffedømte faller innunder sistnevnte ifølge Basberg Neumann og Pettersen (2013). Det skal være mulig for lovbrøyttere å gjenetablere seg, endres og bli fullverdige medlemmer av et samfunn gjennom støtte, hjelp og oppfølging. Det hevdes å være enklere dersom man har et tilbud og et nettverk å støtte seg til, det setter verdien av ettervernstilbud i fokus (Aarvold og Solvang: 2009, Basberg Neumann og Pettersen: 2013, St. meld. nr. 37: 2007- 2008).

5.2.3 Tilbakeføringsgarantien

Tilbakeføringsgarantien har som overordnet mål å få til en vellykket integrering av straffedømte til samfunnet. Tilbakeføringsgarantien skal redusere tilbakefall til ny kriminalitet. Tilbakefall blant tidligere straffedømte og såkalte gjengangere i fengslene er et sentralt fokus og problemstilling for Kriminalomsorgen, og derfor også av relevans for NES som overtar det rehabiliterende arbeidet med å integrere straffedømte etter løslatelse fra fengsel. Tilbakeføringsgarantien er en del av denne prosessen, og tar utgangspunkt i at regjeringen forplikter seg til å bistå straffedømte til å få iverksatt rettigheter de allerede har som norske statsborgere (St. meld. nr. 37: 2007- 2008).

”De mest grunnleggende behov for å kunne klare seg i samfunnet, må være dekket ved løslatelse. Det er de første timene og dagene etter løslatelse som er mest kritiske når det gjelder risiko for tilbakefall. Denne glippsonen før støttetiltakene i frihet kan settes inn, skal tilbakeføringsgarantien få bort. Tidligere i meldingen er det først og fremst beskrevet hvilke rehabiliteringstiltak som skjer under soningen. Det spiller imidlertid mindre rolle hvor god Kriminalomsorgen er i sitt rehabiliteringsarbeid, hvis det ikke følges opp etter avsluttet straffegjennomføring” (St. meld. nr. 37: 2007-2008: 173). Derfor må Kriminalomsorgen, tilbakeføringsgarantien og NES sees i sammenheng. Den ene fungerer ikke uten den andre, og må derfor betraktes som en helhetlig prosess. ”Rehabiliteringsarbeidet under soning kan ha mindre verdi hvis den innsatte etter løslatelsen har de samme levekårsproblemer som før. Tiltak ved løslatelse må i sin tur bygge på det rehabiliteringsarbeidet som har skjedd gjennom hele soningen. Det er ikke et enten- eller, men et både- og” (St. meld. nr. 37: 2007-2008: 174). Eller sagt på en annen måte,

”den domfelte skal når dommen er sonet, være bedre skodd for et liv uten kriminalitet. Kriminalomsorgen har tre hovedoppgaver i tilbakeføringsarbeidet. Den første er å *tilrettelegge* for at de andre etatene kan gjøre sin jobb inne i fengselet. Det betyr å skaffe kontorplass og servicetorg som et møtested som innsatte kan oppsøke, tilfredsstillende utstyr og ellers å sørge for at samarbeidet kan skje etter forutsetningene. Den andre oppgaven er å *motivere* og drive rehabiliteringsarbeid slik at andre etater har et fundament å bygge på både under og etter løslatelse. Det omfatter også kontrolltiltak så innsatte stiller edru og klare til møter med de andre etatene. Den siste oppgaven er å sørge for at de innsatte får *en trygg og forutsigbar løslatelse*, så de andre etatene er forberedt på å ta over oppgavene når kriminalomsorgen ikke lenger har noe ansvar” (St. meld. nr. 37: 2007-2008: 183).

De to siste punktene viser at Kriminalomsorgens arbeid er sterkt forankret i

rehabiliteringstanken. I den sammenheng kan det virke innlysende at deres samarbeid med organisasjoner som NES til sammen blir en helhetlig kontekst i arbeidet med tilbakeføring og integrering av lovbrøyttere. Å etterstrebe en trygg og forutsigbar løslatelse er her helt avgjørende for de det gjelder. Tilbakeføringsgarantien vektlegger også den enkelte innsatte som aktør i tilbakeføringsarbeidet, både under og etter soning. Garantien betyr ikke nye rettigheter for de innsatte, den er heller ikke juridisk bindende i den forstand at den ikke legger til grunn andre rettigheter enn de som allerede er bestemt. Tilbakeføringsgarantien dreier seg om å bidra til å gi domfelte et annet liv enn det som førte til innsettelse i fengsel. Det er ingen enkel oppgave å forandre livet sitt, det krever arbeid, pågangsmot, vilje, motivasjon og tro på at det man vil får man til. Dette forteller Christian:

Det nytter ikke å tro alt bare løser seg av seg sjøl. Du må jobbe for det. Vil du noe nok, så får du det jo til. Det finnes ingen enkle løsninger, du jobber hardt for det, det er det eneste som fungerer. Når du sitter inne kan du ikke finne deg i hva som helst. Da mister du jo deg sjøl helt. Det viktigste er å ta kontrollen i ditt eget liv også jobber du hardt, fordi ingenting kommer ramlende ned i fanget på deg, det er de som virkelig har jobbet og stått på som får uttelling for det.

Christian trekker frem hvor avgjørende egen innsats er, det er avgjørende for innstilling, motivasjon og hvordan løslatetidspunktet faktisk oppleves. Det ble flere ganger poengtert at løslatelse er og har alltid vært en kritisk periode, det er ikke revolusjonerende nytt. Allerede på midten av 1800- tallet var det kjent at å forlate innsatte i det kritiske øyeblikk var ugunstig, fordi det kunne spolere alt som var positivt under soningen, altså Kriminalomsorgens arbeid. På den måten kunne deres innsats for å motivere lovbrøyttere til å endre seg kanskje være forgjeves? Dersom det ikke ble lagt opp til at noen skulle overta det rehabiliterende arbeidet som var påbegynt i fengselet kunne det ha blitt en konsekvens (St. meld. nr. 37: 2007-2008). Gjennom tilbakeføringsgarantien ble det poengtert at det var viktig å ha strenge krav til rehabilitering og adferdsendring i tiden etter løslatelse fra fengsel. Det som kan understrekes som spesielt viktig ved meldingen er at rehabiliteringsansvaret tillegges kommunen. Kriminalomsorgens praksis og kompetanse ligger først å fremst i å gjennomføre frihetsberøvelsen på en human og rettssikker måte ovenfor de innsatte i fengselet, og ikke på løslatelse (ibid). Dette er en garanti der ”alle skal med”, det kan få store konsekvenser den dagen straffedømte løslates dersom planleggingen og forberedelser for veien videre ikke er godt forberedt. Dersom man blir møtt med usikkerhet og skiftende beskjeder, er

forutsigbarhet og planlegging noe som kan være stabile momenter, noe som igjen kan forandre hvordan den enkelte mestrer hverdagen. Tilbakeføringsgarantien skal gi innsatte innsikt i hvordan veien videre blir etter løslatelsen. For at garantien skal tjene sin hensikt er det som trukket frem her også andre aktører som må på banen, deriblant samarbeid mellom de frivillige organisasjonene og det offentlige. At kommunene nødvendigvis blir delaktige og tar ansvar for de straffedømte er helt nødvendig for at de ved løslatelse skal få et annet liv. Mer samarbeid er derfor en forutsetning, slik at ikke alt faller på Kriminalomsorgen og lovbrysterne (ibid).

5.3 En ny start- vi bedømmer menneskene vi møter

Jeg går nedover veien til nettverkshuset en tirsdag ettermiddag sammen med Ingrid (en av de frivillige), hun spør hvordan jeg hatt det her så langt og om jeg har funnet noen deltakere jeg har blitt bedre kjent med. Jeg forteller om mitt møte med Knut som jeg har antatt er deltaker på klatringa. Konklusjonen er basert hovedsakelig på hans utseende. Jeg jobbet dedikert med å bli bedre kjent med han og opplevde at kommunikasjonen mellom oss var veldig bra forrige klatreøkt og forteller Ingrid om han.

Ingrid: He he Knut nei, han kjenner jeg godt. Han har vært frivillig her lenge han. Jeg tok faktisk også feil av han når jeg først begynte her.

Ingvild: Åja, huff da! Det er i hvert fall en liten trøst at jeg ikke var alene om den antakelsen.

Christie trekker i sin bok *Bortenfor anstalt og ensomhet* (1989) frem nettopp denne erfaringen. Vi plasserer mennesker inn i kategorier basert på førsteinntrykk og utseende, det blir avgjørende for hvilken kategori vi tror vedkommende passer innunder (ibid). Dette er en oppfatning Christie deler med Goffman (1967), han poengterer også at vi ofte dømmer etter oppførsel og utseende i møte med personer vi ikke kjenner på forhånd. ”Kjært barn har mange navn” og ingen mennesker passer innunder en merkelapp, ingen er bare kriminell, bare stoffbruker, bare deltaker, bare far, eller bare arbeidsløs (Christie: 1989: 24). Alle er vi individer med ulike evner, personlighetstrekk og kompetanse som gjør oss unike. Utseende er med på å gjøre at vi antar, får et førsteinntrykk og plasserer vedkommende uten å ta flere forhold i betraktning, noe som var en sentral lærepenge for meg i utdraget ovenfor. Ifølge

Christie tar vi ofte feil, basert på å kategorisere mennesker uten å vite noe mer om dem, slik jeg gjorde med Knut. At jeg ikke visste noe om disse menneskene fra før kan helt klart ha påvirket at min plassering og antakelser om dem kun var basert på det *jeg så*.

Etter to ukers tid ble jeg flinkere til å kjenne igjen noen fellesnevner hos deltakere og det ble enklere å ta kontakt med dem. En av disse var at deltakerne ofte var mer skeptiske, mindre spørrende og tilbaketrukne når det gjaldt min tilstedeværelse kontra de frivillige.

Jo mer vi vet om personene jo mindre kan kategoriene brukes om dem mener Christie (1989: 24-25). "Mennesker blir sett på som om de er under stadig endring, eller i det minste med mulighet for endring" (Christie: 1989: 27). Vi skal være forsiktige med å anta hvordan mennesker er før vi blir kjent med dem ifølge Christie (ibid). Han trekker selv frem at han tidligere ofte kategoriserte mennesker, og prøvde hele tiden å ha en forklaring på hvorfor den enkelte passet inn i en kategori. Han syntes det var vanskelig å vite hvor man skulle plassere de etter hvert som han faktisk ble kjent med menneskene (Christie: 1989: 24- 27). Hvis det sitter en såkalt "sliten narkoman" på trikken og det er et ledig sete der, velger vi kanskje heller å stå? Og dersom han ser på oss velger vi kanskje å se bort eller ned, eller kanskje passere i full fart akkurat som om han ikke eksisterer, vi må kanskje innrømme at vi i hvert fall noen ganger har en slik oppførsel ovenfor de som er *annerledes*. Dette kan være problematisk, hvis de som skiller seg ut og er *annerledes* ikke blir vanlige menneskers valg, da blir de avhengig av hverandre og de som er i samme situasjon som dem selv sier Christie (1989: 118). Det kan igjen føre til at de som er marginaliserte forblir i den samme fasen eller at de blir ekskludert og utestengt (Jewkes og Johnston: 2006, Wacquant: 1996). Det er en av utfordringene med å plassere mennesker i bås (Christie: 1989). Og nettopp derfor er det viktig å trekke frem NES sitt bidrag i den sammenheng, gjennom samtaler med deltakere og frivillige kom det tydelig frem at å plassere hverandre innenfor kategorier ikke var et fokus. Man skulle ikke forskjellsbehandle eller føle seg forskjellsbehandlet.

5.3.1 Annerledeshet som en ressurs

Innsatte i fengsel har mistet privilegiet i å bli stolt på, navnet blir byttet ut med et nummer, og deres handlinger blir iakt tatt og observert (Ugelvik: 2011b, Aarvold og Solvang: 2008, Sykes og Messinger: 1960: 14). Hvis man har levd en god stund i fengsel kan det påvirke og forme

den innsattes måter å tenke på. Dersom ingen viser en tillit er det kanskje også vanskelig å ha tillit til andre? Mennesker som er tvunget til å være på et bestemt sted (som for eksempel i fengsel) kan utvikle normer, holdninger og tankesett for å beskytte seg selv (Sykes og Messinger: 1960, Haugen: 2013). Denne måten å tenke på forsvinner ikke nødvendigvis selv om man løslates. Og ofte er menneskers forkunnskap og erfaringer med på å påvirke hvordan vi utvikler oss.

Det er den første lunsjen på nettverkshuset som jeg deltar i og jeg sitter sammen med Daniel og Kim. De snakker om bil fordi Kim skal kjøpe seg en ny bil. Han forteller at han kjører mye og jeg gjør et forsøk på å melde meg inn i samtalen.

Ingvild: Hvor kjører du hen da?

Kim: Overalt egentlig. Skal innom så mange ulike plasser hver dag ser du..litt her og der..he he blir sånn bar til bar runde lett da vettu. Og innen siste ølen når du er helt shaky liksom da er jeg nesten hjemme da, he he he”.

Daniel: Ja du er vel det tenker jeg, he he. (Gliser bredt).

Ingvild: Er det forsvarlig bilkjøring det da Kim?

Kim: He he, det er ikke alt jeg har gjort her i livet som er hverken forsvarlig eller etter boka for å si det sånn da. Ekke sånn som deg jeg vettu, he he.

Flere av mine informanter hadde mange kunnskaper om kriminelle miljøer, opphold i fengsel og møter med politi og straffeapparatet. Dette var erfaringer og kunnskaper jeg ikke kunne relatere meg til eller forstå på samme måte fordi det ikke er selverfart. Erfaringene våre oppfattet jeg som svært ulike. Det samme var samtaleemnene som eksempelet ovenfor. Flere av informantene var *nøye* med å minne meg på at jeg *ikke var som dem* slik Kim sier i utdraget ovenfor. Og jeg skulle jo heller ikke være lik mine informanter, men annerledesheten mellom oss gjorde at jeg i starten kjente at jeg ikke passet inn. Enkelte av samtaleemnene og den nye kulturelle sjargongen understreket at jeg ikke kunne bidra så mye, det var en ny sfære.

Tore kommer inn i klatrehallen, han er litt forsinket, han kommer gående mot oss med svært rufsete sveis og trøtte øyne, han går fort og smiler idet han ser oss i enden av rommet. Idet

han kommer frem til oss utbryter Ingrid: Ååh.. se på han a! han ser ut som et lykketroll! Er dere ikke enig?

Christian: ”Nja, kanskje det? Men så er han så langt derifra vettu, he he he”

De smiler og humrer, stemningen i gruppen er lett.

Hva vet vi egentlig om mennesker som har sonet i et fengsel? Er det mulig å se om noen er lovbrøyer? De fleste har kanskje ingen tilknytning til, eller forhold til straffedømte og løslatte lovbrøyerer annet enn det media kan fortelle oss (St. meld. nr. 37: 2007-2008: 189).

I kriminologien er det et kjent faktum at innsatte i fengsel hovedsakelig er ressursfattige, lavstatusmennesker, gjerne unge menn som er arbeidsløse og har “skoletaperstemplett”, de kan beskrives som en gruppe med blant annet store levekårsproblemer (Andenæs: 1996: 37, Christie: 1982: 93). I et fengsel sitter det mange forskjellige mennesker, den såkalte typiske kriminelle, den stereotypiske *ultramaskuline* med store svulmende muskler dekt av tatoveringer, men også ifølge Haugen vanlige menn, som han selv. *Mannen i gata* og de som kanskje kan klassifiseres som *normale menn* var de han var mest overrasket over å finne i fengsel (Haugen: 2013: 10). Og hvem fant jeg hos NES? Jo de stereotypiske men flest *vanlige menn*. Og selv om jeg på forhånd hadde lest at normale mennesker også satt i fengsel, hadde jeg nok ikke sett for meg at så mange skulle se så *vanlige* ut. Noe av det første jeg la merke til under feltarbeidet var hvor vanskelig det er å skille frivillige og deltakere fra hverandre. Og opptil flere ganger tok jeg feil, noe som til tider var litt pinlig, siden jeg hadde gjort det ganske klart at deltakerne var av størst interesse for mitt prosjekt, som jeg gjorde i eksemplet med Knut tidligere i dette kapitlet.

5.3.2 Levekår

Forskning på norske straffedømte viser ifølge studien til Skarðhamar at innsatte i norske fengsler har dårligere levekår sammenliknet med befolkningen for øvrig. Friestad og Skog Hansen viser til samme konklusjon i deres undersøkelse, altså en opphoping av levekårsproblemer blant innsatte (Skarðhamar: 2002, Friestad og Skog Hansen: 2004). Levekårsproblemer defineres her som økonomiske utfordringer, manglende utdanning, arbeidsledighet, dårlig helse og sosial isolasjon (Friestad og Skog Hansen: 2004: 73). Begge studiene viser at innsatte ofte har dårlige forhold til familie og svakere sosiale nettverk sett i

forhold til befolkningen for øvrig (ibid). Sosiale nettverk kan være med på å bedre livssituasjonen og øke trivselen for den enkelte. Ifølge studiene føler flere innsatte seg ensomme og har en mindre omgangskrets enn den øvrige befolkningen, det kan være faktorer som innvirker på de tilbakefallsprosentene som statistikken viser (Friestad og Skog Hansen: 2004, Skarðhamar: 2002: 66 – 67). Friestad og Skog Hansen poengterer at de innsatte som opprettholder kontakt med familie og sitt ordinære nettverk gjennom soningen, ofte klarer seg bedre etter løslatelse fordi de har et nettverk utenom det de har hatt inne i fengselet (Friestad og Skog Hansen: 2004: 68-69). Forskningen viser at å ha venner og noe å fylle fritiden sin med er avgjørende for å hindre tilbakefall og komme seg ut av et liv med kriminalitet, rus og andre problemer (Friestad og Skog Hansen: 2004: 82- 84). Utfordringene er ofte mange for innsatte i fengsel, og flere opplever at det er dårlig med tilbud etter endt soning, Skarðhamar poengterer det slik ”Det er nok dessverre ofte slik at ved løslatelse skjer det ikke så mye annet enn at man slippes ut porten. Det er tydelig at innsatte i liten grad opplever dette som et prioritert felt” (Skarðhamar: 2002: 94- 95). Nettopp dette har vært fokuset i senere tid, blant annet gjennom St. meld. nr. 37, hvor det fremgår at innsatte i fengsel skal ha mulighet for videre oppfølging etter endt soning hvis de ønsker det (St. meld. nr. 37: 2007- 2008, Aarvold og Solvang:2008, Estenstad: 2013). Så hva må gjøres for å gi innsatte i fengsler et bedre utgangspunkt? Ifølge studien til Friestad og Skog Hansen (2004: 85-86) må fengselslivet likne mest mulig på det livet som er utenfor i den grad det er mulig, og på best mulig måte forberede innsatte på overgangen som vil møte dem ved løslatelse. Men fungerer det på denne måten? Ifølge Maruna (2001) er kulturen og belønningssystemet på innsiden av murene og utenfor totalt forskjellige. Soningsferdigheter og kunnskap om livet utenfor murene er vidt forskjellige (Sykes og Messinger: 1960, Maruna: 2001). At innsatte skal ha kontroll over eget liv sammenliknes her med mestringskompetanse (Maruna: 2001, Friestad og Skog Hansen: 2004: 85). Maruna holder fokus på at straffedømtes sterke sider og ressurser er det som bør vektlegges, ikke deres manglende forutsetninger (ibid). På samme måte som Sandberg og Pedersen satte gatekapitalens verdi som en ressurs for å klare seg i et miljø, blir guttene i studien fremstilt som handlende og kapable fremfor svake og vanskeligstilte, og på den måten kan det som er annerledes og marginalt bli tillagt sentral verdi og være en ressurs (Sandberg og Pedersen: 2006).

5.3.3 Det er nå det begynner - ”*Making good*”

Å skulle starte helt på nytt for tidligere straffedømte handler ifølge Maruna (2001) om hvordan man forbedrer og gjenoppbygger sine liv. Maruna mener at flere straffedømte anser sine liv som verdiløse og bortkastede, men ved at straffedømte lærer seg å fortelle om sin livserfaring kan det snu. Først og fremst hjelper de seg selv ved å gjøre det hevder Maruna. Historiene til Marunas (2001) informanter handler om hva som *nesten* skjedde og hvordan de *nesten* ikke greide seg. Deres tilværelse ble liggende å bikke helt på enden av stupet. Maruna mener at samfunnet har problemer med å akseptere at ”bad people” (altså avvikere) kan bli ”good people”. Straffedømtes egen rehabilitering ligger ifølge Maruna i å akseptere at de ikke er sånn lenger, altså slik de var når de levde et kriminelt liv. Slik han ser det er det nødvendig for straffedømte å ha en historie, som en del av en endringsprosess og for å lette overgangen med å bli reintegrert i samfunnet (Maruna: 2001: 7). Denne historien er med på å legge et utgangspunkt for en ny identitet. Mennesker har ulike måter å komme seg ut av livet med kriminalitet. Noen finner støtte og mening i å tro på noe, som en gud, andre driver over til en annen og ny livsstil, mens noen får nye interesser. Menneskers subjektive aspekter som emosjoner, tanker, motivasjon og mål har blitt glemt i studiet av kriminalitet slik Maruna ser det (Maruna: 2001: 7). Årsaken til det mener han er at slikt materialet oppfattes som for upresist, for empirisk og for lite forskningsmessig reliabelt (ibid).

Maruna mener at deltagende observasjon og personers historier i ulike subkulturer er med på å åpne opp for annen og ny informasjon, som ellers ville vært vanskeligere og mer problematisk å fange opp. Den type forskning er ifølge han den beste måten å forstå disse menneskene på (Maruna: 2001: 38 – 39, Fangen: 2004). For å bli ”good” må personen finne en mening og hensikt med de vanskeligste sidene av sin livshistorie sier Maruna (2001: 9-10). Noe mange kanskje vil gjenkjenne seg i er at det ofte er lettere med planlegging enn med handling, noe som kan være en stor utfordring ved løslatelse. Å endres uten å falle tilbake til gamle vaner og mønstre er vanskelig fordi mennesker ofte trives best i det vi kan, og der vi føler oss trygge (Maruna: 2001: 17). Hvorfor man slutter å begå kriminalitet og hvorfor de valgte en annen vei er ifølge Maruna ikke det interessante. Sagt på en annen måte skjønner alle hvorfor man slutter å røyke, det er ikke bra for helsa, det ødelegger kroppen, lukter vondt osv. Det interessante slik Maruna ser det er *hvordan* man klarer å slutte, hvordan mennesker klarer å forandre seg (Maruna: 2001: 23- 24). Finnes det et øyeblikk hvor man kan si at den

kriminelle karrieren sluttet? Har man noen garanti for at den har gjort det? Spør Maruna (2001: 22). For de fleste vil det være ganske håpløst å ha som nyttårsforsett å slutte med sjokolade. Fordi det er lett å falle for fristelsen igjen å tenke *bare en siste gang*. Veldig mange klarer ikke helt å slutte med det de ønsker å forandre. Det kan bli et dilemma for straffedømte ved løslatelse. Og når man vet hvor kort veien er tilbake og hvor god den første biten av sjokoladen er, går valget og fristelsen ofte hånd i hånd. Tankesettet vårt er avgjørende for å starte endringsprosesser (Maruna: 2001: 27). Faktorer som viser seg å bidra til endring er blant annet fast jobb og kjærlighet, mangler det ved løslatelse kan overgangen bli krevende. Nære relasjoner og nettverksbygging har helt sentrale plasser i menneskers liv og det viser seg her også at mennesker kan forandre seg for å oppnå tilknytning og forhold til andre personer (Maruna: 2001: 28). Behandling som fokuserer på det psykiske viser seg også å ha en innvirkning på refleksjon og holdning til livet man lever. Virkningen av fengselsoppholdet og den individualpreventive virkningen er også en sentral faktor, man klarer å slutte å begå kriminalitet for å slippe å sitte i fengsel.

Det er mye enklere å forandre seg selv enn å prøve å forandre andre heter det seg. Og Maruna hadde tiltro til den individualpreventive virkningen på lovbrøtere (ibid). Det sosiale aspektet i menneskers liv er avgjørende for hvordan vi har det og føler oss, og vi er selv *ansvarlige for egen endring*. Man kan ikke endres eller forandre seg uten at man selv ønsker det, det forutsetter altså en motivasjon. Det holder ikke alene med innvirkning fra andre, men det kan selvfølgelig styrke og bidra til endring, men avgjør ikke ifølge Maruna (2001: 32). Straffedømte kan ikke snakke om å avstå eller slutte totalt med slik adferd hvis den tidvis vender tilbake. Eksempelvis kan man ikke snakke om at man har sluttet å røyke hvis man røyker på fest tre ganger i året, en gang er en gang for mye sier Maruna (2001: 44 – 46). Historier om ødelagt barndom, vold i hjemmet og gjengkriminalitet er for flere av informantene til Maruna et faktum. Når de løslates er det ofte få muligheter å komme tilbake til. Jobbmarkedet er vanskelig å komme inn på og kriminalitet blir ofte ”lettjente penger.” Man møter ofte bare gamle bekjentskaper og venner på utsiden, og hvordan gå fra det til å bli integrert og starte et nytt liv? Hvordan gå fra ”bad” til ”good”? (Maruna: 2001: 70 -75). Det handler på mange måter om å gå vekk fra det gamle og inn i et nytt miljø. Det er lett å falle tilbake i det kjente, for straffedømte kan det bety fengselet og fangekulturen, nettopp derfor er det aktuelt med et alternativ som kan gjøre endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet reelt for flere løslatte lovbrøtere som NES.

6 Nettverk etter soning i praksis

I dag er det sykkelstur som står på planen. Jeg har fått beskjed om tid og sted. Det er nærmere 10 år siden sist jeg syklet, i tillegg har jeg det man kan kalle stor grad av sykkelkrekk så dette kan absolutt bli en utfordring. Sist jeg satt på en sykkel datt jeg av og slo meg kraftig, etter det har jeg unngått sykler for enhver pris. Dette er ikke tiden for å være engstelig, redd, eller usikker, jeg skal jo være med på det deltakerne skal gjøre, så her skal det sykles! Jeg beroliger meg selv med på veien bort at det antakelig er mange med her og at jeg kan hive meg med på baktroppen. Fikk opplyst i forkant at dette var en sykkelstur som alle kunne delta på uansett nivå. Det er bitende kaldt, snø og regn i skrå vinkel fra himmelen og kald vind som prikker i kinnene. Presis klokken 12.00 kommer en mann syklende i full fart mot meg og han stopper rett fremfor meg og spør om det er jeg som er Ingvild. Jeg bekrefter det, og han tar av seg hanskene og rekker frem hånda, vi hilser og han spør med en gang om jeg er frivillig og student? Jeg forteller at jeg skriver oppgave om organisasjonen, og at jeg gjerne vil være med på flere av de ulike tilbudene som er tilgjengelig, der hvor deltakerne også deltar. Han står forovervendt på sykkelstyre og ser intenst på meg med et lurt glis i hele ansiktet mens jeg forteller. Han nikker. Så sier han at det bare blir meg og han i dag. Ingen andre som har våget seg ut i dette været (noe jeg skjønner svært godt). Jeg nikker litt skremt og klatrer opp på sykkelen mens den vagger frem og tilbake fordi hendene mine skjelver litt ukontrollert. Jeg begynner å trå på sykkelen og han ligger allerede langt foran. Vi kommer til en nedoverbakke og på 1,2,3 er han borte. Jeg ser han forsvinne innover i skogen på sykkelen i full fart. Jeg trår alt jeg kan på sykkelen men har ikke sjans på å nå han igjen. Søndagsglade mennesker er på tur i marka og sperrer hele linja av veien slik at jeg må vente bak dem til de har flyttet seg. Melkesyra melder seg fort i beina, men fortsetter å trå alt jeg kan på sykkelen i håp om at han er rundt neste sving. Det er han ikke. Jeg trår og trår. Til tross for det bitende kalde været er det nå blitt utrolig varmt og svetten pipler frem i panna, og håndflatene mine er klissete. Enda en bakke... jeg blir nødt for å gå av sykkelen og trille opp fordi kreftene mine og beina ikke er i stand til å sykle opp den bratte bakken. Jeg går fort ved siden av sykkelen og tenker at nå mister jeg jo masse tid. Hvor er han? Har han syklet fra meg med vilje? Mye til søndagstur det her gitt! Opp på sykkelen igjen, jeg trækker så fort rundt som jeg bare klarer. Kan fortsatt ikke se ham noe sted, jeg sykler på alt jeg makter. Jeg bestemmer meg for å stoppe og ringe han. Ikke noe svar. Jeg legger mobilen tilbake i lomma og setter meg litt fortvilt opp på sykkelen igjen. Jeg trår i vei. Der er han, på toppen av en 90

graders bakke. Jeg blir nødt for å trille opp med sykkelen. Han har stoppet på toppen av bakken og ser ned på meg mens han henger henslengt over sykkelen med samme gliset som han hadde i stad. Synes han dette er morsomt? Beina mine dirrer og foten glir av pedalen gjentatte ganger, det er vått og glatt overalt. Bakken vi skal ned er utrolig bratt. Man kan da vel ikke sykle ned her tenker jeg, steinene er store og spisse. Vi setter utfor bakken i stor fart. Idet jeg bremses sklir sykkelen nedover i skråningen, alt skjer utrolig fort. Jeg mister balansen og faller av sykkelen. Kroppen deiser i bakken, heldigvis er han så langt foran at han ikke får med seg fallet mitt. Jeg reiser meg opp og børster av grusen fra buksa mi med ullvantene, er så sliten at hele kroppen føles nummen. Tårene presser på, nå er jeg sliten, jeg klarer rett og slett ikke fullføre. Idet jeg når frem til han får jeg presset frem et smil og forklarer at jeg må kaste inn håndkledet.

Ingvild: Mine sykkelferdigheter og kondis kan ikke måle seg med din kjenner jeg.

Han: Ok.. men du har jo blitt litt varm hvert fall, du har jo holdt ut en stund også.

Ingvild: Du tar meg vel igjen på tur tilbake. Tusen takk for at du lot meg bli med på tur. Det setter jeg pris på. Kanskje vi sees på huset en dag til uka hvis du skal innom.

Han: Kanskje det.. takk for i dag da.

Ingvild: Takk skal du ha! Ha en fortsatt fin søndag, ha det bra.

Tårene renner nedover kinnene idet han er ute av synet, de strømmer på og blandes med snø og regn i ansiktet. Jeg puster og peser, triller og går, sykler og trår. Beina rister og turen virker ekstremt lang. Jeg bruker om lag dobbelt så lang tid hjem. Snøen pisker i ansiktet og det er vanskelig å se, store snøflak treffer øyevippene og blir liggende å blende for synet.

Etter en litt tøff start med en krevende sykkelturn lærte jeg fort at dette var mennesker som var mer aktive, bedre trent og hadde en sterk vilje til å fullføre, man gir seg rett og slett ikke. Dette var vanlige aktiviteter for dem å gjennomføre på en uke, for meg var det langt utenfor komfortsonen. Starten av prosjektet følte derfor litt overveldende og jeg ble skeptisk til om jeg faktisk ville klare å gjennomføre feltarbeidet hvis de til stadighet syklet ifra meg.

NES legger rammer for kunnskap om å ha et ”vanlig liv”, hvor man gjør vanlige ting som å sykle, gå på ski, klatre, spille fotball og så videre. Deltakere oppfatter dette som spesielt viktig og et overordnet mål for å delta hos organisasjonen, viser forskning (Se blant annet Estenstad: 2013, Østberg: 2008, Aarvold og Solvang: 2008). Krav til deltakere for å kunne benytte seg av NES sitt tilbud er at de overholder avtaler som gjøres og respekterer nulltoleranse av rusmidler. Det innebærer at bruk av rusmidler ikke er akseptert og fører til

utestengning fra tilbudet. Bakgrunnen for slike regler er å motivere deltakere til å ta avstand fra det gamle miljøet og *aktivt* jobbe mot en forandring, noe som med andre ord vil si endring i praksis. Hvis man skal endres og forandre hverdagen sin, utgår bruk av rusmidler, som ofte kan knyttes til en kriminell livsstil. Tidligere studier viser at bruk av rusmidler ofte skaper problemer med å opprettholde en vanlig hverdag, å overholde avtaler kan for eksempel være en stor utfordring hos personer som har et kriminelt liv og bruker rusmidler (Frantzsen: 2001). Å ta avstand fra sitt gamle liv inngår i en endringsprosess som er basert på aktiv deltagelse og frivillighet, noe som står sterkt forankret hos NES (Estenstad: 2013).

NES ønsker i praksis å øke deltakernes sosiale kompetanse, slik at de kan danne egne sosiale nettverk og relasjoner som igjen kan føre til selvstendighet, ansvarliggjøring og opplevelse av mestring, det kan være sentrale verdier for å resosialiseres og integreres i samfunnet etter løslatelse fra fengsel. NES hevder dette målet er sentralt for integrering av en marginalisert gruppe (ibid). Sykkelturen i utdraget ovenfor kunne fått et helt annet fokus dersom vi var flere mennesker tilstede, eller om vi tok en kaffepause ved målet for turen, og om jeg hadde fullført hele turen. Jeg erfarte også at å følge med på alle aktivitetene krevde en god del av meg som forsker både fysisk og psykisk, Fangen trekker også frem at dette ofte kan være en utfordring i forbindelse med deltagende observasjon (Fangen: 2004). For å se hvordan NES jobbet med tilbakeføring i praksis var nettopp det å observere og være tilstede avgjørende. Deres arbeid kan hevdes å være relevant for å kunne få nye venner og relasjoner i en utfordrende fase av livet (Dalin: 2014, Estenstad: 2013). Ved å arrangere ulike aktiviteter som deltakerne kan benytte seg av i samhandling med andre, er det tilrettelagt for en arena der nye sosiale nettverk kan oppstå (Aarvold og Solvang: 2008 og Estenstad: 2011: 7).

6.1 Kobling i praksis

Vi går mot cafeen og finner et bord innerst i hjørnet med sofakrok og en stol. Vi henger av oss jakker og setter oss ned. Jeg leter etter lommeboken min i sekken, Fredrik reiser seg opp og ser på meg.

Fredrik: Hva vil du ha?

Ingvild: Jeg tenkte jeg skulle kjøpe meg en kakao.

Fredrik: Med krem?

Ingvild: Ja det er jo godt.

Fredrik: Hva har du lyst på Thea?

Thea: Å jeg vil gjerne ha en cola light.

Fredrik reiser seg og går mot disken, jeg blir sittende litt spørrende igjen med lommeboken i hånden. Thea forklarer at han gjerne vil spandere og smiler. Han kommer tilbake med en kakao med krem, og to cola light, en til han og en til Thea. Jeg takker og smiler. Praten går lett mellom han og Thea, de kjenner hverandre og tar opp tråden raskt. Det gjør situasjonen overraskende bekvem, jeg føler meg ikke i veien. Fredrik forteller om hvordan han har det og han snakker litt om at han havnet inn på en dårlig vei i livet, ikke om hvorfor, men hvordan det var å stå i det.

Fredrik: Sånn pleier vi å ha det da, så nå får du se hva man gjør på slike en – til en oppfølging eller koblingsmøter da, det er egentlig ganske hyggelig. Synes du ikke?

Ingvild: Jo absolutt!

Fredrik: Vi snakker om mye forskjellig da, noen ganger litt mer seriøse temaer og andre ganger om veldige hverdagslige ting. For det er klart at når man har opplevd litt av hvert så preger det deg ikke sant. Jeg har jo vært i gjennom mye i mitt liv.

Ingvild: Hvordan oppleves det nå?

Fredrik: Det kjennes bra nå. Alt handler om vilje ikke sant, og jeg er sta, så er det noe jeg har bestemt for at jeg skal gjennomføre, ja da blir det sånn. Men ja det har vært tøft, veldig tøft.. men jeg har klart det og kommet meg dit jeg er i dag, og det er jeg stolt av.

Ifølge Bø og Schiefloe (2007) er vi mennesker sosiale vesener som har behov for bekreftelse gjennom å knytte sosiale bånd til andre, og det er med på å forme oss og definere hvem vi er. For at enkeltindivider skal bli en del av samfunnet, altså en helhet, forutsetter det aktiv deltagelse i samhandling med andre (Bø og Schiefloe: 2007: 24 – 27). Verdien av nettverksrelasjoner og sosial samhandling er en grunnverdi hos NES, og en del av rehabiliteringen for lovbrøtere etter løslatelse fra fengsel (Estenstad: 2012). Som i utdraget ovenfor poengterer Fredrik at viljestyrken hans og koblingsmøtene var viktig for å mestre hverdagen. For at de fleste mennesker skal oppnå livskvalitet og beherske livet, trenger de hverandre mener Bø og Schiefloe (2007: 13 – 14, Estenstad: 2012). Å bli akseptert i en gruppe handler om opplevelse av tilhørighet, og nettverksbygging kan være av sentral betydning for og satsing på denne type arbeid (Estenstad: 2012, Bø og Schiefloe: 2007: 26). Koblingsmøtet jeg deltok på i utdraget ovenfor, satte perspektiv på hvor meningsfylt sosialiseringen mellom mennesker er for å dele opplevelser, erfaringer og tanker i hverdagen

slik Fredrik gjorde med Thea, ikke minst ble det tydelig at vi alle har behov for en samtalepartner og sosiale møter i våre liv. For de aller fleste mennesker vil det oppleves meningsfullt å ha noe å fylle fritiden med, og det kan være nøkkelen for å forhindre at tidligere lovbrøtere begår nye kriminelle handlinger ifølge studien til Aarvold og Solvang (2008). Hvis man har en hobby og venner å møte på fritiden er det kanskje mindre fristende å falle tilbake i gamle mønstre og vaner. En deltaker fortalte dette:

Når jeg har mye å gjøre på jobb, så er det lite tid til å finne på noe sprell da for å si det sånn, og så skal jeg jo hit da, det er avgjørende at det skjer noe på kvelden. Og det er i og for seg bra det vettu for da holder jeg meg unna ugagn når jeg ikke har tid til det, he he.

Det er ofte hverdagslige ting man ikke tenker over at man må jobbe med. Deltakeren ovenfor understreket betydningen av hvordan man bruker tiden sin. Han hadde en fast jobb hvor det var mye å gjøre på dagtid og i tillegg deltok han på mange av tilbudene hos NES, det gjorde at fritiden hans ble opptatt, og han fikk som han sier lite tid til å finne på sprell og ugagn. De fleste av oss slipper å våkne opp og tenke at vi må skifte miljø og bekjentskapene våre over natten. For flere lovbrøtere kan kanskje situasjonen oppfattes nettopp slik vi så i forrige kapittel. Flere av mine informanter mente at dagligdagse gjøremål som å ta bussen, handle på butikken, betale en regning i nettbanken, opplevdes som store mål som det til tider var vanskelig å få gjennomført (Aarvold og Solvang 2008). Kim forteller:

Jeg er veldig fornøyd med tilbudet her, spesielt at jeg får hjelp med økonomien min, for det har lenge vært et problem. Hun som er min kobling her er veldig god i økonomi så hun hjelper meg med brev, inkasso, gjeld og andre økonomiske spørsmål. Vi gjør det sånn at vi leser brevene sammen da, hun leser mest også forklarer hun meg. Det er ikke sånn at jeg ikke kan lese eller sånn for det kan jeg, men det er greit at noen med bedre kompetanse på økonomiområdet kan se over, og som har litt erfaring da. Det er en stund siden jeg har betalt en regning på egenhånd for å si det sånn. Det tok meg flere timer å skjønne hvorfor den regningen var satt opp slik den var. For meg var det noe helt nytt å sette seg inn i, jeg ble sliten av det. Tallene var små og oppsettet var uoversiktlig, derfor ble det veldig nyttig for meg å få det forklart. Så da bruker vi å møtes på et kaffebrenneri der drikker vi kaffe og jobber med dette, så det jo litt ekstra hyggelig.

Flere deltakere uttrykte viktigheten av å ha en å være koblet til, noen å snakke med, stille spørsmål til og spørre om råd. Et økonomisk problem opplevdes tryggere fordi det var mulig å få det forklart og samtidig kunne stille spørsmål. Dette setter betydningen av hvordan NES jobber knyttet opp til nettverksteori (Estenstad: 2013, Aarvold og Solvang 2008, Bø og Schiefloe: 2007). Det er viktig å huske på at straffedømte ikke er ”sosiale tapere”, de har som alle andre individer verdier, egenskaper og kunnskaper de kan bruke i samfunnet. I utdragene ovenfor fra feltnotatene kommer det frem at NES bygger samhold, trygghet og tilstedeværelse for sine deltakere. En total *svartmaling* av straffedømte er verken nødvendig eller rettferdig (Maruna: 2001, Christie: 1989). Det kan ofte være lett å plassere mennesker som er *annerledes* enn slik vi ser oss selv utenfor ressurskategorien, men dersom vi ser muligheter i det som er annerledes forandrer også våre holdninger seg ifølge Sandberg og Pedersen (2006).

6.1.1 Verdien av å tilhøre et nettverk

En nettverks definisjon som er relevant i den sammenheng er denne: ”Når individer danner et uformelt system av relasjoner mellom seg, som er varig, avgrensbart og gjerne knyttet sammen av en viss fellesskapsopplevelse” (Bø og Schiefloe: 2007: 26). Denne fellesskapsopplevelsen var det flere deltakere som trakk frem som veldig viktig hos NES. En deltaker forteller:

Ja jeg er jo veldig fornøyd med det. Sånn som når jeg mista jobben, da var dem der for meg. Du kan alltid regne med dem sånn sett. De fikk meg ut og med en kobling og det var et sted å gå når ting ble for tøft, det er jo veldig bra. Det har gjort noe med livet mitt, ellers er det lett å ramle ut- på- igjen da. Vi er sammen om det, ikke alene. Det er bra å komme hit, man gleder seg til neste gang man treffes igjen fordi det er så mye bra folk her.

Utstøting og marginalisering kan ofte resultere i ensomhet og bli en dominerende følelse som flere løslatte lovbrøyttere kjenner seg igjen i (Aarvold og Solvang: 2008, Estenstad: 2012, Svennevig: 2012, Neumann og Pettersen: 2013, Bø og Schiefloe 2007). Ensomheten kan være vanskelig å takle, uavhengig av kjønn og alder, og man kan oppleve at uten tilknytning til et nettverk kan det være belastende for livskvalitet, trivsel og helse (ibid). Mennesker er

sosiale vesener, uten sosial samhandling kan utfordringer bli vanskeligere å takle, men dersom man har noen å dele dette med kan man enklere motiveres for å takle motgang og utfordringer (ibid). Som i eksempelet ovenfor forklarer deltakeren at han fant en vei ut av vanskeligheter gjennom samhandling med andre. At NES stilte opp for ham når han mistet jobben gjorde at det vanskelige i livet ble mulig å mestre.

Ensomheten kan i tillegg forårsake manglende fellesskapsfølelse og engstelighet hos flere mener Bø og Schiefloe (2007: 102 – 103). Disse påstandene kan diskuteres i relevans til utfordringene innsatte i fengsel møter ved løslatelse. For selv om andre faktorer opplagt er relevante knyttet til løslatelsesprosesser, kan det sosiale fort bli glemt. Tilbudene for ettervern etter fengselsopphold for lovbrytere hevdes å være mangelfulle, og på grunnlag av at nettverk vektlegges som svært viktig er det et poeng å merke seg at det kanskje bør vies mer ressurser til utbedring av tilbudene. Nettopp derfor kan de tilbudene som eksisterer hevdes å være av signifikant betydning når det gjelder integrering av lovbrytere, og NES er et slikt tilbud (Estenstad: 2013, Aarvold og Solvang: 2008, Østberg: 2008). En av mine informanter understreket at nære relasjoner var spesielt viktig for han:

Det er helt avgjørende for meg i mitt liv slik det er nå. Familie er viktig for meg da. Vi treffes minimum en gang i uka eller mer, da drikker vi kaffe, skravler og spiser middag. Vi samles selv om alle har ulike gjøremål, jobber og hektiske hverdager. Det er viktig å prioritere å være sammen med familien sin, det å ha noen som bryr seg om deg uansett hva du har gjort er en ganske ubeskrivelig følelse. De er der alltid da, uansett ikke sant. Og første gang jeg var her på nettverkshuset traff jeg Daniel, som jeg kjenner igjen fra fengselet ikke sant. Det var liksom greit, litt fint og litt rart på samme tid. Det er et kjent ansikt i hvert fall. Og det er jo avgjørende at man har valgt å forandre seg ikke sant, ellers hadde man jo ikke blitt med her.

Nye sosiale nettverk kan bli en redning for utsatte grupper i samfunnet, hvor de får en mulighet til å få det kriminelle livet på avstand samt nye impulser, interesser og gjøremål som kan resultere i et lovlydig liv (Bø og Schiefloe: 2007: 212 – 213). Det er jo det NES jobber med og nettverksteori blir derav praktisert gjennom deres arbeid. Nære relasjoner og kontakt med andre mennesker er betydningsfullt som deltakeren ovenfor forteller, det gjorde livet hans verdifullt at noen stilte opp for han og aksepterte han uansett, og at han hadde funnet et sted med likesinnede som ønsket en endring. De sosiale relasjonene man har til

andre mennesker kan derav hevdes å være en redning for mange og kanskje en virkningsfull motivasjon for å opprettholde en endring (Bø og Schiefloe: 2007: 212 – 213, Estenstad: 2013, Maruna: 2001).

6.2 Et nytt menneske- en ny mulighet!

Ingvild: Trives du her da Christian?

Christian: Ja det gjør jeg. Jeg har blitt kjent med mange flotte mennesker. Samtidig er det jo god trening, jeg liker å få brukt kroppen og ikke minst er det sosialt også da. Jeg trives bedre når jeg kan bevege meg enn å sitte i ro for lenge da. Jeg har en aktiv jobbhverdag som krever mye av meg. Der har jeg anledning til å gi tilbake og gjøre noe for andre.

Ingvild: Det må jo kjennes bra eller?

Christian: Ja det er en flott jobb, og det er godt å bli satt så stor pris på ikke sant.

Ingvild: Ja det kan jeg forstå, det tror jeg de fleste mennesker vil like og ha et behov for. Er hver dag like givende eller er det også vanskeligere dager?

Christian: Noen dager er jeg selvsagt mer sliten enn andre, men det er alltid verdt det harde arbeidet. Det man gjør for dem føles fantastisk fordi man får så mye takknemlighet igjen.

Ingvild: Hvordan takknemlighet da?

Christian: Jo da slenger de seg plutselig om halsen din og gir deg en klem også ser du det i øynene deres, øynene smiler og du kan se at de stoler på deg, da er det verdt det. Det å gi noe til andre og kunne bety noe for andre er noe helt spesielt som er vanskelig å beskrive. Selv om det er slitsomt og tapper mange krefter med lange dager, kveld, natt og helgejobbing så er det verdt det.

Ingvild: Ja det kan jeg skjønne betyr mye for deg.

Christian: Da skjønner man hvorfor man gjør dette da, man blir minnet på hvor skjørt livet er, og hvordan vi mennesker har det sammen virker inn på våre liv.

NES handler på mange måter om å ha et alternativ til den ”enkle veien” for mange løslatte. NES er et tilbud i praksis som tilbyr konkrete aktiviteter og et valg om å bevisst ta ansvar for egen endring (Dalin: 2014). Det er slike veivalg som kan vise seg å være avgjørende for hvordan tiden etter løslatelse blir (Maruna: 2001), i utdraget ovenfor hvor Christian forteller om hvordan relasjonene virker inn på hans dagligliv. Å føle at arbeidet ga takknemlighet, og

at viktigheten av å tilhøre en gruppe med kolleger var verdifull for han. Christian fikk i tillegg god kontakt med andre mennesker gjennom jobben, han var viktig for dem og motsatt, og idet ligger gode relasjoner til grunn.

I St. Meld. nr. 37 er NES nevnt som et egnet alternativ for straffedømte når de skal finne tilhørighet og plass i samfunnet. Alle som er deltakere hos NES ønsker å endre livsstil og leve et lovlydig liv, dette kan anses som en god plattform for endringsarbeid i praksis (St.meld. nr. 37: 2007-2008). Christian hadde etablert et godt jobbnettverk og fokuserte nå også mye på å bygge flere relasjoner. Integrering av lovbytere kan være en utfordrende oppgave både individuelt og på samfunnsnivå, og det er derfor viktig at det legges til rette for oppfølging (ibid). Å velge det kjente fremfor det ukjente føles ofte tryggere, det vi kan og gjør til våre vaner er vanskelig å bryte (Aarvold og Solvang: 2008). NES gir et alternativ til å fortsette i trygge mønstre, forandring og endring er ingen lett vei, men den er verdt det slik som Christian trakk frem. Maruna sier at man må se seg selv som et nytt menneske med nye muligheter enn man hittil har hatt for å komme seg videre (Maruna: 2001). Det å kjempe for endring kan på langt sikt gi en stor gevinst som beriker ens eget liv.

6.3 Rollene

I en sammensveiset organisasjon vil det alltid eksistere et spenningsforhold knyttet til rollene som medlemmene har, fordi det innvirker på hverdagslivet (Aarvold og Solvang: 2008). Noen få av deltakerne jeg snakket med sa at det var et *tydelig* skille i rollene innad i organisasjonen.

Det er klart det er forskjell på oss! Er jo ikke kult for en deltaker å bli oppgradert til frivillig liksom, også blir du fratatt den rollen fordi du driter deg ut, og så er du liksom deltaker igjen...Det blir jo feil da. Det skal jo ikke fungere sånn liksom! Det skjer jo selyfølgelig ikke med frivillige. Bare se på X (navn) for eksempel, først deltaker så frivillig og så deltaker igjen. Noen ganger blir det veldig flytende hvem som er hvem da. Det er jo ikke lett å forholde seg til det opplegget.

Deltakeren som sa dette indikerte at det var noe negativt med deltakerrollen og betegnelsen, og at det helt klart var mer fordelaktig å rykke opp til en frivilligstatus. Da hadde man på en måte *klart det*. Klart å endre seg og havne på den andre siden av gjerdet. Å være deltaker kan innebære en underforstått oppfattelse av at man er hjelpetrengende, mindre selvstendig sammenliknet med de frivillige og ikke minst den gruppen mennesker som har sittet i fengsel og som må "hjelpes tilbake" (Bø og Schiefloe: 2007: 212, Aarvold og Solvang: 2008, Østberg: 2008). Å være frivillig kontra å være deltaker ble for flere forbundet med en form for statusmarkering. Noen av deltakerne mente at det var klare skiller mellom deltakere og hvem som var frivillige, og at rollene kom til uttrykk i organisasjonens dagligliv. Noen mente det var et spenningsfelt mellom rollene og til tider et skjevt maktforhold, som utspilte seg i ulik grad. Det var tydelig at de mente at rollene representerte en ulikhet i forhold til rettigheter og privilegier. Med det antydte noen deltakere at frivillige hadde flere fortrinn enn dem selv. En deltaker sa det på denne måten:

Dem (de frivillige) liker nok ikke å snakke om det, men ja dem tar veldig hensyn da hvis vi (deltakere) skal være med på noe. Da kan man ikke ta seg en øl eller et vinglass liksom, bare fordi vi er med. Man føler seg jo litt som en unge dem skal passe ekstra godt på til tider. Så å påstå at det ikke er noen forskjeller på oss er jo forsiktig sagt litt dobbeltmoralisk.

Regelen om nulltoleranse av alkohol var et kriterie før de ble deltakere, og noe de fleste burde være klar over, allikevel var det noen som oppfattet det som en slags krenkelse og opplevelse av å bli puttet i bås, som diskutert tidligere kan være problematisk (Christie: 1989). Årsaken til det var at de mente deres fortid ble et hinder for å kunne sosialisere seg med et glass øl. Dette var det i hovedsak deltakere som kommenterte, med et unntak av noen frivillige som nevnte det kunne vært bra med litt rødvin i julegløggen med en humoristisk undertone. Deltakerne kommenterte dette i en mer distinkt form hvor de tydelig understreket at å bli behandlet som en "unge" ikke var greit. Kunne dette være med på å forsterke negative sider knyttet til en deltakerstatus? (Aarvold og Solvang: 2008).

Roller og opplevelsene av dem vil være forskjellig ut ifra hvem du snakker med og hva de har opplevd og erfart, som i utdragene ovenfor. I et fengsel blir innsatte på mange måter tatt ut av og vekk fra rollene de har hatt før innsettelsen i fengselet, dette preger hverdagen og hvordan det vil oppleves å gå over i en ny rolle i et ukjent miljø (Larsen: 2006: 125). Goffman (1967) hevder at fengselet er med på å objektivere innsatte og gjøre dem til

gjenstander i et kontrollert system, dette kan trolig virke inn på hvordan man tillegger roller betydning også etter et fengselsopphold. En slik omstilling kan være vanskelig hevder Goffman og endring innenfor en slik arena vil være vanskelig slik det er lagt opp. Å fraskrive seg de roller man hittil har hatt og påta seg fangerollen er utfordrende (ibid).

Flesteparten av de jeg snakket med (deltakere, frivillige og ansatte) var positive til rollene hos NES, og mente det fungerte veldig bra. Bø og Schiefloe (2007) sier at når et slikt forhold fungerer optimalt kan det være på grunn av den gode kjemien mellom de to partene, at de kommer godt overens, samarbeider bra og har felles interesser. Det viser at NES sitt fokus på et grundig forarbeid og krav til frivillige i forkant er avgjørende. En gjennomgående prosess før det gjøres en kobling mellom en innsatt i fengsel og en frivillig fra Røde Kors gjør at deres arbeid skiller seg ut (Estenstad: 2012 og 2013, Østberg: 2008). Et godt forarbeid kan gi bedre forutsetninger for at kjemien fungerer. Fordi NES velger koblinger ut ifra felles interesser og verdier, er det et stabilt utgangspunkt for relasjonen mellom deltaker og frivillig (Estenstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008: 18 - 19).

Det er viktig å se de usedvanlige menneskene som en ressurs skal vi tro Christie (1989: 130). Dette poengterer også Sandberg og Pedersen (2006) som diskutert tidligere i kapittel 4, det handler om å se ressurser i de menneskene mange har lett for å gi opp. At vi kategoriserer mennesker er ifølge Christie ikke den beste fremgangsmåten, han mener at vi heller burde la folk møtes, uten å gi dem noen forkunnskap om hverandre (Christie: 1989: 24). I samtalen med Christian kom det tydelig frem at det å være viktig i andre menneskers liv gav han mye tilbake. Vi skal være forsiktige med å dømme mennesker sier Christie (1989), ubevisst eller bevisst dømmer vi ofte lovbrytere og setter dem i "bås", klarer vi å unngå det har vi kommet langt (ibid). En dag snakket jeg med Ingrid, en av de frivillige og hun fortalte dette:

Det sentrale er ikke hvilken rolle du har, det viktigste er at begge parter ønsker å være her. Jeg har ikke opplevd at rollene har blitt mye omtalt i det daglige. Det har heller vært fokus på positive ting til vanlig når vi samles, men det er vel sjeldent positivt å sette mennesker i bås tror jeg, så derfor burde man unngå å kalle noen for deltaker mener jeg da. Det er vel heller litt viktig å ha litt humor i hverdagen knyttet til rollene man har her og har blitt tildelt. For eksempel kaller jeg min kobling for "typen min" uten at det ligger noe kjærlighetsrelatert bak det, men det høres litt mer vanlig og humoristisk ut for vår del da. Alle kan jo sikkert ikke ha det akkurat sånn, men for oss fungerer det.

Rolleperspektivene innad i en organisasjon vil variere og opplevelsen av dem vil være ulike. Alle kunne ikke ha en lik ordning som Ingrid og hennes kobling, det viktigste er å finne noe som fungerer for de involverte partene. Å gå inn i nye roller gjør noe med oss som mennesker, det er med på å endre og forme oss. Vi er tilpasningsdyktige i forhold til roller vi har i ulike sosiale sammenhenger (Larsen: 2006: 125). Et likt verdigrunnlag kan skape stabilitet i en relasjon og være avgjørende for hvordan rollene preger den sosiale samhandlingen som gjør at relasjoner og nettverk bygges (Estenstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008: 18 - 19).

6.3.1 De frivillige

Det er utfordrende å snakke om NES sitt arbeid uten å ta de frivillige i betraktning. Derfor har jeg valgt kort å drøfte de frivilliges rolle og plass i organisasjonen. Det er sentralt å presisere at de frivillige ikke fungerer som støttekontakter, venner eller fortrolige for deltakerne, men skal være til hjelp for dem til å komme ut av det gamle miljøet (Estenstad: 2012: 10). Thea som var frivillig forklarer det slik:

Organisasjonen fungerer på den måten at man skal benytte tilbudet i en periode, også er jo målet at man skal være uten tilbudet og klare seg på egenhånd, ikke sant? Det fungerer ikke sånn at man bare får, man gir jo tilbake. Det er et gjensidighetsforhold her som jeg tror alle parter setter pris på. Og jeg tror flere er enige med meg i at man får mer igjen enn hva man kanskje kjenner at man gir. Det faktumet at tilbudet er bygget på frivillighet gir autensitet og en forsterkning av relasjonen mellom oss.

Frivillighetsaspektet gjør på mange måter organisasjonens arbeid unikt. Som Thea sier legger det en føring på relasjonen som skal være til hjelp, og som i mange tilfeller gagnar begge parter. Betydningen av frivillighet kan være svært vesentlig i grupper som er i en utsatt posisjon i samfunnet sier Bø og Schiefloe (2007: 212), annen forskning viser at flere av informantene i studien til Aarvold og Solvang (2008) og Østberg (2008) mente det samme. Samtlige deltakere jeg snakket med hos NES mente også at frivillig arbeid var relevant for deres valg av deltagelse akkurat hos dem. Tore sa det slik:

Det er klart det er positivt at de gjør det fordi de har lyst. Om noen får betalt for å henge med deg er jo ikke det så ålreit egentlig. De blir ikke helt som alle andre da som er nødt for å hjelpe deg fordi det er jobben deres, det er ingen plikt her, det er fordi dem har lyst til å bidra og gjøre noe for noen andre ikke sant, og det er jo bra. De kunne jo valgt noe annet men de velger å bruke av sin fritid til å bli bedre kjent med meg.

Flere deltakere hadde tilsvarende måter å beskrive hva det betydde for dem at det var frivillige som stilte opp, og brukte av sin egen fritid. Flere mente dette var et egnet miljø hvor deltakerne ble tatt på alvor og møtt med respekt. Annen forskning viser også betydningen av frivillighet (Se blant annet Østberg: 2008, Aarvold og Solvang: 2008: 22, Neumann og Pettersen: 2013). Opplevelsen av og ikke skulle mestre eget liv kan for flere oppleves som vanskelig og tyngende. Betydningen av frivillige understrekes også i en behovsanalyse av NES fra 2003 - 2004, ”Det at det er noen som gjør det frivillig betyr mye for meg. At de ikke får noe for det, men bare gjør det. Jeg snakker heller med dem enn en fagperson som får betalt for å gi meg råd” sier en av deltakerne i undersøkelsen (Et helt vanlig liv: 2004: 32). For flere deltakere er det av stor betydning at mennesker frivillig ønsker å bruke av egen tid og erfaringer til å gjøre en forskjell i deres liv uten å få betaling for det. Flere av mine informanter poengterte hvor sentralt det var at organisasjonen tok utgangspunkt i frivillige. Dette ble oppfattet som positivt og motiverende. Erik forteller:

Jeg har en kobling her og vi treffes noen ganger i måneden. Da pleier vi å gå tur eller spise litt, noen ganger drikker vi kaffe og bare prater. For meg er det kjempe kjekt, vi har en god tone og praten flyter lett mellom oss, jeg har en å henvende meg til når livet kjennes utfordrende eller jeg kjenner meg litt ensom. Så for meg er hun jo avgjørende på en positiv måte.

Det er viktig å fremheve at selv om frivillighet helt klart er mye av grunnen bak suksessen til Røde Kors og NES, er det også med på å gjøre forholdet *sårbart*. Det kan skape problematikk i forholdet til frivillige, basert på at det er begrenset hva man kan forvente av mennesker som jobber frivillig. Det argumenteres for at årsaken til at NES fungerer så bra som det gjør er at det finnes noen ”ildsjeler” som investerer, står på og legger sjelen sin i dette arbeidet (Dyb og Johannessen: 2011: 101 – 105, Aarvold og Solvang: 2008, Et helt vanlig liv: 2004: 32). Frivillighetsrollen og deltakerrollen er allikevel mer kompleks fordi relasjonen i slike

situasjoner ofte ikke er valgt, en frivillig kobles med en deltaker og de kjenner hverandre ikke fra før, slik det fungerer i NES (Estenstad: 2012, Aarvold og Solvang: 2008). Bø og Schiefloe (2007) påpeker at et slikt forhold kan føles kunstig og kontrastene kan bli store mellom en som trenger hjelp og den som tilbyr hjelpen. Forholdet mellom de to partene kan være vanskelig, og balansen i hvem som gir og tar kan oppleves ulikt. Bø og Schiefloe sier det på denne måten ”Den ene yter, den andre nyter; den ene har makt, den andre er avmektig” (Bø og Schiefloe: 2007: 212). På en side argumenterte flere av de frivillige jeg snakket med at å omtale rollene kunne ha et negativt utfall. Flere mente at det fort kunne oppleves negativt for deltakere å omtales med ”rollenavnet” fordi man da ble mer bevisst på rollefokuset. Allikevel var det klart at rollene spilte inn på hverdagen og noen var kanskje spesielt bevisst på at det ikke var en vennsksapsrelasjon, noe som kan være utfordrende når man blir kjent og tilbringer mye tid sammen i løpet av en uke. Ingrid sa det på denne måten:

Det er for eksempel ganske vanskelig når de spør om å komme hjem til meg for å grille om sommeren og jeg må si nei. Det hadde sikkert vært kjempe hyggelig, men så må man huske på at dette ikke er et vennskap, de er jo ikke vennene mine. Dette er jo en jobb jeg har, innimellom blir man minnet på det. For man skal ikke ta med seg noen av disse gutta hjem, det er ikke mors beste barn. Det er selvfølgelig strenge krav for hvem som får bli med her men samtidig møter du mennesker som forteller ting du ikke trodde du skulle få høre, historier som setter en real støkk i deg. Fortellinger som brenner seg inn på netthinna også må du skyve det til siden. Jeg husker spesielt godt en ting Per sa til meg når jeg begynte her som frivillig. Han sa: husk på at de kun forteller deg den pene versjonen av hva de har gjort, ting er ofte langt verre enn det høres ut til. Innimellom kan det være lett å glemme at dette ikke er mors beste barn for å si det sånn. Det er jo fordi vi har det så bra sammen og det er flotte gutter som jeg har blitt godt kjent med.

Bø og Schiefloe (2007) poengterer at bevisstheten rundt rollene man innehar kan være utslagsgivende for maktbalansen i forholdet og hvordan deltakere og frivillige forholder seg til hverandre. Ingrid tok opp et tema som ikke ble snakket noe særlig om, men som kanskje flere tenkte over. I sosiale sammenkomster og aktiviteter blir man jo kjent med hverandre og vennsksapsrelasjoner kan derav bli en problemstilling og være med på å gjøre relasjonen sårbar. I sjiktet mellom jobb og vennsksapsrelasjoner kan utfordringer komme til overflaten når mennesker tilbringer mye tid sammen (Dyb og Johannessen: 2011: 101 – 105, Aarvold og Solvang: 2008, Et helt vanlig liv: 2004: 32). Ingrid hadde reflektert over rollenes betydning i

hverdagen og var bevisst på sin egen oppgave. De frivilliges oppgave var å være en samtalepartner, forbilde og støttespiller til hjelp for deltakerne (Estenstad: 2012: 10).

6.3.2 Innpass i et nytt miljø – om tilpasning

Det er den første middagen jeg deltar i på nettverkshuset, jeg er spent og usikker. Selv om jeg har vært her på lunsj for noen måneder tilbake er det ikke det samme. Dette føles som første gangen. Jeg henger meg på Arne som er på vei inn døra, han kjenner meg igjen og vi småprater på tur inn. Skulende blick og spørrende uttrykk setter meg litt ut idet vi kommer inn og 20 mennesker titter opp fra fårikålsuppa og i min retning. Jeg er ny, ingen kjenner meg og det ligger en viss usikkerhet ulmende i rommet. Jeg er klam i håndflatene, ingen kjente ansikt i det jeg raskt skanner rommet. Jeg blir med Arne og forsyner meg med litt fårikål. Tar mest kål noe Arne påpeker med en gang idet jeg setter meg ved siden av han. En tynn mann sitter ovenfor oss på bordet. Han er tydelig markert i ansiktet og holder gaffelen i den ene hånden og "måker" maten inn på gaffelen, hånden skjelver litt på tur opp til munnen. Han og Arne blir sittende å småprate:

Arne: Hvordan står det til med deg om dagen da? Har du klart å holde seg unna ugagn den siste tiden?

Deltaker: Jah....har vel greid det.. hmm.. jeg prøver så best jeg kan da. Jeg sitter mye inne alene på kveldene og titter på tv, det kan jo bli litt kjedelig i lengden det da.

Arne: Ja det forstår jeg kan bli kjedelig. Men har ikke du masse energi da og trenger å komme deg ut litt?

Deltaker: Naahh..tjaaa begynner å bli sliten ser du, og gammel vet du. Alt er jo ikke som det en gang var, ikke er jeg like ung som deg heller ser du, he he.

Arne: Alder er ingen begrensning! Kanskje du skal slenge deg med på klatring sånn som Ingvild her? Da holder man seg litt opptatt på kvelden og i god form også.

Ingvild: Det kan absolutt anbefales.

Deltaker: Ja, vet nå ikke helt jeg om det er noe for meg.

Han titter over på meg men når jeg ser på han kikker han vekk og ser på Arne eller ned i bordet. Han ser på meg når jeg ikke ser på han, kanskje er han litt nysgjerrig? Det blir stille rundt bordet vårt noen sekunder. Her tygges det kål for harde livet. Når de har spist går de ut

for å røyke og jeg blir plutselig stående litt utenfor de ulike grupperingene i rommet. Ingen andre kjente ansikt, jeg synes det er vanskelig å gå bort til noen av dem og bare stille meg der. Vil ikke være påtrengende, de er tydelig inne i samtaler, jeg kan høre latter og stemmer, det er vanskelig å melde seg inn i en samtale uten å være invitert. Setter meg ned ved bordet med kaffekoppen og håper at noen vil komme bort til meg, det skjer ikke, jeg får noen lange blikk men ingen kommer bort, jeg smiler men blir fortsatt sittende alene. Sekundene føles lange og selv i et rom fullt av mennesker er det akkurat som om jeg ikke er helt velkommen, det er akkurat som å være alene. Dette er jo ikke min arena, eller kanskje jeg er for forsiktig? Arne har dratt hjem så kan ikke henge meg på han. Jeg blir sittende i noen minutter mens grupperingene i rommet oppleves å bli tettere og tettere. En del skeptiske ansikter og blikk som gransker meg føles med ett plutselig overveldende. Jeg vil ikke virke for nervøs eller usikker og bestemmer meg for å gå for dagen, siden jeg ikke har funnet noen å henge meg på eller en åpen invitasjon i rommet. Å finne sin plass i et nytt og ukjent miljø viser seg å ikke være en lett oppgave.

Tilpasningskriterier varierer ut ifra hvilket miljø man befinner seg i. Fangekulturen har sine egne kriterier (Sykes og Messinger: 1960, Haugen: 2013), det samme har gatekulturen (Sandberg og Pedersen: 2006) og NES. Det som bygger identitet og selvfølelse i fengselet bygger ikke nødvendigvis det samme utenfor. Å få innpass i et nytt miljø krever derfor en form for ny *tilpasning* ifølge Goffman (1967). Denne formen for tilrettelegging kan knyttes til egne og andres forventninger om hvordan man er og skal være. Å skifte arena fra innsatt til løslatt gjør noe med deg ifølge Goffman (1967). I utdraget ovenfor blir opplevelsen av å ikke høre til og om det å være ny i en annerledes arena beskrevet. Jeg opplevde å føle meg utenfor grupperingene i nettverkshuset og erfarte at det ikke var lett å være den som ikke kjente noen. Etter noen uker hos NES hadde situasjonen forandret seg, noe jeg la merke til da Tore sa dette til meg:

Der er du ja! Begynte jo nesten å lure på hvor du hadde gjort av deg i dag, er ikke du alltid tidlig ute a? Ikke likt deg å komme så seint på en torsdag Ingvild.

Dette var hyggelig å høre og jeg følte meg mer godtatt i det nye miljøet. Tores kommentar kan være et eksempel på at de nå hadde blitt bedre kjent med meg og min tilstedeværelse, noe som ble lagt merke til. Etter en tid opplevde jeg å bli inkludert og akseptert av mange på nettverkshuset. Jeg kan ha blitt savnet når jeg ikke var der. Kanskje hadde jeg også tilpasset

meg min nye arena, noe Goffman trekker frem at vi mennesker ofte gjør når vi sosialiseres inn i nye arenaer (1967). Jeg ble aldri en del av gruppen eller et fullverdig medlem, noe som kan ha sammenheng med at forskeren heller ikke forventes å bli som sine informanter, fordi man har en annen oppgave som forsker slik Fangen påpeker (Fangen: 2004). Deltakerne hadde et sterkt samhold og kanskje også sine egne verdier og kulturelle forankringer. Jeg erfarte allikevel at tid var avgjørende i denne prosessen. Etter som tiden gikk ble jeg jo et ansikt flere kjente igjen, og noen kom bort og sa de hadde hørt om studenten som var her for å skrive oppgave. Og med tiden valgte flere å snakke til meg, fortelle meg ting, og det følte mer vanlig å møte opp på nettverkshuset.

Idet jeg er på vei ut av døra på nettverkshuset snur han seg mot meg med en bærepose og holder den opp.

Tore: Se her Ingvild! Her får man til og med mat med seg hjem, dem er greie her.

Ingvild: Ja det er de, jammen ikke verst! Vi sees på tirsdag.

Tore: Det gjør vi, da håper jeg du er klar for cowboylunsj.

Jeg smiler og går ut døra.

Å tilpasse seg handler på mange måter om å tilpasse seg til en rolle i det miljøet man oppholder seg i. Man går aktivt inn i ulike roller basert på de menneskene man omgås og i det miljøet man oppholder seg i ifølge Larsen (2006: 136- 137). Samtalen med Tore opplevdes hverdagslig noe som også gjorde forskningsarbeidet mer håndterbart. All livsstilsendring er en tilpasning før det blir et mønster og en vane. Denne lærdommen som kan bli avgjørende for flere i en løslatelsessituasjon. Du skal jo begynne å gjøre det du ikke har gjort i fengselet (Goffman: 1967). Å tilhøre et nettverk slik Tore gjorde og være en del av et fellesskap er viktig. Det handler mye om trygghet og ærlighet.

7 Pedagogikk i praksis

”Heldigvis kan vi ”vanlige menn” skue opp mot mannen på toppen i trygg visshet om at vi er av samme art- vi er fjellklatrere, i hvert fall *potensielle* fjellklatrere. Det er menn som driver med sånt” (Ugelvik: 2008: 68- 69).

Christian: Skal du nå toppen av klatreveggen i dag eller blir det for tungt for deg?

Ingvild: For tungt for meg?

Jeg smiler til han og tar tak i en grå knott (tak) i veggen, her er det bare å fortsette. Jeg ser ikke ned eller opp, jeg skal se rett frem, ta et steg om gangen, den ene foten foran den andre, for dette må jeg klare. De klatrer jo alle mann opp denne veggen som om det skulle være det enkleste i hele verden. Jeg klarer dette jeg og! Tak for tak og steg for steg i et rolig tempo klatrer jeg mot toppen av fjellveggen, og jeg når toppen!

Christian: Flott, sånn skal det gjøres! Er det ikke ganske herlig å være på toppen da?

Ingvild: Det er kjempe gøy!

En blandet opplevelse av frykt for å falle ned og slå meg, samt gleden over å mestre klatreveggen, gav meg en forsterket følelse av å mestre på et nytt felt. Å være kvinne i et mannsdominert klatremiljø byr på utfordringer i forhold til egen opplevelse av mestring og motivasjon (Wormnes og Manger: 2005). *Fjellklatrerne* jeg tilbrakte flere timer med hver uke var alle bedre trent enn meg, de mestret større utfordringer, høyere og vanskeligere fjellvegger, og de nådde alltid toppen av veggen. Derfor var mestringsopplevelsen stor når jeg selv kom til toppen av klatreveggen.

7.1 Self- efficacy

Self- efficacy er en sosial kognitiv teori utviklet av Albert Bandura, og kan sees som relevant i diskusjonen rundt straffedømte fordi mestringstro er avgjørende i møte med utfordringer, og når ting ikke går helt som planlagt kan troen på hva man får til være viktig. For ved løslatelse er det mange ulike problemer som skal mestres som diskutert i kapittel 5. Banduras begrep ”self- efficacy” kan kort forklares som forventning om mestring, eller sagt med andre ord: En

vurdering av hva man tror at man kan få til med de evnene man besitter i møte med konkrete oppgaver (Bandura: 1997). Begrepet skildrer derfor egen egnethet til å utføre en konkret oppgave. Det vil si at det er en vurderingsevne tilknyttet hva man tror man får til. I møte med hindringer eller nederlag kan forventning om mestring bygge en drivkraft til å jobbe seg gjennom de utfordringene man møter (Bandura:1997). Når man opplever å ha det som trengs for å utføre en oppgave, er man utholdende i møte med motgang og kommer seg fortere tilbake etter nederlag hevder Bandura (1997).

Dersom man i forkant av en oppgave forventer å mestre, vil det gjøre noe med innsatsen og hvilke valg man tar, hvor utholdende man er samt hvilken fremgangsmåte man velger å benytte seg av. Som i utdraget ovenfor hvor jeg forventet å mestre oppgaven, og som gjorde noe med hvordan jeg gikk frem. For meg var dette avgjørende, jeg skulle gjennomføre og jeg skulle komme meg til toppen. Selve læringsprosessen var nyttig for meg og jeg erfarte at det var mulig å gjennomføre oppgaven, mestre utfordringen og erfarte at en høy forventning om mestring førte til høy motivasjon (ibid).

For å utvikle en forventning om mestring som tåler motstand, er det nødvendig med en mestringsforventning som er stor nok til at man går løs på oppgaver som kan virke vanskelige. Å være vant til at noen oppgaver er utfordrende gjør at man ikke forventer at alt skal være enkelt å løse, det kan være noe man har vært vant til gjennom en livsstil og tøffe perioder i livet, noe flere straffedømte kan kjenne seg igjen i (Maruna: 2001). Hvis alt er lett hele tiden skal det lite til for at motstand fører til manglende mestring, noe som vil være uheldig for senere forventninger om mestring. Bandura (1997) hevder at våre forventninger om mestring blant annet påvirkes av våre erfaringer.

Vi går mot den største veggen på klatreverket. Knut sier til Erik som skal klatre at han må være forsiktig slik at han ikke faller ned og slår seg, dette er en vanskelig vegg selv for erfarne understreker Knut. Erik nikker og ser alvorlig ut. Vi andre står nede og ser på mens Erik gjør seg klar til å klatre, han tar seg god tid og planlegger neste bevegelse nøye før han flytter bena og armene. Han ser nesten ut som "Spiderman" der han spretter kontrollert fra tak til tak i veggen. Når han har nådd midten av veggen forandrer den seg til å bli en stor sprekk, der er det ingen tak og han må klatre i selve veggen uten noen tak å holde seg i som hjelpemiddel. Idet han skal flytte foten finner han ikke et trygt sted å sette den, men da er det allerede for sent, han glir bakover og mister balansen, og kastes mot venstre side av veggen, den sterke kroppen dras så inn mot veggen med et dunk. Det går et gisp gjennom oss som står

igjen på gulvet. Erik gir seg ikke og gir beskjed til Knut om at han ikke vil ned, han prøver seg igjen, men med samme utfall på det samme henget i veggen. Han vil fortsatt ikke gi seg, og prøver igjen og igjen, nå ser han sliten ut, svett og skjelven i armer og ben. Etter at det samme gjentar seg for 6 gang gir han opp, han vil ned igjen.

Våre *mestringserfaringer* gjør noe med oss. Idet Erik erfarer veggens utfordringer og faller for første gang, kan man legge merke til at han er mer forsiktig ved neste forsøk enn det første. Ifølge Bandura har våre *mestringserfaringer* mye å si for å styrke forventningene våre. Hvorvidt man har de kunnskaper, erfaringer og ferdigheter som trengs for å løse oppgaven, er på mange måter avgjørende (Bandura: 1997). Dersom alle *mestringsopplevelser* kommer med letthet, skapes forventninger om raske resultater og man kan lett bli demotivert i møte med utfordringer. Erik valgte i møte med en hindring å fortsette å prøve og feile helt til kreftene ikke strakk til lenger. I hvilken grad *mestringserfaringene* påvirker oss varierer med tidligere oppfatninger av egne evner, ulike assosiasjoner, situasjoner, oppgaver, vanskelighetsgrad, tilrettelegging, suksess og nederlag (Bandura: 1997).

7.1.1 Mestringstro

Christian: Kom bort hit du og Ingvild, sånn at du får dette med deg.

Jeg tar med meg vannflasken og går mot dem. Christian ser bort på meg idet han viser Erik hvordan man skal sjekke tauet og skiringen før man begynner. Erik virker interessert og følger nøye med, etter at Christian har vist er det Eriks tur. Så skal det lages en 8-talls knute. Erik knoter litt før han får det til, så er det opp i veggen, Erik er sterk og drar seg opp med bena før han står i ro og fester tauet i første krok. Så fortsetter han ferden oppover og hekter tauet inn i krokene, han ser ikke sliten ut. Det går fort, han er nøyaktig, har full kontroll på hvor han setter bena og holder armene, derfor ser det overraskende lett ut. Han når til slutt toppen av den høye veggen uten problemer.

Maruna mener at *mestringstro* er avgjørende for å kunne snakke om endringspotensialet hos løslatte lovbrøtere (Maruna: 2001: 77- 80, Bandura: 1997). Som i utdraget ovenfor hadde Erik tro på at dette skulle han mestre, han kjente seg trygg på veggen og ferdighetene han måtte besitte. *Mestringstro* er som vi tidligere har sett på hva man tror man får til. Dette er interessant fordi lovbrøtere ofte hevdes å ha liten eller ingen kontroll på utfall av egen

livssituasjon sier Maruna (2001: 77- 80). Deres fremtidsperspektiv er også snevert og dårlig, ofte har de liten tro på egne evner og ferdigheter til å mestre ulike oppgaver. Ifølge Maruna har mange lovbrøtere ofte en pessimistisk holdning til livet, det kan føre til at de faktisk blir mer realistiske og ser sitt utfall bedre enn optimister. Kanskje er det en fordel å være realistisk fokusert? (Maruna: 2001: 83). Løslatelse forutsetter kanskje at det er fordelaktig å være realistisk mens andre teoretikere argumenterer for at det er relevant å ta i betraktning hvilke drømmer og forventninger man har (Neumann og Pettersen: 2013: 32). Hvis det er noe straffedømte mennesker er gode på så er det å lyve, og uærlighet gjør det vanskelig å tro på dem når de påstår de er *forandrede mennesker* sier Maruna (2001: 85). Nøkkelen kan ligge i å ha en historie å fortelle, både for å overbevise andre og seg selv. Maruna mener det er viktig at de slutter å lage unnskyldninger for seg selv og tar avstand fra å se seg selv som offer (Maruna: 2001: 86). Flere straffedømte tar sjelden ansvar for egen adferd og mener den er utenfor deres kontroll, altså at ”det bare skjedde”, denne ansvarsfraskrivelsen kan være problematisk av flere grunner skal vi tro Maruna (2001: 93 - 94).

På den ene siden vil det å gi mening til et liv fylt av skam og feiltrinn kunne være en stor utfordring, ofte kan det være mer håndterbart å fraskrive seg ansvaret. Dersom man gjør det vil man ikke gå rundt med skyldfølelse eller dårlig samvittighet. Å forsones seg med fortiden sin kan være utfordrende. På den andre siden vil det å kunne ta ansvar for egne handlinger og feil bygge mestringserfaringer, man tar ansvar for noe som har stått i veien for å komme seg videre. Idet man begynner å tro at man vil få det til skjer det noe med deg mener Maruna (2001: 93 – 96). Ofte kan en slik prosess starte med at personen må finne sitt *sanne jeg*, ta tak i optimismen i livet, og til slutt kan den straffedømte erfare å mestre, samt erfare gleden av å gi noe tilbake til samfunnet (Maruna: 2001: 88 – 89). Hva ville de ha foretatt seg dersom de ikke hadde valgt kriminalitet, hva ville vært deres sanne jeg? Ifølge Maruna er det snakk om å slutte å lage unnskyldninger for seg selv men stå for det man har gjort (ibid).

”Making good” er en prosess for lovbrøtere til å frigjøre sitt egentlige jeg mener Maruna (2001: 95). Det kan gjøres ved å ta stilling til fremtiden sin, det handler om å finne deres begravede talent, interesser og en mening med livet. Når det gode kommer foran det onde vil livet ofte oppfattes mer håndterbart selv om alt ikke er et glansbilde. Det er når straffbare handlinger prioriteres først som er roten til det onde. Ifølge Maruna må man gjøre andre prioriteringer i livet, sette ting i perspektiv og gjøre seg opp en mening om egne verdier og hva som betyr mest. Finnes det lykke uten penger? Og finnes det lykke i interesser? Spør

Maruna (2001: 100). Å gjøre seg fortjent til penger, anerkjennelse, berømmelse og bruke erfaring til å gjenfortelle gir verdi for alle mennesker sier Maruna (2001: 101 – 105). Å bruke tiden i fengselet til noe nyttig gir mening ved løslatelse. Ved å ta på seg oppgaven som rollemodell og gå foran som et godt eksempel, skaper motivasjon og mestring for egen del. Det er viktig å akseptere at å forandre seg er en langtidsprosess, og det kan være vanskelig sier Maruna, og legger vekt på at straffedømte som bruker sin livshistorie og forkunnskap aktivt kan gjøre det unyttige til noe nyttig (Maruna: 2001: 110- 115). Slik vi også så i Sandberg og Pedersens (2006) studie. Det vanskeligste er ikke å slutte. Å *klare å fortsette* å slutte og hele tiden avstå fra fristelser hver gang man våkner. Å inneha en slik kontroll og selvbeherskelse er der man har potensiale for å skille seg ut, sier Maruna (2001: 115). Endring slik det er diskutert her handler om å opprettholde avgjørende valg for å unngå å gjenoppta gamle vaner. Å begynne på nytt handler på mange måter om å finne sitt egentlige ”jag”. Derfor kan det å hjelpe andre virke terapeutisk og styrkende på veien dit (Maruna: 2001: 124 – 125).

Man kan ikke lære andre mennesker selvtillit, det må man lære på egenhånd, og kan sees som svært relevant for endring, hevder Maruna (2001: 155). Det er noe man selv må bygge opp og derfor må man utfordre seg selv, lære at en har talent (alle kan noe), og ferdigheter utenfor et rus og kriminalitetsmiljø. Flere straffedømte er vant med å bli belønnet ut ifra hva de *ikke gjør* i fengslene, fremfor hva de faktisk gjør, det kan vanskeliggjøre mestringsfølelsen hos den enkelte (Maruna: 2001: 160-162, Bandura: 1997).

7.2 Motivasjon

Tore og jeg går sammen for å klatre. Han er svært oppmuntrende når han sikrer meg i dag.

Tore: Kom igjen Ingvild! Bra! Dette fikser du.

Ingvild: Takk.

Tore: Synes du er flink jeg!

Tores oppmuntrende ord motiverer meg til å gi det lille ekstra, og det hjelper på selvtilliten min i klatreveggen, jeg overrasker meg selv og kommer meg til toppen av veggen.

Dette utdraget kan knyttes til verdien i hva som motiverer oss, hva er det som gjør at vi gir det lille ekstra? Hva får oss til å fortsette i klatreveggen når armene verker og utfordringene blir større? Viktige variabler innenfor motivasjon er innsats og nysgjerrighet, som kan være avgjørende for aktiviteten (Drillings and O'Neil: 1994: 2). For meg er oppmuntring fra de rundt meg og egen tro på at jeg får det til avgjørende for å motiveres til å fortsette når det blir vanskelig. Individets indre motivasjon og innsats for å gjøre en forandring i livet sitt på et langsiktig plan kan resultere i endring ifølge Aarvold og Solvang (2008). Ingen endres mirakuløst over natten, det er en prosess som tar tid og krever deltagelse, innsats og motivasjon fra de som ønsker å endre seg. Motivasjonen må komme fra den enkelte og være utgangspunktet for å delta i NES. For at vi skal lære oss nye ting er motivasjon viktig, det avgjør hvilket engasjement vi legger i de handlinger vi foretar oss og er med på å gjøre oss nysgjerrige (Wormnes og Manger: 2005: 26). Å bryte ut av en livsstil med rus og lovbrudd er krevende, å være motivert øker sannsynligheten for endring. Å ha aktiviteter å bedrive fritiden med kan for mange være signifikant. Dette kan høres enkelt ut, men for personer som ikke husker hvordan det er å leve et lovlydig liv kan det å gå på treningssenter, handle i matbutikken, hente i barnehagen og så videre være en stor barriere og en utfordring som kan være krevende å mestre (Aarvold og Solvang: 2008). Når vi ønsker å forandre våre vaner og hverdag er det starten på en endringsprosess, å være motivert kan derfor være utslagsgivende for resultatet (Wormnes og Manger:2005: 30- 31).

7.2.1 Indre motivasjon

Er motivasjon veien til en vellykket rehabilitering? Motivasjon kan variere veldig hos straffedømte mennesker særlig dersom det er rusmidler inne i bildet. Når en behandlingsplass først blir ledig er man kanskje ikke motivert nok til å ta tak sier Haugen (2013: 258-259). Mange blir lei av det tøffe og kriminelle livet, det kan føre til ønsket om noe nytt- en endring som er motivert av ønske om å gjøre noe med det. Noen må ta over stafettpinnen sier Haugen (2013), miljøer som virker inkluderende kan også være begrensede, å ha struktur i hverdagen er derfor avgjørende (ibid). Det bidrar til mestring, som vil gi en følelse av trygghet. Struktur som verktøy og middel for å nå mål kan være en gunstig fremgangsmåte skal vi tro Haugen (2013: 270). Endring i denne konteksten er utviklings og progresjonsrelatert (Haugen: 2013: 271).

Indre motivasjon er antakelig den type motivasjon som deltakerne som “klarere det” har som utgangspunkt. Indre motivasjon kjennetegnes av at det ikke er noen ytre belønning. Motivasjon er helt nødvendig som en drivkraft til endring sier Lillemyr (2007: 10-11). Det handler derfor om *hvorfor* vi interesserer oss for det vi gjør. *Hvorfor* synes vi noe er mer moro enn andre ting? Hva trigger oss og ligger bak det vi gjør? Motivasjon må sees i forhold til aktivitet og vår adferd ifølge Lillemyr (2007: 15). Indre motivasjon er en stor forutsetning for å lykkes med mål man setter seg, og er et nøkkelord i endringsarbeid (Haugen: 2013: 60). Motivasjon kan utvikles og økes i takt med egen mestring, samtidig som endring og motivasjon er en indre prosess og avgjørende ifølge Haugen (ibid).

En viktig del av endringsperspektivet i denne sammenhengen er *impulskontroll*. Dersom man klarer å styre unna impulsive innfall og stopper opp og tenker over konsekvenser av impulsive handlinger, vil det være med på å gjøre om valget i mange tilfeller. En annen faktor som er viktig er *rutiner og struktur*, det er viktige nøkkelord for endring. Mennesker responderer godt på rutiner, det er med på å gjøre oss trygge. Eksempelvis hvis man står opp tidlig hver dag, gjør det til en vane å spise frokost, kle på seg jeans og skjorte eller arbeidsuniform gjør det noe med deg. Dette henger sammen med det siste viktige punktet som er *forutsigbarhet*. Det er med på å ramme inn hverdagen vår, og kan bidra til mindre kaos, mer planlegging og opplevelse av økt livsmestring og trygghet som er avgjørende for å opprettholde et nytt livsmønster (Haugen: 2013: 60-61). Når slike faktorer er stabile i våre liv kan mestringsfølelsen også bli forsterket (Bandura: 1997). Fellesskap er en viktig del i et slikt endringsperspektiv, fordi det å være sammen om noe er lettere og gjør det mer håndterbart enn å håndtere det på egenhånd.

7.2.2 Motiverende samtale

Motivational interviewing (MI), som på norsk oversettes til motiverende samtale, ble opprinnelig utviklet for å hjelpe alkoholikere til å ta stilling til om de ville endre seg. Senere har metoden blitt brukt i møte med mange ulike personer. Ulike utfordringer som røyking, anoreksi og helse problemer har vært områder hvor MI har vært benyttet (Mann, Ginsburg and Weekes: 2002, chapter 6 i McMurrans: 2002: 87- 89). MI ble senere aktuelt i arbeid med lovbrøyttere som en del av rehabiliteringsstrategien, der det er utviklet som et verktøy for personer som mangler motivasjon (ibid).

Motiverende samtale knyttes til opplæring av fengselsbetjenter og er en konkret teori og et verktøy som jobbes med for å motivere innsatte i fengsel. MI skal motivere til viljestyrt endring, og kan brukes som hjelpemiddel for at den enkelte kan reflektere rundt adferd, egen livssituasjon og starte med å ta ansvar for hvordan dette påvirker andre (Larsen: 2006: 188). MI metoden bygger på ulike momenter fra skolen, ved å identifisere innsattes motivasjon kan det derav skapes en drivkraft for endring. God atmosfære i kommunikasjonssituasjonen er her helt relevant, og det er derfor viktig å bygge opp en god relasjon mellom den innsatte og den ansatte (Larsen: 2006: 189). Å ha en støttende holdning samt å få frem den innsattes åpenhet for å kunne reflektere, er avgjørende for at MI skal fungere best mulig. Å kunne se problemene samt en konfronterende tilnærming kan gjøre MI til et avgjørende verktøy. Ved å bevisstgjøre et behov for endring er det nødvendig at man ser sin situasjon og aksepterer at man trenger et skifte, hjelp og tilrettelegging av et slag, som for eksempel NES (ibid). Ved å få den innsatte til å reflektere og kommunisere vil det bli lettere å holde fokus på endring, dette gjelder også etter løslatelse. Rådgiveren (fengselsbetjenten) kan her bidra til å få tatt en beslutning og styrt tankene i positiv retning, dette er også noe de frivillige i NES kan gjøre (Larsen: 2006: 190). De som er usikre på hvordan de skal forandre livet sitt eller er i tvil om de skal følge en ny vei, enn de hittil har gjort, kan ha stort utbytte av MI. Det er også et godt verktøy pedagogisk sett å lære gjennom egne opplevelser og erfaringer (Larsen: 2006: 191-192). I min studie fremgår det også at disse variablene er viktige.

Å forandre problematisk adferd gir mestringsfølelse og anerkjennelse (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 49). Men for å komme dit er det viktig å bli motivert ved å se livet i perspektiv. Å være motivert til å gjøre en endring gjør noe med hvordan du angriper oppgaver og hverdagen. Mestring av de ulike oppgavene bygger pågangsmot og en konsekvent holdning for å opprettholde gode resultater. Motivasjon sees her som årsak til menneskelige handlinger, det ligger en drivkraft bak den adferden som utføres og det skal mye til for at en person som er motivert gir opp. Det ligger stor viljestyrke til å takle de utfordringer og den motgang man treffer på (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 50). På den måten kan man si at *endring forutsetter at man er motivert* for en forandring, fordi man innser uheldige konsekvenser av den adferden man har opprettholdt til nå (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 51). Negative konsekvenser knyttes til adferden og det blir en grunn til endring. Mange av deltakerne i min studie var motivert noe som kan ha hatt positivt utfall for endringsperspektivet. Flere mennesker vil ofte ønske å lindre det som er problematisk istedenfor å endre adferden. Når man erkjenner det negative er det større sannsynlighet for at

endring trer i kraft hvis det leder til en beslutning (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 52- 53). Man har ikke bare bestemt seg, men også kartlagt et mønster som fører til at endring i adferd er gjennomførbart.

”Mestring kan forstås som å beherske en gitt ferdighet eller som å ha kontroll over seg selv i en usikker situasjon” (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 55). Flere metoder benyttes i forbindelse med endring. For å opprettholde motivasjon er det viktig å ha realistiske mål og oppleve mestring av utfordringer, dette er for å opprettholde fokus og motivasjon til å fortsette. Beslutningene man inngår må gjøres forpliktende dersom de skal ha en intendert virkning (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 65). Dersom man minner seg selv om hvorfor forandringen er nødvendig er det lettere å opprettholde den. Belønning av ny og endret adferd kan fungere for noen, og relasjoner kan være nyttige og hjelpsomme i en endringsfase (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 71- 72). I en endringsfase vil det være avgjørende å finne noen å være sammen med, dette gjør NES ved at man finner noen i samme situasjon (Estenstad: 2013).

Ifølge Barth, Børtveit og Prescott er det viktig å be om hjelp fra andre til å ta kontroll over ytre faktorer som kan sette i gang problemadferd, samt å be andre om å ta hensyn og vise forståelse for situasjonen og gi medmenneskelig støtte (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 73). Følelsene våre innvirker på beslutningsprosessen som blir tatt, og en aktiv innsats for å unngå tilbakefall er avgjørende for å vedlikeholde endringen. Vedlikehold handler ofte om å forebygge tilbakefall å holde motet oppe selv om man får et tilbakefall (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 110- 111). Verdien av å ha en veileder er aktuell her. En som er lyttende, bekreftende, oppsummerende, stiller åpne spørsmål og har en reflekterende veiledningsfremtoning, kan sees som svært nødvendig i slikt arbeid (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 148). Dersom du møter motstand kan det være med på å gjøre noe med deg og din motivasjon. Motstand skaper ytterligere følelser og tanker rundt adferdsmønsteret og motstand kan få deg til å tenke mer rundt det en opplever som ubehagelige situasjoner (Barth, Børtveit og Prescott: 2001: 164- 167).

7.2.3 Inn på nye veier

Å opprettholde motivasjon for forandring med ressurser fra straffedømtes eget miljø er avgjørende i en endringsfase (Walters: 2002, chapter 8 i McMurrans: 2002: 122-124). Det er viktig å forstå at kriminalitet kan betraktes som en livsstil. Det er det de kjenner til. Våre liv preges av ulikheter og inneholder ulike faser som vi går gjennom. Men et fellestrekk er *nettverk*, som hevdes å være avgjørende for å endre livsstil og for at straffedømte skal føle seg vel med sine endringer. Det er derfor viktig å omgi seg med personer som får dem til å føle seg bra med å leve et lovlydig liv.

Man bør være observant i forhold til å stemple mennesker, fordi det tar fra en identitet som ifølge Maruna er nødvendig for at straffedømte skal endres (Maruna: 2001). Alle trenger noe de kan identifisere seg med, noe som knytter deres eksistens til en betydning i en større sammenheng. Denne identiteten kan sammenliknes med en slags kategorisering av stempeling, som igjen fører til generalisering. Med andre ord er det å forandre rolle og identitet en slags sammensatt prosess (Walters: 2002, chapter 8 i McMurrans: 2002: 130-133). Mye handler om hva man skal erstatte kriminell adferd med, og hva man skal erstatte fangerollen med etter løslatelse fra fengsel. Man må gjøre det for å endres og finne en ny måte å se seg selv på (Maruna: 2001). Å erstatte fangerollen vil si å legge fra seg de erfaringene man har vært knyttet til, og rollen må erstattes med noe nytt (Maruna: 2001, Sykes og Messinger: 1960). Det er det som kan sees som endring her, man går bort fra det som har vært og innfører noe nytt. Det gjør man fordi erfaringene, preferansene og kunnskapen vi besitter ikke forsvinner av seg selv, den vedvarer.

7.3 Endringsmodellen

I Boken *Motiverende samtale – endring på egne vilkår* av Barth og Näsholm, blir modellen ”The stage of change model” av Prochaska og Carlo de Clemente forklart. Modellen refereres her til som *endringsmodellen* på norsk og videre i teksten vil denne betegnelsen bli brukt (Barth og Näsholm: 2007: 69). Endring finner sted i enkeltindividers liv på ulike måter, det er *hvordan* disse endringene finner sted som er det interessante. Endringer kan skje bevisst og

ubevisst. Modellen er et eksempel på et *bevisst* endringsarbeid, hvor individet selv er målbevisst og planlegger endring i sitt eget liv ved å følge modellens trinn.

Modellen består av seks trinn som aktivt legger til rette for bevisst endring og fokus på forandringer. Modellens trinn består av: Føroverveielse, overveielse, forberedelse, beslutning, handling og vedlikehold (Barth og Näsholm: 2007: 68). Barth og Näsholm hevder at de ulike trinnene kan brukes aktivt i samarbeid med en veileder eller hjelper i gjennomføringen. Slik modellen er beskrevet kan den sees som relevant også for innsatte i fengsel, i tiden mot og etter løslatelse. Grunnlaget for påstanden er modellens fokus på enkeltindividet med utgangspunkt i innsats, forandring og vedlikehold som gjør en forskjell (Barth og Näsholm: 2007). Endring sett i forhold til fengsel og løslatelse handler om hvordan vi som mennesker fungerer i samfunnet etter å ha sittet innesperret over lengre tid. I hvilken grad man har innvirkning på eget liv i prosessen til endring kan hevdes å være avgjørende. Ved aktivt å ta i bruk modellen kan lovbrøyteren bestemme seg for å gjøre en endring for å oppnå en forandring knyttet til et mål om og for eksempel å leve et liv med kone, barn, rekkehus, hund og stasjonsvogn, dette er den første fasen (Barth og Näsholm: 2007: 68). Potensialet for endring kan ofte starte med en forandring, som deretter underbygges av motivasjon i overveielsesfasen før man tar en beslutning og kan legge opp en konkret plan for endringsarbeidet. Forandringen kan være nye kontakter og personer å forholde seg til, og en ny hverdag med fritidsaktiviteter, jobb, familie og venner. Altså et liv uten lovbrudd som gir tilhørighet og mening (ibid). Her kan vi igjen se relevansen av NES sitt tilbud om å ha fokus på nettverksforbindelser og en meningsfull fritid som gir mestringsfølelse (Bandura: 1997, Estenstad: 2013, St.meld. nr. 37: 2007- 2008).

NES ønsker å lette overgangen til samfunnet for straffedømte. Ved aktivt å bruke de seks trinnene i endringsmodellen kan man kanskje bevisst starte forandringsprosesser (Barth og Näsholm: 2007, Aarvold og Solvang: 2008). På en annen side hevdes lovbrøytere å ha liten tro på seg selv og det kan derfor være utfordrende å bygge opp motivasjon til å mestre nye utfordringer (Christie: 1982). Derfor er MI et viktig verktøy som argumentert for i forrige delkapittel (Mann, Ginsburg and Weekes: 2002, chapter 6 i McMurrans: 2002). Endring vil ofte kunne resultere i en langsiktig plan om den kan være bevisst, gjennom endringsmodellen kan endringen foregå i kontrollert form som gjør det lettere for lovbrøytere å motiveres mot en konkret endringsplan. Endringsmodellen har fokus på enkeltindividens ulike behov og legger en basis for aktiv deltagelse som en forutsetning for egen endringsprosess. Motivasjon er helt

sentralt for å kunne gjennomføre de ulike trinnene i modellen og for å vedlikeholde endringen som kanskje er den største utfordringen (Maruna: 2001). På bakgrunn av resonnetet ovenfor kan endring i hverdagslivet for enkeltindivider hevdes å være betinget av egeninnsats og mestring for å oppnå ønskede resultater (Barth og Näsholm: 2007). Dette synes å være et sentralt anliggende hos NES.

Endringsprosessen må være lovbrüternes egen selv om fengselsbetjenter skal motivere i riktig retning sier Larsen (2006: 138). Å måle endring i fengsel er ingen lett oppgave, definisjonen av endring er flytende og varierende, og sjelden avgrenset nok. Å bli møtt som et menneske og ikke som et objekt kan være helt avgjørende for endringspotensialet mener Larsen (ibid). Det er slik NES jobber, hvor medmennesker møtes og relasjoner bygges i trygge former (Etenstad: 2013, Østberg: 2008).

NES er med på å bringe endring og nettverksbygging på dagsordenen. Enkeltindivider blir lagt merke og tatt hensyn til, med utgangspunkt i at det skal være mulig å komme ut fra fengsel og få en reell mulighet til et lovdydig liv. Valg og engasjement ligger hos den enkelte, for at endring skal finne sted må man være delaktig og kunne bidra til fellesskapet (Aarvold og Solvang: 2008: 22). Nettverksbygging og sosial samhandling forutsetter motivasjon for aktivt å bygge nye nettverk og kunne nå mål man setter seg. Endringsmodellen (Barth og Näsholm: 2007) kunne antakelig være av betydning for endringspotensialet hos NES. Argumentasjonen knyttes til de ulike trinnene i modellen som fokuserer på individet, slik at det skal være mulig å legge til rette for å ta ulike hensyn, ut i fra behovene til den enkelte.

Hovedutgangspunktet er at det ikke handler utelukkende om å være motivert, men *å være klar for endring*. Hjelp fra en veileder som kan tilrettelegge for å ta i bruk de ulike trinnene i endringsmodellen, kan være med på å bidra til tilbakeføring av straffedømte til samfunnet (Barth og Näsholm: 2007). Frivillige i NES kan bruke modellen som fremgangsmåte for å aktivt forberede deltakerne på endring. Hvordan innsatte har mulighet til å ta endring i egne hender, og ikke utelukkende forholde seg passivt til fengselshverdagen er en forutsetning (Aarvold og Solvang: 2008). Hvis man velger å være en aktiv deltaker i eget liv er muligheten for endring kanskje mer reell (Ugelvik: 2011b, Barth og Näsholm: 2007).

8 Konklusjon og avslutning

Målsettingen med oppgaven har vært å se nærmere på tilbakeføring til samfunnet for mannlige lovbrøyttere etter et fengselsopphold. Dette har jeg valgt å gjøre ved å belyse problemstillingen: *Hvordan kan Nettverk etter soning fungere som en arena for endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet?*

8.1 utfordringer etter løslatelse fra fengsel

I studien har jeg drøftet forskningsspørsmålet: *Hvilke utfordringer står løslatte lovbrøyttere ovenfor på veien til et "vanlig liv" ?* Å finne en jobb, et sted å bo og nye venner kan være en utfordring ved løslatelse fra fengsel (Estenstad: 2012: 18, Svennevig: 2012, Dyb og Johannessen: 2011, Aarvold og Solvang: 2008). For å kunne snakke om utfordringer ved løslatelse er det helt sentralt å ta fengselshverdagen i betraktning. Der er det flere relevante tema, blant annet fangekultur som utfordring og det er derfor diskutert i kapittel 4. Fangekulturens kapital bygger på informasjon og kunnskap som fanger i fengsel tilegner seg. En slik kunnskap kan hevdes å egne seg dårlig i samfunnet utenfor fengselmurene. Fangekulturen kan vanskeliggjøre overgangen til samfunnet for løslatte lovbrøyttere (Sykes og Messinger: 1960, Haugen: 2013). For å kunne diskutere *løslatelse* er det viktig å se hvilke erfaringer lovbrøyttere har med seg etter endt soning, noe som understreker fangekulturen. NES er et alternativ og en motkultur til fangekulturen slik studien belyser.

Å komme ut av et fengsel uten en plan eller noen å gå til kan resultere i at veien tilbake til fengselet blir kortere enn først antatt. Har man derimot et tilbud å følge etter løslatelse er sjansene ofte større for at man lykkes. Dette forutsetter at individet er motivert og vil være delaktig ved å gå inn for en forandring i levesettet. Ingen endres automatisk over natten, det er en lang prosess som krever dedikert innsats og motivasjon, spesielt i løslatelsesfasen. Det er blant annet derfor NES er frivillig, deltakerne må selv ønske å være tilstede for å få en genuin opplevelse av tilhørighet til et fellesskap, noe som har vært belyst i denne oppgaven.

Hvordan man møter nye utfordringer er avgjørende. NES plasserer seg på kartet som et viktig bidrag gjennom å bygge sosiale nettverk. De har fokus på pedagogiske tema som motivasjon og mestring hos deltakerne, og på den måten er de avgjørende for tilbakeføring til samfunnet. Noe av årsaken til at overgangen fra soning til løslatelse har vært en utfordring kan være at sosial angst hevdes å være utbredt blant lovbytere (Aarvold og Solvang: 2008). Det kan bidra til å gjøre det vanskeligere for lovbytere å endre sin gamle omgangskrets og finne nye venner og interesser. Hvis den sosiale angsten vedvarer kan det påvirke deltakernes sosialisering i negativ retning.

Det har vært interessant å se hva samfunnet har å tilby straffedømte etter løslatelse fra fengsel. Når man er i en utsatt posisjon som ved løslatelse kan et tilbud som NES være avgjørende for de som er motiverte for en ny tilværelse. Derfor har kvalitativ metode og deltagende observasjon vært et viktig verktøy i denne studien, for å konkret kunne se hvordan NES jobber med tilbakeføring. En brukerundersøkelse foretatt av NES viser at deltakerne er svært fornøyde med tilbudet, det er et avgjørende vendepunkt for mange ved integrering i samfunnet (Estenstad: 2013: 12- 13). Denne oppgaven belyser verdien av et helhetlig rehabiliteringsopplegg som setter den sosiale delen av livet på dagsorden.

Ifølge Maruna (2001) er løslatelse en kritisk fase og flere elementer er avgjørende for hvordan straffedømte skal integreres i samfunnet. Maruna (ibid) mener at det mest utfordrende er å våkne opp hver dag og ta et valg, nemlig å fortsette å være i den fasen hvor man opprettholder endringen. Å lære seg å leve med suget etter kriminalitet, lettjente penger og narkotiske stoffer er tøft i begynnelsen, men det å fortsette å klare det dag etter dag er det som skiller de sterke fra de svake, og det er det som avgjør hvem som er *skikkelige* menn, sier Maruna (ibid). Det er i en slik prosess vi kan snakke om vedvarende endring.

8.2 En del av en helhetlig rehabilitering

I oppgaven har jeg diskutert forskningsspørsmålet: *Hvordan jobber Nettverk etter soning konkret og i praksis for å være et alternativ?*

Gjennom gode relasjoner og betydningen av frivillig arbeid skiller denne organisasjonen seg ut (Estenstad: 2013, Aarvold og Solvang: 2008, St. Meld. nr. 37: 2007- 2008). Mye av årsaken til at organisasjonen fungerer godt for mange har sitt utspring i verdien av frivillighetsrollen. Deltakere har stor respekt for de frivillige, at de velger å bruke av sin egen fritid til å gjøre en forskjell i livet til deltakerne er et godt utgangspunkt for inkludering i samfunnet, og argument for at mange av deltakerne velger å delta hos NES. Dette bidrar til et uformelt positivt samvær som virker inspirerende og motiverende på flere av deltakerne (Estenstad: 2013).

Studien min viser at NES kan være en egnet arena for endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet for mange lovbrøyttere. Ved å benytte meg av deltagende observasjon som metode har betydningen av endring og det sosiale nettverket fremstått som en positiv innvirkning på mange av deltakerne i NES. Det blir trukket frem i studien at samfunnet kan bli mer forberedt på å ta imot straffedømte gjennom et slikt fokus. Realiteten er at straffedømte kommer til å bli løslatt fra fengsel ved et tidspunkt, og NES kan hjelpe flere i riktig retning ved hjelp av fokus på relasjoner, motivasjon og mestring. Som belyst i studien anvender NES metoder som koblinger og felles aktiviteter for sine medlemmer. Disse metodene bidrar til rehabilitering og tilbakeføring som kan legge til rette for at endring finner sted. Det trekkes frem i studien at NES sitt arbeid skaper en bro mellom straffedømte og samfunnet utenfor (Aarvold og Solvang: 2008).

Funnene i studien indikerer at *endringsprosesser* er avgjørende på veien til et ”vanlig liv”. Å ta avstand fra sitt tidligere liv inngår i en endringsprosess som er basert på aktiv deltagelse i eget liv. NES jobber blant annet konkret med koblingsmøter som aktualiserer hvor betydningsfullt sosialisering er i menneskers liv. Vi har alle behov for å dele opplevelser, erfaringer, inntrykk og tanker i hverdagen. NES jobber med utgangspunkt i samhold, trygghet og tilstedeværelse og deres arbeid kan derfor anses som en pedagogisk arena (Aarvold og Solvang: 2008, Bø og Schiefloe: 2007, Estenstad: 2012). Deltagelse i NES kan føre til bevisst ansvar for endring, gjennom handling og en aktiv hverdag hvor man påtar seg ansvaret for eget liv. Å ta et overveid valg som tydeliggjør endringen, er slik Maruna (2001) hevder viktig for å kjempe for endring.

8.3 Endringsprosesser og aktive individer

Endringsmodellen som er drøftet i kapittel 7 (Barth og Näsholm: 2007) er aktuell på grunn av dens fokus på enkeltindivider. Endringsmodellen er en modell som vektlegger bevisst endring gjennom ulike faser. Endring er mulig, og NES sitt arbeid konkretiserer det etter løslatelse. Endringsmodellen gir mulighet for å se nye innfallsvinkler å jobbe ut ifra (Barth og Näsholm: 2007). Frivillige i NES kan benytte endringsmodellen som et pedagogisk verktøy for å rettlede deltakere i tiden etter endt soning. Ved å bli en del av et nettverk etter løslatelse, kan motivasjon og mestringsfølelse styrkes. Og det kan føre til endringsprosesser for den enkelte som gjør inkludering i samfunnet enklere.

Endring (Haugen: 2013, Maruna: 2001) slik det er diskutert handler om å opprettholde avgjørende valg for å unngå å gjenoppta gamle vaner og mønstre. Å begynne på nytt handler på mange måter om å finne sitt egentlige ”jag” (Maruna: 2001). Derfor kan det å hjelpe andre virke terapeutisk og styrkende på veien dit. Det å kjempe for endring kan i det lange løp gi en stor gevinst som beriker ens eget liv (Maruna: 2001: 124 – 125). Det mest sentrale funnet i studien er at NES kan være et steg på veien mot det som kan bli en vellykket rehabiliteringsprosess, og en egnet arena for endring. NES fungerer som en arena gjennom de metodene og fremgangsmåtene de benytter, som koblinger og felles aktiviteter og i den sammenheng bygger nye nettverk. NES kan tilføre livet noe ekstra for mange av deltakerne, slik som å erverve nye erfaringer gjennom å ta ansvar for eget liv (Maruna: 2001, Aarvold og Solvang: 2008, Bø og Schiefloe: 2007). I min studie har jeg drøftet hvordan NES jobber konkret og i praksis for å være et alternativ gjennom problemstilling og forskningsspørsmål. Fokuset på deltagende observasjon har vært avgjørende for å kunne *se* på organisasjonens arbeid *konkret* og i *praksis*, noe som ikke lar seg gjøre ved å intervju, benytte spørreskjema eller ved dokumentanalyse (Fangen: 2004).

8.4 Veien videre

Gjennom studien har jeg belyst verdien av NES sitt arbeid og det vil være spennende å se hvordan dette vil utvikle seg i fremtiden. Det er et ordtak som heter ”*forgive and forget*”,

dersom det ikke er mulig så husk å tilgi, selv om det kanskje ikke er mulig å glemme. Fordi det er den eneste måten straffedømte kan bli integrert og akseptert i samfunnet på ifølge Maruna (2001: 164 – 165). Kanskje er vi for kyniske, realistiske og uforsonlige til å gi straffedømte en ny sjanse spør Maruna (2001: 166 – 168).

Løslatelse er et kritisk tidspunkt og for å unngå tilbakefall til kriminalitet er det viktig med organisasjoner som NES. St. Meld 37 *straff som virker- mindre kriminalitet- tryggere samfunn*, poengterer betydningen av et helhetlig rehabiliteringsforløp. Gjennom meldingen har jeg ønsket å belyse NES som sentralt i et endringsperspektiv for å skape et tryggere samfunn. Vi er som samfunn og enkeltindivider gagnet med ettervernstilbud som fungerer i en helhetlig rehabiliteringsprosess, ellers kan vi ikke snakke om vellykket rehabilitering. At løslatte lovbrutere som velger å ta avstand fra et liv med lovbrudd og vil tilbakeføres til samfunnet, er viktig nettopp fordi de kan bli din nabo. Et inkluderende samfunn er et godt utgangspunkt for begynnende endringsprosesser. Det forundrer meg ikke om vi i fremtiden hører mer til NES. Gjennom dedikert arbeid og konsekvente handlingsmønstre kan vi tillegge oss nye vaner og da kan endring være mulig. Denne studien plasserer seg som et viktig bidrag innenfor rehabilitering og tilbakeføring av lovbrutere til samfunnet.

Etter min oppfatning mangler dette fagfeltet innen kriminologi konkretisering av sentrale pedagogiske temaer. Pedagogikk har en sentral rolle i fagfeltet, og jeg mener det burde vært trukket en forbindelse tidligere fordi disse feltene overlapper hverandre. Pedagogikken har noe å bidra med når det gjelder å rehabilitere tidligere straffedømte, noe som har vært drøftet med utgangspunkt i mine funn. Pedagogiske emner inngår i NES sitt praktiske arbeid men er ikke knyttet opp til teori, og jeg har derfor valgt å gjøre det. Når jeg sier det er mulig å se NES som pedagogisk arena mener jeg at deres fokus på sosial uformell samhandling øker mestring hos deltakerne, og det vil være avgjørende for motivasjonen til den enkelte. I en endringsprosess som skal opprettholdes vil motivasjonen være helt avgjørende fordi den påvirker hvilken innsats vi legger i våre handlinger. Denne studien er et viktig bidrag til hvordan vi ser pedagogikk i praksis hos en organisasjon som tar utgangspunkt i sentrale temaer for endring.

Litteraturliste

Aarvold, Rita Helen og Solvang, Inger Lise (2008): *Fra innsatt til utsatt – om prosessen fram til et vanlig liv*. En kvalitativ evaluering av Oslo Røde Kors Nettverksarbeid. Juni – september 2008. URL:
<http://kundeweb.aggressive.no/users/nettverkshuset.org/filer/Fra%20innsatt%20til%20utsatt.pdf> (Lesedato: 22.05.14).

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2009): *Reflexive methodology : New vistas for qualitative research*. London: Sage.

Andenæs, Johs. (1994): *Straffen som problem*. Halden: Exil forlag.

Andenæs, Johs. (1996): *Straffen som problem*. Exil forlag A/S.

Bandura, Albert (1997): *Self-efficacy. The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman and Company.

Barth, Tom, Børtveit, Tore og Prescott, Peter (2001): *Endringsfokusert rådgivning*. Gyldendal Norsk forlag AS.

Barth, Tom og Näsholm, Christina (2007): *Motiverende samtale – MI. Endring på egne vilkår*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bø, Inge og Schiefloe, Per Morten (2007): *Sosiale landskap og sosial kapital: Innføring i nettverkstenking*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1982): *Pinens begrensninger*. Universitetsforlaget Chr. Ejlers` forlag.

Christie, Nils (1989): *Bortenfor anstalt og ensomhet. Om landsbyer for usedvanlige mennesker*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dalen, Monica (2011): *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Dalin, Åke (2014): *Livet etter soning. Skal vi lykkes med å få flere inn i vanlige jobber, må regjeringen på banen*. URL: <http://www.dagbladet.no/2014/03/11/kultur/meninger/debattinnlegg/kronikk/soning/32242604/> (Publisert den 11.03.14. Lesedato: 09.03.15).

Drillings, Michael and O'Neil Jr., Harold F. (1994): *Motivation. Theory and Research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Dyb, Evelyn og Johannessen, Katja (2010): *Regjeringens tilbakeføringsgaranti av straffedømte – en forstudie av iverksetting*. NIBR- rapport 2010.

Dyb, Evelyn og Johannessen, Katja (2011): *Tilbakeføring av straffedømte. En kommentert bibliografi*. Oslo: NIBR (Norsk institutt for by og regionforskning) rapport, s.20.

Estenstad, Stian (2011): *Nettverk etter soning. Årsrapport 2011*. Oslo: Bring Dialog AS.

Estenstad, Stian (2012): *Nettverk etter soning. Årsrapport 2012*. Oslo: One2One.

Estenstad, Stian (2013): *Nettverk etter soning. Årsrapport 2013*. Oslo: One2One.

Falck, Sturla (1989): *I gråsonen. Rapport fra Ila – prosjektet*. Oslo: Pax forlag.

Fangen, Katrine (2004): *Deltagende observasjon*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Fangen, Katrine og Sellerberg, Ann- Mari (2011): *Mange ulike metoder*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Foucault, Michel (1995): *Overvåking og straff. Det moderne fengselssystemets fremvekst*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Foucault, Michel (1977): *Discipline and punish. The birth of the prison*. Harmondsworth: Penguin.

Frantzen, Evy (2001): *Metadonmakt: Møte mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Friestad, Christine og Skog Hansen, Inger Lise (2004): *Levekår blant innsatte*. Fafo- rapport 429. ISBN 82-7422-422-1. Trykk: Centraltrykkeriet AS.

Geertz, Clifford (1973): *Thick description. Toward an interpretive theory of culture*. I Clifford Geertz: *The interpretation of cultures: Selected essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books.

Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske. Den totale institusjon socialt sett*. København: Paludan.

Goffman, Erving (1983): *Totala institusjoner. Fyra essâer om anstaltlivets sociala villkor*. Stockholm: Tema nova. Rabe'n & Sjôgren.

Goffman, Erving (2009): *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. Danmark: Frederiksberg.

Hammerlin, Yngve (2004): *Omsorg, behandling – men også sublim metode for sosial kontroll og underkastelse i et repressivt system? Noen uferdige problemstillinger og kritiske ansatser til videre refleksjon i en essayistisk form*. I Psyke & Logos, kapittel 25, side 697-727. URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/psyke/article/viewFile/8693/7265> (Lesedato: 20.02.15).

Hauge, Ragnar (2001): *Kriminalitetens årsaker: Utsnitt av kriminologiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget, 2. utg.

Haugen, Stian (2013): *Endring fra innsiden. Forberedelse til rusbehandling bak fengselsmurene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS. Akademisk.

- Jewkes, Yvonne and Johnston, Helen (2006): *Prison readings. A critical introduction to prisons and imprisonment*. Cullompton, Devon: Willan publishing Culmcott house.
- Kinander, Morten (2013): *Straffens begrep og begrunnelse i norsk rett- en kritikk*. I Jussens venner, s. 155-192.
- Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend (2010): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Larsen, Egil (2006): *Fengselet som endringsarena. Bok for fengselsbetjenter. En artikkelsamling om noen sentrale emner i kriminalomsorgen*. Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS. Oslo, desember 2006.
- Liebling, A. (2001): *Whose Side Are We On? Theory, Practice and Allegiances in Prisons Research*. British journal of criminology 41 (3), s. 472-484.
- Lillemyr, O. E. (2007): *Motivasjon og selvforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mann, Ruth E, Ginsburg, Joel I. D, and Weekes, John R (2002): Chapter 6: *Motivational interviewing with offenders*, page 87- 89. I McMurrans, Mary (2002): *Motivating offenders to change. A guide to enhancing engagement in therapy*. School of psychology, Cardiff University, UK.
- Maruna, Shadd (2001): *Making Good*. American psychological association, Washington, D.C
- Mathiesen, Thomas (2007 a): *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax forlag.
- Mathiesen, Thomas (2007 b): *Kapittel. 14: Fra "Nothing Works" til "What Works" – hvor stor er forskjellen?* I (Red) von Hofer, H. & Nilsson A. Stockholms Universitet.
- McMurrans, Mary (2002): *Motivating offenders to change. A guide to enhancing engagement in therapy*. School of psychology, Cardiff University, UK.

Neumann Basberg, Cecilie og Pettersen, Karen- Sofie (2013): *Tilbakeføringsgarantien i praksis. Evaluering av prosjektet TAFU- Tilbakeføring gjennom arbeid, fritid og utdanning*. Arbeidsforskningsinstituttet AS (AFI- rapport).

Postholm, May Britt (2010): *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ruddin, Peter Lee (2006): *You can generalize stupid! Social scientists, Bent Flyvbjerg, and case study methodology*. *Qualitative Inquiry*. Volume 12 Number 4. Page 797-812. Sage Publications. Doi: 0.1177/1077800406288622.

URL: <http://qix.sagepub.com> (Lesedato: 20.05.15)

Ruth, Wyner (2006): Chapter 15: *From the inside*, page 129-134. I Jewkes og Johnston (2006): *Prison readings. A critical introduction to prisons and imprisonment*. Cullompton, Devon: Willan publishing, Culmcott house.

Røde Kors nettverksarbeid (2004): *Et helt vanlig liv. En behovsanalyse blant tidligere rusmisbrukere og innsatte for Norges Røde Kors* av Intèra Research Lab. September 03 – mars 04. Røde Kors, Oslo.

Sandberg, Sveinung og Pedersen, Willy (2006): *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.

Schei, Sølvi (2000): *Selvforståelse og motivasjon. En teori studie om selvforståelsens betydning for motivasjon i rehabiliteringsprosessen*. Oslo: Universitetet i Oslo.

Silverman, David (1993): *Interpreting Qualitative Data. Methodes for Analysing, Talk, Text and Interaction*. London: Sage.

Skardhamar, Torbjørn (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Oslo: Avdeling for kriminologi i samarbeid med Unipub AS.

Skrinjar, Monica (2003): *Forskare eller "babe"?* Om genuskonstruksjoner i intervju-situasjoner. Side 107-139. I Lander I., Pettersson, T., & E. Tiby, (eds.): *Femininiteter, maskuliniteter og kriminalitet – genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Straff som virker- mindre kriminalitet- tryggere samfunn. St. meld. nr. 37: 2007-2008. Det kongelige justis -og politidepartementet.

Svennevig, Gitte (2012): *WayBack. Det er aldri for tidlig å angre*. Oslo: Z-forlag AS. AIT Otta AS.

Sykes, G M and Messinger S L (1960): *The Inmate Social System*. Cloward, R A, Cressey, D R, Grosser, G H, McLeery, R, Ohlin, L E, Sykes, G M and Messinger, S L (ed.): *Theoretical Studies in Social Organization of the Prison*. [New York]: The Social Science Research Council.

Syse, Aslak (1972): *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax forlag.

Trammell, Rebecca (2012): *Enforcing the convict code. Violence and prison culture*. USA: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Ugelvik, Thomas (2008): *Opp mot toppen, ned langs elven: Mot et vokabular for mannlighetsarbeid*. Norma, Universitetsforlaget.

Ugelvik, Thomas (2011a): *Hva er et fengsel?: En analyse av manualen til en sosial teknologi*. I: Retfærd. 34 (1).

Ugelvik, Thomas (2011b): *Fangenes friheter: Makt og motstand i et norsk fengsel*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ugelvik, Thomas (2013): *Prevensjon eller gjengjeldelse? En kommentar til Morten Kinander*. I Jussens venner vol 49, s. 38-48.

Ugelvik, Thomas (2014): *Prison ethnography as lived experience: Notes from the diaries of a beginner let loose in Oslo prison*. Qualitative Inquiry.

ISSN 1077-8004. 20(4), s. 471- 480. Doi: 10.1177/1077800413516272.

Wacquant, L. (1996): *The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications*. I Acta Sociologica 39 (2).

Walters, Glenn D (2002): Chapter 8: *Maintaining motivation for change using resources available in an offenders natural environment*. Page 122-137. I McMurrin, Mary (2002): *Motivating offenders to change. A guide to enhancing engagement in therapy*. School of psychology, Cardiff University, UK.

Wormnes, Bjørn og Manger, Terje (2005): *Motivasjon og mestring veier til effektiv bruk av egne ressurser*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Østberg, Veronica Sanne (2008): *Nettverk etter soning. En studie av betydningen av sosiale nettverk, fritid og integrasjon etter løslatelse fra fengsel, med utgangspunkt i Oslo Røde Kors Nettverksarbeid*. Oslo: UiO: Masteroppgave ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Det juridiske fakultet.

URL: <http://merkur4.cappelendamm.no/c394091/merkurmodul/vis.html?tid=394119>
(Lesedato: 03.09.14)

URL: <http://nettverkettersoning.no/dynside.asp?m=32437&n=21>(Lesedato: 20.05.14)

URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/type-fengsel-og-sikkerhet.237877.no.html>
(Lesedato: 15.10.13)

URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.237902.no.html>
(Lesedato: 20.05.14)

URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-fengsel.237611.no.html> (Lesedato: 10.04.15)

URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/skal-du-gjennomfoere-straaff.237842.no.html>
(Lesedato: 20.03.14)

URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen.237840.no.html> (Lesedato:
20.03.14)

URL: http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/121976?_ts=1410738b960 (Lesedato: 21.05.14)

URL: <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/aar/2014-02-11#content-> (Lesedato: 21.03.14)

URL: <http://www.businessinsider.com/why-norways-prison-system-is-so-successful-2014-12>
(Lesedato: 21.05.14)

Vedlegg 1

DELTADELSE I FORSKNINGSPROSJEKT KNYTTET TIL NETTVERK ETTER SONING - SAMTYKKEERKLÆRING

Prosjektleder: Ingvild Husbyn, Det utdanningsvitenskaplige fakultet, Universitetet i Oslo.

Veileder: Thomas Ugelvik, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo.

Prosjektarbeidstittel: Endring av straffedømte menn i tiden etter løslatelse fra fengsel.
En studie av nettverksbygging, endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet.

Jeg samtykker i at opplysningene jeg gir skal brukes i forskningssammenheng. Jeg har fått skriftlig og muntlig informasjon og bekrefter med dette at jeg er villig til å delta i studien.

Jeg er underrettet om at all informasjon jeg gir i denne undersøkelsen skal betraktes som konfidensiell (fortrolig/hemmelig). Jeg er kjent med at opplysningene jeg gir vil bli gjort anonyme. Jeg er klar over at jeg når som helst kan trekke meg fra undersøkelsen, uten å måtte begrunne dette.

.....Underskrift

Vedlegg 2

INFORMASJONSSKRIV: STUDENTBESØK I ORGANISASJON X

Masteroppgave i pedagogikk. Gjennomføring av feltarbeid i organisasjonen (Organisasjon X) i perioden (tidsperiode) av student Ingvild Husbyn fra Universitet i Oslo.

Oppgavens tittel: Endring av straffedømte menn i tiden etter løslatelse fra fengsel. En studie av nettverksbygging, endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet.

Formålet med prosjektet er å se hvordan Nettverk etter soning jobber konkret og i praksis for å være et alternativ, samt hvilke utfordringer løslatte lovbrøyttere står ovenfor på veien til et ”vanlig liv”. Ved å ta utgangspunkt i NES vil jeg ha fokus på deltakernes oppfatninger og opplevelser av tilbudet, med hovedvekt på det sosiale og nettverksbygging. Det vil også være relevant å se på hvilke faktorer som er relevante for nettverksbygging.

Metodisk sett består prosjektet av et feltarbeid i en organisasjon, mer spesifikt tar feltarbeidet form av observasjon gjennom deltakelse i dagliglivet i organisasjonen, og vil være hoveddatamaterialet. Jeg ønsker å observere og følge fem deltakere som benytter seg av ulike (sosiale) tilbud organisasjonen tilbyr, jeg ønsker å observere og belyse hvordan organisasjonen jobber i praksis for å være et alternativ. Deltakernes egne refleksjoner, opplevelser og oppfatning av tilbudet vil være av betydning, det kan bli aktuelt med intervju av de fem personene jeg velger å observere, blant annet for å belyse og eventuelt utdype observasjonsmaterialet som da foreligger (dette vil først bli aktuelt etter hvert som prosjektet tar form).

Studenten er kun knyttet til Universitetet i Oslo. Deltakelse er frivillig. Deltakere kan når som helst trekke seg underveis i prosjektet, uten å måtte begrunne dette. Å trekke seg fra prosjektet, altså ikke ønske å delta lenger, vil ikke få noen form for konsekvenser for de som takker nei.

Feltarbeidet: Ingen direkte personidentifiserende opplysninger (navn, personnummer, eller lignende) skal registreres av studenten i observasjonene. Det vil med andre ord si at deltakerne vil være anonyme under hele feltarbeidsperioden og i den ferdige oppgaven.

Deltakerne vil kunne siteres i oppgaven, men altså kun på måter som ikke gjør det mulig å identifisere deltaker. Alle data vil behandles konfidensielt.

Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Skriftlig informert samtykke vil hentes inn fra alle observasjons (og eventuelt intervju) personer.

Spørsmål om prosjektet kan rettes til:

Ingvild Husbyn (ingvhu@student.uv.uio.no)

Student i allmenmaster pedagogikk,

Utdanningsvitenskaplig fakultet ved Universitet i Oslo.

Vedlegg 3

OBSERVASJONSPLAN/ GUIDE TIL FELTARBEID

Nedenfor følger noen sentrale punkter og temaer tilknyttet feltarbeidet og deltagende observasjon. På bakgrunn av forarbeid, problemstilling og forskningsspørsmål har jeg utarbeidet noen fokusområder og spørsmål. Min rolle som deltagende observatør forutsetter at jeg er åpen og spørrende, samt følger godt med og lytter.

1. Hvordan kan Nettverk etter soning fungere som arena for endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet? På hvilken måte stiller NES opp for deltakerne i praksis?
2. På hvilken måte er NES et alternativ? Hva går tilbudet ut på i praksis? Hvordan opplever deltakerne tilbudet? Kan deltakerne reflektere over forandringer ved seg selv etter at de startet her? Er det forskjell i væremåte når de er sammen flere kontra når de er færre?
3. Hvilke utfordringer står deltakerne ovenfor? Hva opplever de spesifikt som utfordrende? Hva er viktig å ta stilling til i hverdagslivet og hva er med på å forandre deres livsstil?
4. Aktivitet - hvordan er aktivitetsnivået hos NES fysisk sett? Er deltakerne handlende? Viser de initiativ og interesse i form av for eksempel å stille spørsmål?
5. Likheter og forskjeller – finnes det likheter eller forskjeller i hvordan deltakerne oppfører seg? I så fall på hvilken måte? Hva slags likheter og forskjeller er dette? Snakker noen mer enn andre?
6. Grupperinger – snakker de mye med hverandre? Er det noen som blir stående utenfor? Hvordan er deltakernes forhold til ansatte og frivillige i NES? Og hvordan forholder deltakerne seg til meg?
7. Interessefelt – hva er deltakerne opptatt av å snakke om? Er det temaer de ikke vil snakke med meg om?